

גליזון
באר
הכהנה

נערך ונלקט מתוך תוכן דברי שיחותיו של
מורינו הגה"צ רבי אברהם אלימלך בידרמן שליט"א

עשי"ת - יום כיפור

מכון
באר
האמונה

תוכן הענינים

עשרת ימי תשובה

- א..... לפני ה' תטהרו - טהרתן של ישראל ע"י האמונה
- ב..... מי מטהר אתכם אביכם שבשמים - האמונה בטהרת היום
- ג..... בהמצאו - ידו פשוטה לקבלנו ואל יאכזר מה שנותנים לו
- ד..... עשרת ימי תשובה - תוקף קדושת הימים וכחם לתפילה ותשובה
- ה..... מה לך נרדם - לא יאכזר אפילו רגע אחד מאלו הימים
- ז..... ותפילה מעבירין - כח התפילה בימים אלו
- ח..... ותשובה - כחה של תשובה וכפרט בימים אלו
- יא..... יעזוב רשע דרכו - רק יעזוב דרכו וכבר נחשב כ'צדיק'
- יז..... כי לא ידח - ענין התשובה שווה לבולם בלי יוצא מן הכלל
- יז..... מלך אוהב צדקה - ריבוי הצדקה וחסד בימים אלו

יום הכיפורים

- כ..... שבעת ימים קודם - ענין ההכנה לקראת יום"כ
- כא..... זה כפרתי - מנהג כפרות
- כא..... כל האוכל ושנתה בתשיעי - מצות אכילה בעיוהב"פ
- כג..... שלא אכעום היום - זהירות מיוחדת מן הכעס בערב יום"כ
- כג..... ומי מטהר אתכם - ענין הטבילה בכלל, וכפרט בעיו"כ
- כד..... כי גדול יום ה' - תוקף קדושתו ועיצומו של יום"כ
- כו..... לפני מי אתם מטהרין ומי מטהר אתכם - טהרת היום
- כז..... אשריכם ישראל - תשובה מתוך שמחה
- כח..... ומודה ועוזב ירוחם - מצוות וסגולת הווידי
- ל..... והיה לפנות ערב - בשגב זמן בניסת יום הכיפורים
- לא..... תענו את נפשותיכם - סגולת התענית
- לג..... בעת נעילת שער - תוקף זמן נעילה
- לד..... אין טהרה כתורה - ע"י לימוד התורה טהר נפשו של אדם

סדר ועימוד:

א.י.ש. אשדוד

טל: 052-7627127

עשרת ימי תשובה

בלל וכל מה שיארע לו ידע שהכל בכוונת מכוון יתברך שמו. ודבר זה הוא באמת עיקר הכל, וכל תרי"ג מצוות התורה הם רק עיטין (עצות) להגיע לידיעה זו שהכל מהשם יתברך. וכל העבירות נקרא בתוכחה 'אם תלכו עמי קרי' (ויקרא כו כז) לשון מקרה - כי העבירות הם יציאה מן הסדר ואין להם סדר, וכן כל העונשים נקרא שם (פסוק כח) 'חמת קרי'. ועל ידי זה שמאמין שאין מקרה ממתיק כל הדינים ומתקן כל העבירות...¹

וכן אמרו צדיקים (כע"ז איתא מהרה"ק רבי יצחק מווארקא ז"ע), לו יחיה גבר - אם יחיה האדם ויראה בכל עת את אלפין - את הקב"ה האלופו של העולם, להאמין

לפני ה' תטהרו - טהרתן של ישראל ע"י האמונה אמר דוד המלך (תהלים קי"ט פ) כל מצוותיך אמונה, ואף בבואנו לעסוק ב'טהרתן של ישראל' אשר הננו מטהרין עצמנו בעשרת ימי התשובה וזוכים לטהרה הגמורה ביומא רבא דיום הכיפורים יש לך לדעת כי יסוד ושורש הטהרה תלוי ועומד באמונתו של אדם, וכמו שכתב נוראות הרה"ק רבי צדוק הכהן מלובלין (צדקת הצדיק אות קנו) כי העוונות הקשים ביותר - אף אותם שהעידו בזהר הקדוש שלא תועיל עליהם התשובה - יתוקנו אף הם באמונה איתנה בבורא עולם, וז"ל. תיקון, להאמין שאין 'מקרה' בעולם אלא הכל בהשגחה ממעל, להאמין באמונה שלימה שאין שום מקרה בעולם

א. בטרם כל שיח נקדים לומר, שלא תחשוב כי כל הנאמר בגדולתן של ימים אלו לדורות הקודמים או לאנשים גדולים נאמר, אלא דע לך, כי לכל איש ולכל יחיד נאמרו (גם לך הקורא), שמע נא עדותו של תלמיד חכם חשוב מירושלים הקורא בכף ידיהם של הפונים אליו (המבקשים מאתו שיגלה להם ממטמוניות כף ידם) ומגלה להם את מזלם, מצבם ומעמדם בעבר ובעתיד, אבל בימים שבין ראש השנה להושענא רבא אינו מקבל את קהל הבאים, וטעמו ונימוקו עמו, שאין כל טעם למשמש בסימני הידים בזמנים אלו, כי מדי יום ביומו הם משתנים בפועל ממש, ושינויים אלו ניכרים לכל ה'מבינים' בחכמת שרטוט הידים (אלא שאדם מן השורה לא יוכל להכיר בכך), ואומר הרב הנ"ל, אם יכניס אדם את ידו בכל יום מימים אלו במכונת הצילום ויצלם תמונת שרטוטי ידיו, יוכלו להראותו כי ישנם שינויים גדולים מיום אל יום, כי כל מה שיארע בו בכל ימות השנה נקבע בימים אלו ובידו לבטל מעליו כל גזירות קשות ואכזריות... מעין זה מציינו בשו"ת 'מהר"ם שיק' (תשובה ש') המבאר את נוסח התפלה (בפיוט 'ונתנה תוקף') בראש השנה יכתבון וביום צום כיפור יחתמו, ולכאורה קשה, במי המדובר, והרי הצדיקים והרשעים נכתבין וגם נחתמין בר"ה (זה לחיים וזה ל...) ואילו בינונים אף ה'כתיבה' שלהם ביוהכ"פ כמבואר בגמרא (ר"ה טז:), ומי הם אלו ש'בראש השנה יכתבון, ורק ביום צום כיפור יחתמו, ומחדש דאומרם 'בראש השנה יכתבון' הכוונה מראש השנה ואילך יכתבון. כי מתחילים לכתוב את 'פסק דינם' מר"ה ועד יוהכ"פ, שכל אחד מהבינונים יכול להיכתב בכל רגע ורגע מר"ה ועד יוהכ"פ (ומוכיח מהפסוק (ויקרא ח לב) 'והנותר בבשר, שמשמעה 'מבשר הזבח'), ומכל מקום החתימה נעשית להם ביום הכיפורים, לפיכך על האדם להיזהר מאד להתנהג בחסידות בימים אלו, כי מי יודע שמא עכשיו ברגעים אלו עסוקים בדינו, ובידו להטות את הכף לחתום לעצמו עתה שנה לטובה.

ב. כה אמר הרה"ק רבי משה מקאברין ז"ע לבאר בפסוק 'כי ה' אלקיך אש אכלה הוא' (דברים ד כד) מי שאינו שוכח מהקב"ה לעולם, אף בגיהנום לא ישכח ממנו וממילא לא יזיק לו הגיהנום וכבה אשו שהוא אש של היצר הרע. סגולה נפלאה ומחוללת פלאות הובאה בספר 'אור התורה' (פרשת בא עמו' קמא) להרה"ק רבי שלום תאומים ז"ע (בן אחיו של הפרי מגדים, ומתלמידי ה'דגל מחנה אפרים', הרה"ק רבי ברוך ממעז'בוז ועוד), וז"ל. שמעתי מפי צדיק וקדוש עליון שציוה לאחד ממקורביו, כאשר יתרמי (ימצא) לו ח"ו איזה צער בשום דבר בעולם - יהיה ממה שיהיה, בממון או בענינים אחרים ר"ל, צוה לו שיאמר בלשון לע"ז בזה הלשון, רבונו של עולם, זו האסט מיך באשאפין, זו געבסט מיר חיות, איך האלט מיך נאר אין דיר אליין, און ווייטער האט צו מיר קיינער ניט (רבוש"ע, אתה בראתני, וכל חיותי אינה אלא ממך, מחזיק אני עצמי רק בך, כי לך לבד עיינו תלויות, ואין לאיש זולתך איזה שליטה או כח עלי), ואמר שבוודאי יועיל לו מכל צער ונזק והוא בדוק, עכ"ל.

ג. וכן פירש הרה"ק ה'שפת אמת' ז"ע (ר"ה תרנ"ז) את הפסוק (הושע יד ב) 'שובה ישראל עד ה' אלקיך', שעל האדם לשוב ולחזור ולהתקרב אליו יתב"ש עד שיכיר שרק ה' אלקיך מנהיג עולמו, והוא אחד יחיד ומיוחד היה הוה

באר הפרשה - עשרת ימי תשובה

חסד הוא זחנן ורחום זרב לסלוח תיכף זמיד שמבקש מחילה זסליחה מאתו ית', בלי שום ספק זספק ספיקא בעולם, וראיה ברורה לכך הוכיח ממה שמברכים ברכה על הסליחה שלש פעמים ביום בתפלת שמו"ע, זאזמרים 'חנן המרבה לסלוח', והרי קיימא לן (ברכות כא. זברא"ש שם סט"ז) 'ספק ברכות להקל', זאם איתא שאין המחילה והסליחה מובטחת היה לנו להימנע מלברך ברכה זו בשם זמלכות, דאיכא למיחש משום חשש ברכה לבטלה, אלא זדאי שאין כאן בזה שום ספק כלל מאחר שבקשנו סלח לנו מחל לנו.

בהמצאו - ידו פשוטה לקבלנו זאל יאבד מה שנותנים לו בה אמר הנביא (ישעיה נה ז) דרשו ה' בהמצאו, זפירש רש"י 'דרשו ה' בהמצאו - בעוד שהוא זאומר לכם דרשוני'. זמתי הוא הזמן הזה - דרשו חז"ל (ר"ה יח.) אלו עשרה ימים שבין ר"ה ליום הכיפורים". בימים אלו קורא לנו הקב"ה בקריאה של חיבה - זשוב אלי, זמושיט ידו - יד לפושעים זמסייע להם לשוב

זלבטוח בו', הרי הוא ניצול מכל מיני דינים זלא יעול - לא יחשיבו בשמים את הגבורתך - כלומר את ענייני הדינים והגבורות שיש עליו מחמת פגמים... בחושבניא - בחשבון עוונותיו, אלא יבוקש את עונו זאינו כי הכל ירד מחשבנו למעלה.

מי מטהר אתכם זביכם שבשמים - זאמונה בטהרת היום זמלבר זאת, נצטוינו להאמין בכפרת היום הגדול, להאמין בלב שלם שהקב"ה מוחל זסולח לעוונותינו ביום הזה, זכמו שביאר הרה"ק ה'חידושי הרי"ם' זי"ע (ליקוטי הרי"ם יוה"כ) מדוע זאמרים בתפילת מעריב דמוצאי יוה"כ זהוא רחום זסלח לנו, זהרי עדיין לא הספיקו לחטוא אחר יוה"כ, ועל מה מבקשים 'סלח לנו'. אלא על הא גופא, שאין מאמינים זאמונה שלימה בכפרה הגמורה יש לשוב זלבקש מחילה.

זבאמת כבר כתב הרה"ק 'בעל התניא' זי"ע (לגבי כל השנה כולה) ב'אגרת התשובה' (פ"א) שצריך 'זאמונה זחבטחון' להיות נכון לבו בטוח בה', כי חפץ

זיהיה, זמבלעדיו יתב"ש אין אלהים, זאז ממילא ישתנו כל התנהגויותיו שבין אדם למקום זבין אדם לחבירו, דהא יודע זמאמין שהקב"ה משגיח עליו בכל עת זורגע, זכל מעשיו בספר נכתבין.

ד. הגה"ק רבי שלמה קלוגער זי"ע (קהלת יעקב דרוש כח לעי"כ תקצ"ד) מבאר מה שאמרו חז"ל (ברכות ח:) 'כל זאוכל בתשיעי כאילו התענה תשיעי זעשירי', על פי מה שמוכיח שהבטחון בהשי"ת זאמירתו שהכל לטובה מהפכת את כל הדינים זאמת לטובה, זכמו שמצינו בנחום איש גמזו, שעל ידי שאמר 'גם זו לטובה' נהפך זאמת הכל לטובה (כמובא באריכות בתענית כא.) זעפ"ז כתב 'דבאמת מצד עצמו היה ראוי יום הכיפורים להיות יום הדין גדול זנורא מאוד, רק ע"י שישראל זאכלין זשותים בערב יוה"כ זמראין בטחונם בו ית' זכמו שכתב הטור (סי' תר"ד) בשם החי"ט, זלכך בטחון זה גורם שמהפך את יוה"כ מיום דין להיות יום רחמים זמורים, זא"כ כיון דאכילת ערב יו"כ גורמת לכל יוה"כ, לכך הוא שקול כיוה"כ עצמו, זהוא העצם של יום הכיפורים'. עכ"ל.

ה. הקדמונים (הובא בשל"ה פ"י שופטים) רמזו על הימים האלו בפסוק (עמוס ג ח) 'אריה שאג מי לא יירא', כי אריה ראשי תיבות - א'לול, ר'אש השנה, י'וה"כ, ה'ושענא רבה. זהנה ראינו רבים מהלכים בסמיכות לאריות זהינם שומעים את שאגת הארי זאעפ"כ לא ייראו זלא יפחדו כלל, זאדרבה יביטו עליהם בהנאה זשלוות הנפש, זהיכן יארע כזאת - ב'גן החיות', זמדוע, מכיוון שיש מחיצה ביניהם לאריה, כיו"ב לענין הימים הללו - כשיש מחיצת (עוונות) בין האדם זלזמנים הקדושים, זאכן יהיה אריה שאג, זלא יירא השומע את שאגותיו.

ו. שנה אחת חזר הרה"ק רבי ישכר דוב מבעלזא זי"ע כמה פעמים (בניגון זבתנועה המיוחדת) על לשון הפסוק (הושע יד, ט; זאמרים בהפטרה לשבת שובה) 'אני כברוש רענן זפירש רש"י אני לו נכפף להיות זאוחז ידו בי, כברוש רענן הנכפף לארץ, זאדם זאוחז בענפיו, זבהשתפכות הנפש היה מעורר את הקהל, שכביכול הקב"ה מתכופף אלינו זמתחנן זמבקש מכל יהודי בכל מצב שהוא כאפ זיך זאהן אין מיר... כלומר הנני מושיט לך יד לקבלך, זכל המוטל עליך אינו אלא זאחוז בידי זלחזור אלי.

ז. זכך אמר הרה"ק ה'בית אברהם' זי"ע אתה נותן יד לפושעים, שהנה כאשר האדם נופל לתוך המים הזידונים הרי הוא מוציא ידו חוצה זמגביה כדי שיוכלו להצילו זלמשותו מן המים, זאולם אם כבר עברו המים את ראשו זאין ביכולתו להוציא ידו אזי העומדים בחוץ נותנים ידם להצילו, כך הקב"ה נותן יד אף לפושעים שכבר טבעו זשקעו בזדונם למעלה ראש...

באר הפרשה - עשרת ימי תשובה

ג

בתשובה". והמשכיל בעת ההיא ישמור עצמו מלהחשב כ'שוטה' ע"ד מה שאמרו חז"ל (הניגה ד.) 'איזהו שוטה המאבד מה שנותנים לו', ולא יאבד אפילו רגע אחד לבטלה כי זה האיש הנם את שנתו (בהבלי הזמן) בזמן כזה 'אינו מן הישוב'".

בי שונים ימים הללו מכל ימות השנה - שהקב"ה בכבודו ובעצמו שרוי ונמצא בינינו, ולא זו בלבד אלא שהוא ממציא עצמו אלינו, ואיתא במדרש תנחומא (האוינו ד) ...ואם עשיתם תשובה לפני בלב שלם אני אקבל אתכם ואדון אתכם לכף זכות, ששערי שמים

ח. אלא שזכות זו מחייבת עד מאוד, וכדי לשבר יותר את האוזן יש להמחיש את הענין במעשים שבכל יום, לשני אנשים המכירים זה את זה ומהלכים ברחובה של עיר, לא טוב הדבר אם יברך האחד את חברו לשלום והלה לא ישיב לו, וכבר אמרו (ברכות ו:) 'אם נתן לו [חברו שלום] ולא החזיר, נקרא גזלן', אמנם, גרוע מזה הוא אם הראשון עצר מללכת וקרא לשני בשמו ושאלו לשלומי, ואעפ"כ התעלם הלה ממנו רק המשיך בדרך הילוכו ולא התייחס אליו כלל, וגרוע עוד מזה, כשהאחד מושיט אליו ידו לשלום והלה אינו מביט לעברו אלא מפנה אליו עורף. כיו"ב, בימים אלו הקב"ה דורש ומבקש מן האדם לחזור בתשובה, ולא עוד אלא מושיט יד לפושעים, וכביכול הוא יתב"ש מתכופף 'כברוש רענן' ומבקש מבשר ודם קרוץ מחומר להתקרב אליו יתב"ש, ואיש בער ולא ידע אינו מתייחס להקב"ה העומד עליו וברחמיו חפץ להשיבו למקום שורשו, הלא אין לך מבעט וכפוי טובה יותר מזה, אוי לאותה בושא אוי לאותה כלימה.

ט. ידוע מאמרו של הרה"ק מראפשיץ זי"ע שכל התורה כולה כלולה ב'עשה' אחד ו'לא תעשה' אחד, עשה - היה חכם ופיקח, לא תעשה - אל תהיה שוטה... ולעניינינו כשמושיטים לנו מן השמים 'חבל הצלה' הבה נזהר שלא להיות מן השוטים המאבדים מה שנותנים להם...

כה ביאר הרה"ק ה'בית ישראל' זי"ע מדוע רוצעים את אזנו של עבד עברי המבקש 'אהבתי את אדוני את אשתי ואת בני', כי יהודי זה נפל לתחתית המדרגות עד שנשא בת נכר ועוד מרוצה הוא ממצבו עד שאף בשעה שניתן לו הזדמנות לעזוב הכל תופס הוא חזק בכל ה'שפלות'... אהבתי את... לזה אכן יאה ונאה לרצוע את אזנו, וכמו שכתב ב'שערי תשובה' (א ב) כי ה'טענה' הגדולה ביותר היא 'הלא המחותרת חתורה לפניך, מדוע לא מיהרת להמלט על נפשך'...

י. איתא במשנה העוסקת בסדר עבודת ליל יוה"כ פ ויומו (יומא א ו-ז), כשביקש (הכה"ג) להתנמנם, פרחי כהונה מכין באצבע צרדה, ומבואר שם שמתחילה קורין לפניו באיוב ובדברי הימים, ופירש בספר 'פני אפרים' שרמז יש בדבר, שאומרים לו אישי כהן גדול, כיצד אפשר לישן ולהתנמנם בזמן בוער כזה, וכי בדקת ב'דברי הימים' - קורות כל השנה שעברה, הידעת כמה אנשים נכנסו בשנה זו לסבול יסורים כשל איוב... אין לנו אלא להרעיש עולמות שתהא השנה הבאה שנה טובה ומתוקה לחיים טובים ולשלום.

באמצען של שנות ה'מלחמה' (בשנת תש"ה) דרש הגאון גאב"ד פוניבז' זצ"ל כי מצינו ב'ברית בין הבתרים' (בראשית טו יב-יג) ותרדמה נפלה על אברם והנה אימה חשכה גדולה נופלת עליו, ויאמר לאברם ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום ועינו אותם ארבע מאות שנה'. והרואה יתמה כיצד ייתכן לראות מראות כאלו - גזירת כל הגלויות על בני ישראל 'דם ואש ותמרות עשן' ולהמשיך לישון שינה עמוקה ומתוקה [וכדאיתא בתרגום ירושלמי שישן שינה עמוקה]... אלא, בע"כ תאמר, כי כל זה חלק מהגזירה, שבתוך כל החושך והערפל ימשיכו לישון כלא היה... ולא ירעישו עולם ומלואו בתפילה ותחנונים לקרוע את רוע הגזירה.

וכבר אמרו כי הקב"ה נקרא 'זקן מלא רחמים' והוא כדוגמת כלי מלא אשר בכל נענוע קל יישפך המשקה אשר בתוכו, כך יש ביד כל איש לנענע בתפילתו כביכול את כסא הכבוד, ומיד יישפכו עליו נשפע רחמים וכל טוב.

יא. משל ל'אביון מהודר' אשר ביתו ריק מכל, ולא היה לו בבית כי אם 'בית חיבור' (PLUG, שקע) אחד לחבר לתוכו מכונות וכלים אשר פעולתם נעשית ע"י זרם העלעקטרי"ק (חשמ"ל), ולפי הצורך היה משתמש בו, אם את התנור לאפות בו לחם לימות החול וחלות ליום השבת, אם את הפרידז' (מקרר) או למכונת כביסה וכיו"ב. ביום מן הימים ערכו בבית המלכות הגרלה בין עניי העיר, ומי שיזכה בגורל יקבל לביתו למשך כמה שעות את המכונה שבה מדפיסים את שטרות הכסף. משעלה עני פלוני בגורל שלחו מיד את המכונה לביתו, הלה שידע כי כל רגע ורגע שווה לו כל הון דעלמא ניגש למלאכתו בכל מרצו וחשקו, חיבר את המכונה לזרם החשמ"ל, ועיניו החלו נוצצות מרוב אושר ותענוג בראותו את ה'שטרות' מתגוללים מהמכונה חוצה לחלל ביתו, וממש לא ידע את נפשו לרוב

באר הפרשה - עשרת ימי תשובה

פתוחין ואשמע תפלתכם². שאני משגיח מן החלונות
 מצייץ מן החרכים עד שלא אחתום גזר דין ביום
 הכפורים... לכך נאמר דרשו ה' בהמצאו אלו עשרת
 ימי תשובה שהוא שרוי ביניכם³.

עשרת ימי תשובה - תוקף קדושת הימים וכחם לתפילה
 ותשובה
 כתב הרמב"ם (תשובה ב ו) וז"ל. אע"פ שהתשובה
 והצעקה יפה לעולם, בעשרה הימים שבין ראש

'שכרותו' מראיית כל כך הרבה שטרות מה שלא ראו הוא ואבותיו במשך כל ימי חייהם גם יחד.... לאחר זמן מה החלו בניו הקטנים בוכים כי רעבים הם ללחם (הדל) - כי בביתו היום עדיין לא אפו לחם בבית (מחוסר 'שקע' לחבר את ה'תנור')... על כן הם מבקשים שיואיל נא אביהם לחבר את התנור עכ"פ לזמן קצר ביותר ויתן לחם לפי הטף... נענה האב ואמר, לכו נא ושאלו משכננו מעט לחם, כי כל רגע באלו השעות שווה אלפי אלפים, וכאשר יהיו ברשותנו אלו ה'אלפים' נבנה בית חדש עם עשרות 'שקעים', גם נוכל לקנות תחת רשותנו את כל הלחם אשר בעיר. שוב בקשו ממנו לכבס מלבושיהם המטולאים שנתלכלכו, אמר להם אביהם, חוסו נא, כי טוב לנו להמשיך לסבול מעט לילך בבגדינו אלו, העיקר שלא תשבות מכונה זו אף לא לרגע כמימריה. אף לדידן ייאמר, עשיית - כל רגע ורגע בימים אלו אין ערוך לחשיבותו, אין הזמן עתה להתעסק בו במילי דעלמא (ואף מה שמוכרח לו לעסוק, יביט על עצמו כאותו עני שמפסיק את פעולת המכונה הנ"ל עבור צרכיו אף ההכרחיים) וימלא כל רגע לתורה, תפילה, בקשת רחמים, צדקה וחסד.

סיפר הגאון רבי מאיר שפירא זצוק"ל ראש ישיבת חכמי לובלין, מנהג היה לו לאחד מרבני העיירות שבכל עת שהיו העניים מתדפקים על דלתי ביתו לבקש מטבע לצדקה הייתה הרבנית מעניקה מטבע של 'גראש' לכל אחד, אכן, בראותה כי עני 'בן טובים' עומד לפני הייתה מכנסת אותו אל הרב בעצמו והוא היה מעניק לו מטבע של 'זלאטע' אשר היה שווה מאה 'גראש', אחד העניים שהיה רגיל לבוא בכל ערב לבקש נדבה מאת הרבנית, הצליח פעם להיכנס אל הרב בעצמו אשר נתן לו כהרגלו 'זלאטע', החל העני להתחנן ולהפציר שיעניק לו הרב עוד מנדבת לבו. שאלו הרב, הנה הרבנית נותנת לך בכל יום גראש אחד ומעולם לא בקשת עוד, ואילו ממני שנתתי לך זלאטע שלם הנך מבקש שוב, ולכאורה היה מן הראוי שתסתפק בנדבה גדולה זו ולא תעז לבקש עוד. השיב לו העני, הנה אף אם אתחנן לפני הרבנית הרי לא תתן לי אלא עוד גראש, ואין שווה בעיני להתחנן בשביל נדבה מועטת כזו, לעומת זאת הרב מחלק מטבע גדולה, על כן 'שווה' לי להפיל תחינתי בשביל לזכות בעוד מתנה גדולה כזו. ולענייני יאמר שבימים האלו מעניקים מן השמים זלאטעס שלמים בלי די, והצעקה מתקבלת מיד, והחכם עיניו בראשו לבקש בעד הנפש חנינה אולי יחוס ואולי ירחם.

יב. הגאון רבי יהונתן אייבשיץ זי"ע ב'יערות דבש' (ח"א דרוש ו) נתן טעם להא מילתא, מדוע הקב"ה מקבל את הבקשות והתפילות בימים שמלך יושב על כסא דין, דלכאורה איפכא מסתברא שבימי דין לא יתקבלו תחינות ובקשות לזכות לרחמים וחסדים, רק כי מר"ה ועד יום כיפור יושב הקב"ה ודן את העולם, ולא כבכל יום שדן את העולם רק בג' שעות הראשונות ביום (כמבואר בע"ז ד), והנה 'ידוע מחוק ונימוס הדין שאין לדיין לכעוס על בעל דין בעת המשפט', וזאת משום שני טעמים, חדא שלא יסתתמו טענת הבעל דין וגם כדי שלא יוציא פסק דין מעוקל מתוך כעסו, ומשום הכי בעת ישבו על כסא משפט אינו יכול לכעוס כלל ומאריך אפו, ולכן אף כי רבו עוונות כחול, לא יכעס כלל, וביד האדם לבקש מנה גדושה של רחמים המתעוררים בעשרת ימי תשובה, ולכן ימים אלו הם ימי חפץ וימי רצון לה' אף כי הם ימי דין.

יג. כתב ה'של"ה' (מסכת ר"ה פרק נר מצוה) וכן בעשרת ימי תשובה, שמם מוכיח עליהם שנתקנו לתיקון השנה, והם ימי דין, שאנו אומרים בהם 'המלך המשפט', והקב"ה מזדמן לקבל אותם לבעלי תשובה.

וז"ל הפוסקים (קישורע קל א) עשרת ימי תשובה שמם מורה עליהם שהם מיוחדים לתשובה, וכל אדם מחויב אז לשוב בתשובה שלימה לפני ה' יתברך שמו, קודם בא יום הגדול והנורא יום הכפורים שנאמר לפני ה' תטהרו. ונאמר 'דרשו ה' בהמצאו' ואמרו רבותינו זכרונם לברכה 'אלו עשרת ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים', לכן צריך האדם בימים אלו לפשפש במעשיו ולשוב ממעשיו הרעים.

כתב ה'טור' (סימן קטו) שלכן ברכת השיבנו אבינו (בשמונה עשרה) מתחלת באות ה, וגומרת באות ה - הרוצה בתשובה, לרמז על עשרת ימי תשובה. יש שנתנו עוד רמז, שיש עשר תיבות בברכה זו, וגם בזה יש כדי לרמז על עשרה ימים אלו שהם ימי תשובה, ויש ביד האדם לחזור ולהתקרב אליו יתב"ש.

סליחות ותחנונים. והקשה עליהם שהרי קיי"ל שאין מריעין בשבת. ומתרג' ה'בית יוסף', וז"ל. נראה ליתן מעם למנהגם שהם סוברים להלכה כמ"ד מתריעין בשבת על עיר שהקיפוח אויבים או שטפוח נהר לפי שהוא דבר נחוץ וכו' וכיון דבעשרת ימי תשובה התפלה נשמעת יותר מבימים אחרים וגם באותם הימים האדם מוכן להיות נגמר דינו ביום הכיפורים אין לך דבר נחוץ יותר מזה. עכ"ל. ואם כי לדידן אין נוהגים לומר בשבת, אך עכ"פ צריך להרגיש בימות החול ש'אין לך דבר נחוץ יותר מזה'.

מה לך נרדם - לא יאבד אפילו רגע אחד מאלו הימים כתב ה'פלא יועץ' (ערך תשובה) וז"ל. ואם כל השנה הלך בשרירות לבו, ויצרו הפיל עליו תרדמה, הנה בחגיגת ימי חפץ ימי רצון חודש רחמים ועשרת ימי תשובה לא עת לנום ולישן^{טו}, כי מלך במשפט יעמיד ארץ, וחרדה ילבש ויתעורר כאיש אשר יעור משנתו...

השנה ויום הכפורים היא יפה ביותר ומתקבלת היא מיד, שנאמר (ישעיה נה ו) 'דרשו ה' בהמצאו', במה דברים אמורים ביחיד...".

וב'ערך לנר' (ר"ה יח.) ביאר מהו תוקפן של ימים אלו יותר משאר ימות השנה, הרי תמיד יש ביד האדם לעמוד בתפילה ולבטל גזירות רעות, ובפירוש אמרו בגמרא בשם רב יצחק (שם טו.) 'יפה צעקה לאדם בין קודם גזר דין בין לאחר גזר דין, ומבאר, דשאני עשרת ימי תשובה שאפילו תפלת יחיד ודאי מהני, ונקרע דינו לנמרי'.

וב'טורי אבן' (ר"ה טו:) ביאר ענין ה'צעקה', ש'אין זה הטבת מעשיו לחור, אלא שידפוק על שערי רחמים בתפילה ובקשה יתירה.

ויש ללמוד על חובת התחנונים בימים אלו, שהנה כתב הטור (תרב) ונוהגין בספרד שגם בשבת מרבין לומר

יד. ועד היכן מגיע הכח שיש לכל יחיד ויחיד לקרוע שערי שמים בתפילתו יש ללמוד ממה שהביא ה'אליה רבא' (תקפ"א בא"ז סק"י) מה שכתבו ב'מנהגים', שאף שבכל השנה אין היחיד יכול לומר י"ג מידות דרך תפילה ובקשה, אך עשרת ימי תשובה שאני וניתן לאומרם אף ביחידות, ואם כי להלכה ודאי שלא נפסק כך, אך עכ"פ למדנו מכלל הדברים שיחיד הרי הוא כציבור.

טו. ויזהר שלא יהיה כאותו בחור שהיה מרבה לישן ביום ובלילה, פעם אחת פגע בו 'ראש הישיבה' ושאלו, נו, יקירי, האם ידעת כבר מהי התשובה על קושייתו של 'רב החובל'... הבחור שלא ידע מאומה מהנלמד בישיבה, שאל את רה"י - באיזו סוגיא מדבר ראש הישיבה... אמר לו ראש הישיבה, כי כבר הקשה רב החובל את יונה הנביא 'מה לך נרדם' קום קרא אל אלוקיך... אולי יתעשת....

ידוע שהצאר ניקולאי היה מפעם לפעם מחליף שמלותיו ולובש עצמו כאחד הכפריים, והיה מהלך בין הבריות לשמוע מה הבריות סחים ומה דעתם על הנעשה במדינה. באחד הלילות פגש בכמה אנשים היושבים בבית המזיגה, פתח שיחתו עמהם, בתוך הדברים שאלם - לו שמעתם שהמלך יושב בחברתכם, מה הייתם מבקשים מאתו, ויענו כל אחד לפי דרכו, זה אמר הייתי מבקש לקבל אחוזה גדולה, השני ביקש שדה גדולה, והשלישי ביקש סכום מעות אדיר... רק אחד מהם אמר בזלזול 'מה לכם כי תדברו גבוהה, מה לכם עוסקים בשטויות והבלים - והרי אין המלך נמצא כאן, שתקו והניחו אותי לנפשי', והם לא ידעו שהמלך מדבר עמהם. ויהי ממחרת, קיבל כל אחד מהם ע"י שליח מבית המלכות ככל אשר שאלה נפשו ביום האתמול, זה קיבל אחוזה, זה שדה, והשלישי קיבל את מלוא הסכום שדיבר עליו אתמול.... והרביעי קיבל מכתב חתום בידי המלך, אכן, נניח לנפשך מנוחה שלימה שאתה רוצה בה, ומאומה לא יגיע אליך מבית המלך... וכי אפשר לתאר עלי גליון את צערו הגדול שהפסיד אלפי אלפים בדבריו אלו... ולדידן, ימים אלו גבוהים עד מאד כי הקב"ה ממציא עצמו אלינו - דרשו ה' בהמצאו... בל נהיה כאותו שוטה שלא הרגיש כי המלך נמצא בסמוך אליו... ועל ידי בקשה מעומק הלב בידנו להמשיך על עצמנו שפע גדול עד מאד, גם יש בידנו לקרוע ולבטל גזר הדין ולהפכו מדין לרחמים, המבקש בזו העת 'מנוחה' אינו אלא מאבד עצמו לדעת ר"ל.

בפולין היו רגילים לומר, כי מדרך הגנבים להסתובב ברחבי הנמל, מקום אשר עשירי עם מהלכים כשבאמתחותיהם כסף וזהב לרוב, הללו היו משליכים מטבע על הארץ, ובשעה שהיה העשיר מתכופף להגביהו והיה מסיח דעתו מאוצרות שהביא עמו לרגע היו הגנבים בורחים עם האוצר הגדול בידיהם. ואמרו על כך ש'קונץ' זה מועיל רק למי

באר הפרשה - עשרת ימי תשובה

ימין או על שמאל ולהתעסק בותר הפציו, ולא ישגיח לפתח ולשדד אדמתו, ולא יפנה דרך כרמים, ולא יתרפה ביום צרה מהכין לב להנצל כצבי מיד. לכן מה נואלו היוצאים לפעלם ועבודתם עדי ערב, בימים הנוראים ימי הדין והמשפט, ואינם יודעים מה יהיה משפטם... וראוי לכל ירא אלקים למעט בעסקיו ולהיות רעיוניו נחתים, ולקבוע ביום זבלילה עתים, להתבודד בחדריו, ולחפש דרכיו ולחקור, לקדם אשמורות, ולהתעסק בדרכי התשובה וכשרון המעשה, עב"ל.

הוסיף על דבריו ה'ראשית חכמה (בספרו 'תוצאות חיים' דף לג: אות ג) אחר שהביא את דברי רבינו יונה אלו, וז"ל. ואני אומר שלא יעסוק במלאכה בכל יום מאותם הימים אלא מה שיספיק לו בצמצום, כי ימים אלו מקודשים, שיום טוב לפניהם ולאחריהם, והם כמו חולו של מועד, עב"ל. והיינו שאף המוכרח לעסוק בענייניו על המחיה ועל הכלכלה, יזכור היטב באלו ימים הננו נמצאים...".

כתבו הפוסקים (או"ח תרג א), שבעשרת ימי תשובה יזהר מלאכול פת עכו"ם^ט, (ובפשטות אין הכוונה על חומרא זו דווקא, רק שיוסיף האדם להתנהג בקדושה ובחומרה יתירה), וביאר ה'לבוש' (שם) מדוע נקטו חומרא זו יותר משאר חומרות שבתורה, כדי להעלות על לבבנו שאנו

כי הימים - ימי רצון^{טז}, ותפילתו ותשובתו עושה פרי. וכתוב בספרים שהפרש יש בין עשרת ימי תשובה לשאר הימים לענין תשובה ותפילה בהפרש האור מן החושך, ויפה שעה בתשובה ומעשים טובים בימים האלה מימים שלמים בשאר הימים, אשר על כן ראוי לחוש על כל רגע של ימים אלו שלא לאבדו...".

כתב הרה"ק ה'ערבי נחל' זי"ע (דרוש לשבת תשובה תקנ"ב) כתב וז"ל, לפחות כל אחד מבני העיר יתבטל יום או יומיים או שלושה ימים בחודש אלול מענייניו ביתו ויעסוק כל המעת לעת בעסקי נשמתו ויתפלל לפני השי"ת, שלהיותו טרוד כל השנה יחשבו ימים אלו כאילו עסק כל השנה בתורה ובמצוות וכו'. ואף כי ב'אלול' דבריו אמורים לא גרעו עשרת ימי תשובה' מהם.

כתב רבינו יונה ב'שערי תשובה' (שער שני אות יד) וז"ל. בעשרת ימי תשובה, הירא את דבר השם, לבו יחיל בקרבו, בדעתו שכל מעשיו בספר נכתבים, ובעת ההיא האלוקים יביא במשפט את כל מעשה על כל נעלם אם טוב ואם רע, כי האדם נדון בראש השנה וגזר דין שלו נחתם ביום הכפורים. ובעת אשר ידע האדם כי יביאו את דינו לפני מלך בשר ודם, הלא יחרד חרדה גדולה וישית עצות בנפשו, ובכל דרכי חריצות יחיש מפלט לו, ולא תעלה על רוחו לפנות על

שאינו יודע מערמימות הגנבים, אבל המכיר בנכליהם נזהר ביותר שלא ללכת אחרי מחזות שווא ואינו מסיח דעת כלל, ונשאר כשאוצרותיו בידו. כך היצר הרע בהגיע זמנים גבוהים הריהו משליך 'מטבע' לבלבל דעת (להיות עסוקים בזוטות, כ'מקום' בביהמ"ד, או במה שאמר לנו פלוני וכו') להסיחנו מן העיקר שלא נעמוד בתפילה לפניו, אין לנו אלא להכיר בנכלותיו ולהיזהר ממנו עד מאד.

טז. ידוע שהרה"ק משינאווא זי"ע היה רגיל לומר, שהגם שהימים האלו הם ימי דין ומשפט, בכל זאת הרי הוא מרגיש התעוררות אהבה כמו בימים טובים.

יז. ב'תשעת הימים' נשאל אחד מגדולי הדור זצ"ל ע"י אחד מבעלי עסקים האם מותר לו לעסוק באיזה מסחר מטעם 'השתדלות'... שחק הגדול וענה ליהודי, וכי העת להשתדלות היא ב'תשעת הימים' - העת והזמן הם בעשרת הימים, כלומר שבימים האלו קוצבים לו לאדם קצבת כל השנה ואז יעשה השתדלות ב'תהלים' ובתחינותיו לפני השי"ת.

וכבר הבאנו את דברי הרה"ק רבי פנחס מקאריץ זי"ע, (אמרי פינחס אות תפד) וז"ל, גם פעם אחת ציוה לומר פרשת המן בכל עשרת ימי תשובה, וכמה פעמים שמעתי שהיה מזהיר להתפלל על הפרנסה ושאר הצטרכויות ולהאמין שהשי"ת ימלא שאלתו בוודאי, והיא מצווה רבה.

יח. כיו"ב כתב הרמ"ק בספרו 'זבחי שלמים' (סדר עבודת יוה"כ"פ אות ב) שימים אלו הם כחול המועד, שיש להם קדושת ר"ה לפניהם וקדושת יום כיפורים לאחריהם.

יט. כתבו הפוסקים (קיצו"ע קל ב, וכע"ז כתב הרמ"ק בסדר עבודת יוה"כ, הובא באלף המגן סק"ג) ראוי לאדם שיתנהג בימים אלו גם בחומרות שאינו נוהג בהם כל השנה כי גם אנו מבקשים מאת ה' יתברך שמו שיתנהג עמנו בחסידות, והאוכל כל השנה פת פלטר לא יאכל בימים אלו כי אם פת ישראל וכדומה לזה.

ותפילה מעבירין - כח התפילה בימים אלו

בכלל מה שאמרנו 'דרשו ה' בהמצאו' הוא שהקב"ה ממציא עצמו אלינו לשמוע קול תפילתינו כ"א וז"ל

הרבינו יונה ב'שערי תשובה' (שער שני אות יד), בעשרת ימי תשובה... ולשפוך שיח, ולשאת תפלה ורנה, ולהפיל תחנה... והעת עת רצון והתפלה נשמעת בה, בענין שנאמר (ישעיה מט ח) 'בעת רצון עניתך וכיום ישועה עזרתך', עכ"ל.²

והנה בנוהג שבועולם (בקרב אומות העולם) שכל מי שהועמד למשפט יתור אחר ה'שופט' ומעשיו אז ישחדנו במזון או בשאר עניינים... ויזכה בדינו, אף אנו להבדיל אלף אלפי הבדלות מצינו דרך לשחד כביכול את הקב"ה - שופט כל הארץ, והיא התפילה והצדקה, דאיתא בגמרא (ברכות כח:) וכשחלה רבי יוחנן בן זכאי, נכנסו תלמידיו לבקרו. כיון שראה אותם התחיל לבכות. אמרו לו תלמידיו, נר ישראל, עמוד הימיני, פטיש החוק, מפני מה אתה בוכה, אמר להם, אילו לפני מלך בשר

מובדלים מהם (מגוי הארצות) בקדושה ובטהרה ונעשה תשובה, ויכיר בקדושתו - קדושת בני ישראל, וממילא יתרחק מתועבותם של אומות העולם.

אמנם, פעמים שיפתנו יצרו לאמר, וכי זו 'דרך ישרה' היא - לקבל על עצמי 'חומרות' לכמה ימים ותו לא מידי, אין זה אלא הערמה בעלמא, כבר ענה אותו ה'ערבי נחל' (פרשת ויחי דרוש ב) שהוא בעין מה דקיימא לן (חולין מב.) בהלכות 'טריפה' שאם ניקב נקב כל שהוא בבהמה עדיין איננה טריפה, ואילו בנקב שבמוח מיד נטרפת הבהמה אף בנקב כל שהוא, ומעם הדבר, כי חיות הבהמה תלויה במוח, והוא אבר שהנשמה תלויה בו, ועל כן אפילו פגם וחסרון כל שהוא עושה אותה טריפה ואוסרת אכילתה, כיוצא בזה ממש הם ימים הללו, שהם כאבר שהנשמה (כל השנה כולה) תלויה בו. והם השורש והחיות של כל השנה כולה, לפיכך צריך להיזהר בהם יותר משאר ימות השנה מכל נדנוד וסרך איסור, כדי שלא יוכלו למצוא אצלו שום חסרון ונקב.³

כ. ידוע שפעם נשאל הגה"ק החזו"א זי"ע ע"י אחד מתלמידיו, ותלונתו בפיו, רבי קדוש, מה בצע בכל ימים נוראים הללו, הרי ידעתי גם ידעתי שלא יארכו הימים ואמצא את עצמי באותו מקום ומצב שהייתי אשתקד, אמר לו החזו"א, דע לך בני, כי השינוי לטובה אף אם הוא רק לימים אלו גם זו לטובה, להיות קרוב אל ה' בימים אלו מזה גופא יש להקב"ה נחת רוח ותכלית טוב.

יש שרמזו שלכן אומרים שבחודש אלול 'רועדים דגים שבים', כי כן מצינו בטהרת הדגים שאמרה תורה (ויקרא יא ט) בסימני טהרת הדגים 'כל אשר לו סנפיר וקשקשקת במים', ואמרו חז"ל (הובא ברש"י שם) שאף הדג שנושרים ונופלים קשקשיו בצאתו מן המים, מ"מ מכיוון שהיו לו קשקשים במים טהור הוא, אף לדידן לענין התשובה אמרינן - אף אם היו לו סמני טהרה רק בעודו במים - בחודש התשובה, גם כן טהור טהור יקרא...

כא. אפתחה במשל פי, למלך רם ונישא אשר ציווה על אחד מעבדיו שיחיש אליו פלוני מנתיניו 'למשפט' אשר קבע לו, והיה מראה המשרת מאוים ביותר, משהגיע המשרת אל תושב זה, החל הלה להתחנן בפניו בדמעות שליש שיואיל לוותר לו ולהניח לו מן המשפט, ענה המשרת, לא אני קראתיך לעמוד למשפט כי אם המלך הוא הקורא אותך, ורק הוא יכול לחונן אותך, אם ברצונך להינצל התחנן אליו מעומק לבך למען ימחל לך. כמו כן אין לו לאדם לעשות שום טצדקי שבעולם להינצל, כי הם לא יועילו לו במאומה, אלא יתחנן לפני יוצרו ובוראו בבכי ודמעה, שהרי רק הוא המלך המשפט אשר יוכל להצילו מרדת שחת.

כב. מעשה נורא אירע בישיבה דגייטסעד לפני כשלושים שנה, באותה שנה נלב"ע ל"ע בחור צעיר מבני המקום, מכיוון שכן הרי ב'נתנה תוקף' בימים הנוראים לאחמ"כ הייתה התעוררות עצומה בקרב תלמידי הישיבה, ובהגיעם לתיבות ותשובה ותפילה וצדקה מעבירין את רוע הגזירה נעו אמות הספים לגודל הזעקות וקולי הקולות שנשמעו בהיכל, אף ה'בעל תפילה' הגאון הנודע רבי מתת' סאלאמאן משגיח דישיבת ליעקוואד (שהיה אז משגיח דגייטסעד) זעק בקול גדול ותשובה ותפילה... עד שדם ניתז מגרונו על המחזור שעמד לפניו ונמחקו תיבות 'רוע הגזירה'... וראה זה פלא, בשנה שלאחמ"כ לא נפקד מהם איש, ולא נפטר אפילו יהודי אחד בכל גייטסעד באותה השנה.

כג. וביותר תגדל מעלת התפילה בערב יוה"כ, וז"ל הרה"ק ה'שם משמואל' (יוה"כ שנת תרע"ב) חיוב סעודה בעיוה"כ... ויש לומר הטעם כי ידוע שבאכילת עיוה"כ מתקנין כל האכילות של כל השנה, וכן כל התפילות של כל השנה מתקנין ומזדככין בתפילת עיוה"כ, ואם יש מכולן כדי לצרף תפילה אחת שלימה, יש לכל התפילות עליה בהדי תפילה זו.

באר הפרשה - עשרת ימי תשובה

הנה אמרו (עיי' ר"ה מז:): 'תשובה ותפילה וצדקה מעבירין את רוע הגזירה, והיינו צום קול ממון, ואמר הרה"ק המהר"ש מבעלזא זי"ע (פסח על שה"ש ב יד), שעל 'צום' יש ביד האדם לומר שאין בכוחו לצום ולהתענות מפני טבעו החלש, וכמו כן על 'ממון' יענה ויאמר לא חנן אותי ה' עם מעות שאוכל לפזר לצדקה, אבל על הרמת 'קול' בתפילה לפני ה' אין לו תשובה... וזה מרומז בפסוק (שיר השירים ב יד) 'השמיעני את קולך כי קולך ערב', כי ה'קול' ערב על הצום והקול^כ.

ותשובה - כחה של תשובה ובפרט בימים אלו

כתב הרמב"ם (הלכות תשובה זו), גדולה תשובה שמקרכת את האדם לשכינה שנאמר שובה ישראל עד ה' אלוקיך, ונאמר (עמוס ד ו) ולא שבתם עדי נאם ה', ונאמר (ירמיה ד א) אם תשוב ישראל נאם ה' אלי תשוב, כלומר אם תחזור בתשובה בי תדבק, התשובה מקרכת את הרחוקים^כ, אמש היה זה שנאו לפני

ודם היו מוליכין אותי, שהיום כאן ומחר בקבר, שאם כועס עלי - אין כעסו כעס עולם, ואם אוסרני - אין איסורו איסור עולם, ואם ממיתני - אין מיתתו מיתת עולם, ואני יכול לפייסו בדברים ולשחדו בממון - אף על פי כן הייתי בוכה. ועכשיו שמוליכים אותי לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, שהוא חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים, שאם כועס עלי - כעסו כעס עולם, ואם אוסרני - איסורו איסור עולם, ואם ממיתני - מיתתו מיתת עולם, ואני יכול לפייסו בדברים ולא לשחדו בממון... ולא אבכה... וכתב המהרש"א (ה"א ד"ה ואיני) אף שאמר 'אי אפשר לשחדו בממון ולפייסו בדברים' זה אינו אלא לעולם הבא, אבל בעולם הזה יכולין לפייסו בדברים שהיא התפילה, ולשחדו בממון שהוא הצדקה^כ. ע"כ, שמעו נא בני ישראל 'עורי נא התייצבי נא בעד הנפש חלי נא' כל עוד נשמתו בקרבו בזה העולם בכלל, ובפרט בימים הללו^כ להרבות בתפילה וצדקה ויצא דיננו לאור.

כד. כי כאשר יתבונן האדם בנפשו יראה היאך שהקב"ה עוזרו תמיד ומקבל תפילותיו, וכדמרגלא בפומיה דהרה"ק הר"ב מפשיסחא זי"ע לומר אחר כל 'מי שענה' בסליחות, שיש לו 'מי שענה' על עצמו, היינו מי שענה 'לבונם' בכל עת הוא יעננו, ומה שאין אומר כל אחד 'מי שענה' על עצמו משום דלא צריכין לכתבו, כי כל אחד אחרי שמחשב ה'מי שענה' לאברהם וכו' יראה שאפשר לו להוסיף על עצמו מכל העתים שעברו (מאמרי שמחה לח).

כה. בשנה אחת בסוף חודש מנחם אב חלה הרה"ק ה'נתיבות שלום' זי"ע עד למאד והיה מוטל על ערש דווי, הרופאים קבעו שיש צורך לנתחו מיד ללא שום שהיות, אך הרבי לא הסכים שינתחוהו עד עבור הימים הנוראים, באמרו הננו מאמינים כי ב'ראש השנה' נגזר דינו של אדם ובידנו לפעול לשינוי הגזירה, משראו בני המשפחה כי הרבי עומד על דעתו, שלחו את הרופא אל הקודש פנימה והוא סידר לרבי את כל דרך הילוכו באכילה שתיה ושינה עד אחר הימים הקדושים, ונדחה תאריך הניתוח עד למחרת יום הקדוש, ויהי ממחרת יום הקדוש בדקוהו הרופאים שנית, ויראו כי פלא גדול נתחרש וכל הסכנה חלפה כליל, וכבר אינו נזקק לניתוח, נענהו הרופא ואמר לו בלשונו 'הזמן פעל לטובתך' (כוונתו הייתה שהזמן שעבר הועיל למערכות הגוף להשתנות לטובה), נזדעק ה'נתיבות שלום' ואמר 'הזמן פעל לטובתי', היינו הזמנים הגדולים של חודש הרחמים וימי ראש השנה ויום הכיפורים הם הזמן שבהם יכול כל אדם לפעול לשנות את גזר דינו לטובה ולברכה, וזה אשר פעל שאבריא לגמרי למעלה מדרך הטבע.

כו. עוד רמז שם, כי צום קול ממון כל אחד מהם עולה בגמטריא 'קול'. ו'ערב' עולה בגימטריא ב' פעמים קל"ו, ללמדנו שבשעת הדחק מועלת הרמת הקול במקום שנים האחרים שאין בידו לעשות.

כז. חיזוק גדול מצינו למתיאשים מעצמם - הואיל ותאוות ליבם או רוע טבעם נוטה לרע, כי ע"י התשובה ישתנה גם טבעם לטוב. דהנה איתא בגמרא (יומא פו.) אמר רבי חמא ברבי חנינא גדולה תשובה שמביאה רפואה לעולם. הקשה ה'חוות דעת' בספרו 'אמת ליעקב' על אגדות הש"ס (שם) קשה להבין מה ענין רפואה דקאמר. אלא דהרמב"ם כתב בפירושו למשנה (סנהדרין ז ד) דיש מי שנולד בטבע רע וקשה לו לפרוש מתאוות רעות, ויש הנולד ברתיחת הדם שא"א לו לפרוש מכעס, וכי"ב משאר מידות, אמנם, לשם זה נברא - להתגבר על טבעיו הללו, ואז יזכה לשכר הרבה שהרי אמרו חז"ל (אבות ה כג) 'לפום צערא אגרא', ועל זה באו לומר בגמרא שאם בא לידי חטא ועושה תשובה - הקב"ה מרפא טבעו שלא תקשה עליו שוב השמירה מכעס ותאוה וכיוצא בזה, עכ"ל.

ב'סידורו של שבת' (חלק א השורש הששי ענף ב) הביא את דברי ה'חובות הלבבות' (שער התשובה פרק י) לדחות את אלו שאינם חוזרים בתשובה, כי הם חושבים שהקב"ה לא יקבל תשובתם מפני שפגעו בדברים שבין אדם לחברו, ובדבר

המקום משוקץ ומרוחק ותועבה, והיום הוא אהוב ונחמד באמת אמרו, כי בכל השנה כולה יושב הקב"ה וממתין קרוב וידיד^כ. לבנו - אם ישונו מיד יקבלם^כ, וכדברי חז"ל

זה אין מועילה תשובה עד שירצה את חברו, ומחמת סיבות שונות אי אפשר להם לרצותם, וממילא מתייאשים הם מן התשובה, אך האמת שזה אינו, כי חטא שבין אדם לחברו יש בו חלק שהוא בינו לבין חברו וחלק שבין אדם למקום, שהרי במעשיו עבר על פי ה', וצריך תשובה וכפרה על שניהם, לפיכך הנה הוא יעשה תשובה לפי כחו באמת, בזה החלק שחטא נגד המקום, וכיון ששב בכל לבבו ונפשו, בצד היותר טוב ששייך לה', וה' הטוב המוחל לו על חלקו, יודע שלבו נתן באמת לתקן העבירה, ורוצה לתקן הכל ורק שאין סיפק בידו כמבואר, על כן זאת עושה הקב"ה עמו, להיות הוא בעצמו אשר בידו כח וגבורה, להעביר העבירה מן הארץ, שנותן בלב הנגזל באשר הוא שם להיות מוחל לו בכל לבבו מה שגזל ולקח ממנו, ואז נתבטלה העבירה מכל וכל בחלק השמים והבריות, ואך מאת ה' היתה זאת היא נפלאות בעינינו, נפלאות מלשון מכוסה, והיינו שאף מה שנמנע מכוחו של האדם יגיע לידי כך ע"י התשובה.

באותו ענין, מצינו דבר נפלא בדברי הרה"ק ה'חתם סופר' זי"ע (כתובות ל. ד"ה מיום שחרב, בדרך אפשר), אין ה'תשובה' נועלת בבי"ד של מטה, ולכן, מי שנתחייב מיתת בי"ד ב'עדים והתראה' אין בי"ד מקבלים טענתו שכבר שב בתשובה שלימה ואפילו אם כבר עברו מאה שנים מאז שחטא, כי אין ה'תשובה' מועלת בבי"ד של מטה... מכל מקום אמרינו, שאם שב בתשובה, הקב"ה מסבב שלא יבוא העדים להעיד, ואף אם יבואו עושה הקב"ה שיוכחשו בעת ה'חקירות והבדיקות', כי לא ירשיע ה' נפש צדיק, הרי לך שתשובה מועילה אפילו בחטא שמתחייב בו מיתת בי"ד, להצילו מעונשו המגיעו.

עוד הוכחה נפלאות מצינו בכוחה של תשובה מעצם נתינת 'לוחות שניות' שניתנו בזה היום - יום הכיפורים, כי מי פילל ומי מילל באותה שעה שמשנה רבינו שבר את הלוחות שעוד יימצא 'תקנה' לישראל בענין הלוחות, מה עשה הקב"ה, ציווה על 'לוחות שניות' - קבלת התורה מחדש... ולזה זכו ע"י התשובה, התפילה והתחנונים, הרי לך, שגם מי שנדמה לו כי אין לו כבר שום תקנה ו'ונשתברו הלוחות' שלו עדיין יכול להתחדש ולזכות שהבורא ית"ש יברא אותו מחדש.

באמת איתא בחז"ל (סוכה נב:) שכביכול הקב"ה מתחרט על שברא את היצר הרע. ובביאור מאמר תמוה זה, איך שייך לומר על הקב"ה שהוא מתחרט על מעשיו, הסביר הרה"ק רבי נפתלי מראפשיץ זי"ע ב'זרע קודש' (פרשת נצבים ד"ה ושב) בדרך משל, למה הדבר דומה, לאב רחום שהפקיד סכין גדולה וחדה ביד בנו הקטן, ובסכלותו ובקטנות שהיתה בו בבן לא השגיח די הצורך ולא שמר עליה כראוי, ומחוסר זהירות נחתכו אצבעותיו על ידי הסכין בחתך עמוק מאד, כאשר ראה האב את הדם הרב ששותת מאצבעות בנו האהוב, התעצב אל לבו על שהוא גרם לו לחבול בעצמו, והוא מתחרט על שהפקיד מתחילה את הסכין בידו. והכי נמי כאשר הקב"ה האב הרחמן רואה את צער בנו שנכשל בחטא והוא מתחרט על מה שעשה, באותה שעה הרי הוא גורם ומעורר כלפי מעלה כביכול צער רב, עד שגם הקב"ה מתחרט על שברא את היצר הרע שניסה אותו בנסיון שלא הצליח לעמוד בו, והיינו דכתיב (דברים ל א) 'ושב ה' אלקיך את שבותך' שיעשה תשובה מעומק הלב עד שזה יגרום כביכול להקב"ה, שגם הוא יתחרט וישוב על שברא את היצר הרע מתחילה, ונמצא שהקב"ה מתאוונן ובוכה יחד עם האדם.

כת. בירושלים של מעלה התגורר הגאון הצדיק רבי נחום יאס'ער זצ"ל מזקני וחשובי חסידי שטעפנשט אשר נולד והתגורר שנים רבות על אדמת רוסיה, בהיותו עדיין בחו"ל הושפע ל"ע אחד מבניו מסביבת הקומוניסטים, ועזב את דרך התורה רחמנא ליצלן, ומעולם לא דיבר רבי נחום על צערו הגדול שיש לו מבנו זה שהלך לרעות במקומות זרים, ורק פעם ישבו אצלו חבורת אברכים דורשים ומבקשים, ואחד מן המשתתפים הזכיר לפניו דברי הרמב"ם אלו, והיו שואלים ותמהים איך יתכן כדבר הזה, שברגע כמימרא יתהפך ממשוקץ ומרוחק ומתועב לאהוב ונחמד קרוב וידיד, פתח החסיד ואמר בלב מורתח 'הרי יודעים אתם אודות בני...'. הנה אם יבוא הבן באיזה יום, ידפוק על דלת ביתי, ויצעק אלי: 'טאטע, הנני עוזב את דרכי וחוזר אליך', כמה תגדל אהבתי אליו באותה שעה, ולא אחשוב לרגע על התלאות והצער והעגמת נפש שגרם לי מעודו ועד היום הזה, שהרי עכשיו הנני שמח שחזר למקור מחצבתו ועולה על דרך המלך, כמו כן ממש הקב"ה שמח כביכול בכל יהודי החוזר אליו בתשובה, לא שנא מיעט לחטוא ואף אם חלילה הרבה לחטוא, שהרי כעת הוא מתחרט על כל מה שעשה ורוצה להתקרב אל ה',

(תנ"כ"א פל"א) מעיד אני עלי שמים וארץ, שהקב"ה יושב ומצפה להן לישראל, יותר ממה שמצפה האב לבנו והאשה לבעלה שיעשו תשובה^ל. מ"מ בימים אלו התשובה נחשבת 'בעיתה ובזמנה'^{לא}.

ממנו פשעיו, ואם יכשל בחטא ה"ו יהא נחשב כעבירה הראשונה שבאה לידו, מפני שכל שטרי חובותיו נמחקו על ידי התשובה.

הרה"ק רבי צדוק הכהן מלובלין זי"ע מביא בספרו 'תקנת השבין' (סימן א אות ה) מדברי הרמ"ע מפאנו שתשובה מועילה רק בבני ישראל אבל לא חיוזק גדול כתב המבי"ט ב'בית אלוקים' (ריש פ"ו), שהשב בתשובה שלימה על חטאיו מעבירים

וזו מעורר אהבה עזה מן האב לבן, וכמו שאמרו במדרש אגדה (תנא דבי אליהו פרק לא) מעיד אני עלי שמים וארץ, שהקב"ה יושב ומצפה להן לישראל, יותר ממה שמצפה האב לבנו והאשה לבעלה שיעשו תשובה.

הרה"ק רמ"מ מלעלוב זי"ע היה נוהג לומר רבות, 'איני רואה כל עצה ותקנה כי אם תשובה... כי אם תשובה... שוין שוין שוין...' (אין 'זעתה' אלא לשון תשובה), והיה חוזר ושונה ומשלב דבריו אלו, עד שהיו כל הנוכחים מתעוררים לתשובה שלימה. פעם נענה ואמר 'לולי תשובה שעשועי אז אבדתי בעניי'.

כט. כך ביאר הרה"ק רבי משה מקאברין זי"ע בנוסח התפלה (תחנון לשני וחמישי) 'הפותח יד בתשובה לקבל פושעים וחטאים, נבהלה נפשנו מרוב עצבוננו', כי מה שאנו רואים שהקב"ה פותח יד בתשובה לכל פושע בכל מצב שהוא, זה גורם לנו להיות 'נבהלה נפשנו', לתמוה ולהשתומם 'מרוב עצבוננו', מדוע אנו שרויים בעצבות על החטאים שעשינו, הלא הקב"ה מקבל אותנו בידיים פתוחות, ועלינו לרוץ לקראתו בשמחה עצומה ובחדוה גדולה.

על פי זה ביארו עוד דעל כן אמרו 'נבהלה מרוב עצבוננו' ולא מרוב עווננו, כי על העוון אין מה להיבהל כי לזה ניתן לנו כח התשובה, ולא נבהלה אלא על העצבון ועל הייאוש שאיננו חוזרים בתשובה מחמתו.

פעם התאונן בחור לפני גאב"ד טשעבין זצ"ל, מצבי הרוחני קשה עד מאד, איני רואה כל דרך מוצא מעוונותי, אמר לו הרב שמע נא למעשה שהיה, איש יהודי הלך לבדו ברחובה של עיר כשהתרנגול 'לכפרה' בידו הימנית ובידו השמאלית 'מחזור' לאמר מתוכו את 'סדר הכפרות' ולפתע... הוא מרגיש כי בתי עיניו (משקפיים) מתחילות ליפול מעל אפו ועד שלא הספיק למנוע כן בעדם נפלו בתי העיניים ארצה... נו, החל היהודי חושב לעצמו, אוי רבש"ע, מה אעשה כאן, כיצד אחליץ מן המיצר, להניח את המחזור מידי על הארץ הרי אין לך ביזוי הקודש גדול ממנו, לעזוב את התרנגול מידי הימנית הרי יברח התרנגול ובמה תתכפר נפשי... שאלו הבחור, נו, ומה עשה לבסוף, אך הרב לא ענהו מיד, רק הפליג בתיאורים וציורים שביין הבחור באיזה מצב ביש עומד היהודי הלז... ושוב שאל הבחור, נו... נו... מה עשה, אמר לו הרב, לא ידעתי, אבל זאת אדע שכבר איננו נמצא שם... אף אתה עם תשובתך תזכה שבקרוב כבר לא תעמוד על מקומך זה.

ל. ועל ידי התשובה עולה האדם מעלות רמות, וכן איתא בגמרא (יומא פו.) 'גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד', ביאור נפלא ביאר תלמידו של הרמ"ע מפאנו שכתב בספרו 'מאמרים מענין התשובה לארנ"ן זצ"ל', שם נתבאר כי הקב"ה ברא בעולמו את היצר המביא לידי חטא, כי מתחילה עומד היהודי מתחת לכסא הכבוד, וכדמצינו שאפילו אבות העולם אינם אלא מרכבה לשכינה, ואילו משחטא וישוב בתשובה יגיע עד כסא הכבוד, נמצא שבזכות החטא והתשובה שלאחריה עליו נתעלה הרבה יותר עד כסא הכבוד.

וזל"ק, להיות חפצו ית' שהאדם יעלה במעלות (למעלה) ממקום שנברא עד שיעמוד אצלו בכסא כבודו, על כן יצר עמו מסית אחד שכמעט אי אפשר להנצל מפתוייו, ולזה אמרו חכמים 'גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד', פירוש, שמגעת האדם העושה אותה בשלימות להיות חביב אל השי"ת עד שמעמידו אצלו, והוא למעלה ממקור מחצבתו אף אם היה צדיק מתולדתו, שכבר ידוע שנשמתן של צדיקים היא מתחת כסא הכבוד, ובתשובה עולה ומגיע עד כסא הכבוד. ולזה אמרו (ברכות לד:) כי במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד, ומפני חשיבותה קדמה למעשי בראשית.

לא. בסעודת רעוא דרעוין בשבת שובה נהגו אדמו"רי בית בעלזא זי"ע לשבת ליד הפתח, כרמו לעני העומד בפתח ומתחנן לפני בעל הבירה שירחם עליו ויקבל אותו בתשובה. שנה אחת התיישב הרה"ק רבי אהרן מבעלזא זי"ע בסעודה שלישית בשבת שובה אצל הפתח, ופתח לומר בקול חנוק מדמעות 'כעני בפתח, כעני בפתח' ותו לא מידי, ודבריו שיצאו מעומק לב טהור חדרו בלבבות השומעים שתיכף ומיד חזרו בתשובה כעני בפתח.

שהרי במקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד לב.

ובדרך זה ביאר ב'ליקוטי מהרי"ל' (פרשת האינוני על הפטרה שובה) מתלמידי הרה"ק רבי אלימלך מליז'ענסק זי"ע, מה שאמרו (ר"ה טז:) 'שלשה ספרים נפתחין בראש השנה, אחד של רשעים גמורין, ואחד של צדיקים גמורין, ואחד של בינוניים, צדיקים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר לחיים, רשעים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר למיתה, בינוניים תלויין ועומדין מראש השנה ועד יום הכפורים, זכו נכתבין לחיים לא זכו נכתבין למיתה', וידועה הקושיא, מדוע הוצרכו לייחד ספר ל'בינוניים', הרי 'ממה נפשך' - אם יזכה שמו בספרן של צדיקים, ואם לאו יהא להיפך ח"ו, ומדוע נתייחד עבורם ספר מיוחד, אלא, דאינו כן, כי הבינוני שזכה להתהפך ל'בעל תשובה' הרי הוא עומד ב'מעלה ובמקום' גבוה מה'צדיקים', ואינו מן הראוי שייכתב יחד עמהם, לכן ייחדו עבורם ספר מיוחד.

הוסיף הרה"ק האמרי אמת' זי"ע לרמוז כן בפסוק (ויקרא טו ב) 'ואל יבא בכל עת אל הקודש' - שלא הותר ל'כהן גדול' להכנס ל'קודש הקדשים' כי אם ביוהכ"פ בלבד, מפני שהכהן גדול צדיק גמור הוא ולכן אינו במדרגה גבוהה כזאת שיוכל להיכנס אל מקום קדוש לפני ולפנים, זרק ביוהכ"פ כשהוא משמש בשליח ציבור, ובא לכפר על עוונות בני ישראל ואז הוא כעין 'בעל תשובה', לכן הותר לו להיכנס אז ל'קודש הקדשים', כי 'גדולים בעלי תשובה יותר מצדיקים גמורים', ובכוח זה הרי הוא נכנס לקדשי קדשים.

יעזוב רשע דרכו - רק יעזוב דרכו וכבר נחשב כ'צדיק' רבים המתאוננים לומר 'לא לנו' הדברים אמורים, מדוע תדברו אלי גבוהה, לא אוכל לשנות דרכי ומנהגי אף אם מעוותים הם, כי שקוע אני בהם כמי ששקוע בבזבז ובפרש עד אפס, שאף אם יוציא רגלו האחת מהבוץ הרי בהוציאו רגלו השניה תכנס שוב הראשונה וחוזר חלילה, כיצד אצא אנוכי מהבוץ העוטף את נפשי ונשמתי, תשובתו בפסוק (תהלים קג יב) 'ברחוק

באומות העולם. ומקשה על זה מה שמצינו באנשי נינוה שחזרו בתשובה והועילה תשובתם לבטל את הגזירה שתתהפך העיר על יושביה. ומבאר שמעלת התשובה היא לעקור את החטא למפרע, וכח זה ניתן רק לישראל, אולם עצירת הפורענות כאשר משנה דרכיו מכאן ולהלאה יש אפילו בכוחו של גוי. וללמדנו על מעלת התשובה לעקור את החטא כלא היה ומאידך שאפילו תשובה שאינה גמורה ושלימה יש בכוחה לבטל את הגזירות.

ז"ל הוזה"ק (ה"א ב"ד ע"ב) אר"נ בר יצחק אדם הראשון כיון שנטרד מג"ע, חשב שימות מיד. והיה בוכה ומתחנן ושב בתשובה (- וזה היה בר"ה). עד שקבלו הקב"ה בתשובה, והאריך ימיו, וקיים בו דברו דכתיב ביום אכלך ממנו, ונתן לו יומו שהוא אלף שנה, להורות לבל העולם שהקב"ה חנן ורחום הוא ומקבל בתשובה לשבים, ואינו חפץ מהם זולתי שיחזו דכתיב (יהוה יח לא-לב) ולמה תמותו בית ישראל... והשיבו וחיו. אמר רבי יצחק, אשריהם הבנים שהאב אומר להם כך, ווי להם לבנים שאינם שומעים ממנו, ע"ש עוד.

ולמדנו מכאן גודל רחמי האב הפושט ידו לקבל שבים. ואושרם האדיר של הבנים שזכו לזה, כי היא תקוותם היחידה. לאידך נמצינו למידים, כי באותה מידה ווי להם לבנים שאינם שבים לחיקו של הקב"ה ולידו הפשוטה לקראתם.

איתא בגמרא (ברכות לד:) 'במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד'. כתב הרה"ק ה'שפת אמת' זי"ע (נצבים תרל"ט) וז"ל. הענין הוא כי בני נכשלו בחטא העג"ל... וז"ש אתם נצבים, אתם דייקא - כי במקום שבע"ת עומדין אין צדיקים גמורים יכולין לעמוד, לכן הוציא עצמו מן הכלל... וזה היתרון של בע"ת שמתקן אורחות עקלקלות. ובאמת הי' כל זה הכנה לדורותינו השפלים. על כן אמר משה לבני ישראל (דברים כט ט) 'אתם' - רק אתם זוכים להיות 'נצבים לפני ה' אלוקיכם', ולא אני, כי ע"י התשובה זכו בני ישראל למדרגה נפלאה כזו לעמוד לפניו יתב"ש,

לב. בביאור הדבר כבר אמר הרה"ק ה'בית אברהם' זי"ע לבאר מאמרם (ברכות לד:) 'מקום שבעלי תשובה עומדין, צדיקים גמורים אינם עומדין', כי אין כל חידוש לעשות תכשיט מזהב וכסף, אמנם חידוש וחכמה גדולה היא להפוך חתיכת בד קרועה ופשוטה לתכשיט יפה, כיו"ב - כגודל שפלותו של אדם כן גודל חשיבותו כשישוב בתשובה.

באר הפרשה - עשרת ימי תשובה

היה אומר משמיה דהרה"ק רבי פנחס מקאריץ זי"ע לפרש את דברי המשנה בסוף מסכת יומא (פה): 'האומר אחטא ואשוב אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה', שפעמים יבוא אדם לומר - מה לי כי אשוב, ידעתי גם ידעתי שאחטא שוב, ומכל מקום הריהו מתחזק ואומר אעשה ככל אשר לאל ידי עשות - עתה אשוב בתשובה. אדם כזה אין מספיקין - אין כל ספק שבידו לעשות תשובה, וסוף דבר שיתעלה מעלה מעלה, שכן המקבל על עצמו להילחם קמעא קמעא סוף דבר שינצחנו לגמרי, ויעשה ככל יכולתו וד' יגמור בעדו^{לה}.

מזרח ממערב הרחיק ממנו את פשעינו' - וכמה הוא המרחק ממזרח למערב - אינו נצרך אלא לשוב פניו וכבר הוא עומד לצד מזרח, כך נמי 'הרחיק ממנו את הפשעים' - ישוב עצמו מהם, וכבר נחשב כמהלך בדרך הנכונה^{לי}. וכבר אמרה תורה על מצוות התשובה (דברים ל ה-יב) ואתה תשוב ושמעת בקול ה'... כי המצווה הזאת אשר אנכי מצווך היום לא נפלאה היא ממך ולא רחוקה היא, לא בשמים היא...^{לד}

הרה"ק רבי שלומק'ע מוועהיל זי"ע (עי' לקושי אמרי פנחס [אמרי פנחס השלם] שער עבודת השם אות כא)

לג. הדבר דומה למי שהחזיק ברשותו 'בית מסחר' שבו מכר אבנים, חימר וכיו"ב לבניני בתים, וביום מן הימים החליט להפוך לסוחר של 'רפואות', הרי בראשונה יוריד את השלט המודיע בראש כל חוצות כי כאן מוכרים כלי בנין, ויתלה שלט גדול המודיע שמהיום והלאה 'פנים חדשות' באו לכאן, וכל הנצרך לרפואה בגוף או בנפש יגש הנה. כך נמי, כל הרוצה לשנות דרכו לשוב להתקרב אל ה' עליו לשנות 'מהותו', 'לזוז' ממקומו, להלך מהיום והלאה בדרכים ישרות...

יסוד גדול אמר הרה"ק הר"ב מפרשיסחא זי"ע שלא ישאלו את האדם בבי"ד של מעלה מדוע נכשל בחטא, רק טענה אחת - מדוע לא שבת בתשובה, ועל כך אין לו לאדם מה להשיב, כי מי הפריע לו להתחרט על העבר ולקבל ע"ע לתקן דרכיו מעתה.

וכבר המשילוהו, למי שהוצרך להגיע לווארשא, וכבר עלה על הרכבת... אלא שבטעות עלה על הרכבת החוזרת מווארשא, על אם הדרך פנה אליו ידיד נאמן, ושאלו למחוז חפצו... מששמע כן אמר לו ידידו הרי הנך נוסע ברכבת הנוסעת לצד ההפוך ממטרת נסיעתך, הלך הלה ובחכמתו סובב פניו בעודו ברכבת לכיוון וווארשא, במקום שירד לגמרי מרכבת זו, ויעלה על הרכבת הנכונה - הרי אין לך שוטה גדול ממנו כי בהנהגה כזאת לעולם לא יגיע לווארשא... כך נמי לדידן - הרוצה לשוב אל ה' לעולם לא יגיע למטרתו אם יישאר לעמוד על עמדו, בתוך הבוץ, ומאסר תאוותיו ושטיוותיו, כל חד בדיליה. אלא יעזוב דרכו ויתחיל להלך בדרך הנכונה.

לד. ונחלקו הראשונים על איזה מצווה אמרו לא בשמים היא, ברש"י ועוד ראשונים סוברים שקאי על כל התורה כולה, והרמב"ן ס"ל דקאי על מצוות תשובה דמינה קאזיל. בין כך ובין כך הרי מצוות התשובה בכלל. לה. איתא בפסיקתא (פיסקא שובה ישראל פ"ט), וז"ל שובה ישראל עד ה' אלקיך, לבן מלך שהיה רחוק מאביו מהלך מאה יום, אמרו לו אוהביו, חזור אצל אביך, אמר להם איני יכול שלח אביו ואמר לו הלוך מה שאתה יכול לפי כחך ואני בא אצלך בשאר הדרך, כך אמר הקב"ה לישראל שובה אלי ואשובה אליכם, עכ"ל.

פסק הטור (סי' תרו) חייב אדם לטהר עצמו בערב יום הכיפורים בטבילה במקוה טהרה, אף שבזמן הזה כולנו טמאי מת ולא תועיל לו הטבילה לטהרו מטומאת מת, מכל מקום הטבילה תועיל עכ"פ לטהר מטומאה היוצאת מגופו (שאף כהיום 'המקווה' מטהרת מזה), ועיין שם בב"ח שמסביר את טעמו של 'רב סעדיה' הסובר (מובא שם בטור) דצריך לברך על טבילה זו אף שלא נטהר על ידה מטומאת מת, מכל מקום בכל טהרה וטהרה שאפשר לו לטהר עצמו חייב לברך עליה כשמטהר עצמו (אלא שאין הלכה כמותו לענין הברכה), והיינו שעל האדם לעשות ככל אשר לאל ידו, ואף אם לא יוכל לטהר עצמו לגמרי מכל מקום יעשה עד כמה שידו מגעת, וייחשב לו הדבר כאילו עשאה בשלימות. וכן היא בעבודת הטהרה והתשובה, אל ירים האדם את ידיו ולא ירפה את אחיזתו באביו שבשמים, אלא יעשה כל מה שביכולתו, בעמל ויגיעה רבה, ויקויים בו 'לא-ל גומר עלי'.

איתא במשנה (יומא פה): 'מה מקוה מטהר את הטמאים אף הקב"ה מטהר את ישראל... שנאמר (יחזקאל לו כא) וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם', ד' קושיות הקשה כ"ק האדמו"ר מליובאוויטש זי"ע, א. הרי הכלל אומר שהקטן נתלה בגדול - כיצד מהפך ותולה כאן את הגדול - הקב"ה בקטן - טהרת המקווה... ב. מדוע בחר לו פסוק

באר הפרשה - עשרת ימי תשובה

יג

אמנם תכלית הוידי והתשובה הוא הקבלה על העתיד, וכמו שדרוש דרש הרה"ק ה'חידושי הרי"ם' זי"ע בקול לעזוב את הרגליו שהרגיל עצמו בהם עד עתה^ל, חוצב להבות אש קודש (הובא ב'שיח שרפי קודש ח"ב עמוד

מדברי נביאים, כשהתורה כבר אמרה מפורשות שביום הזה 'לפני ה' תטהרו'... ג. וכי לא סגי לומר 'מה מקוה מטהר' מדוע הוסיף לומר 'מטהר את הטמאים', ועוד, הרי הנמשל 'אף הקב"ה' אינו עולה בקנה אחד עם ה'משל', שהרי אמר 'מה מקוה מטהר, אף הקב"ה מטהר את ישראל' וכי כל ישראל 'טמאים' הם, אתמהה...

ומבאר באופן נפלא, וכע"ז כבר איתא ב'זרע שמשון' (פרשת שופטים) עפ"י דברי המשנה (ברכות פ"ג משנה ו) 'זב שראה קרי... טעון טבילה' (הזב טמא 'שבעה' ולא תועיל לו טבילה באמצע שבעה ימים הללו, ואילו על טומאת קרי יש לו לאדם לטבול מיד באותו היום, ויטהר בסוף היום ב'הערב שמש'), כלומר, שלא יאמר זה האיש, מה לי ולטבילה, הרי אף אם אטבול עדיין אשאר טמא, ולא תטהר אותי הטבילה אחרי שהנני טמא 'טומאת שבעה', לזה אמר התנא, לא כי, אלא עליך לטבול עצמך, 'טהר' עצמך במקוה, ותקרא בשם 'טהור' (עכ"פ לגבי טומאה זו), אמור מעתה, 'אף הקב"ה מטהר את ישראל' באופן כזה, שלא יאמר האיש, מה לי ולקבלה טובה, וכי מה תועיל לי עזיבת איזה דבר קטן, לטהר עצמי באיזה 'גדר' קטן וכיו"ב, הרי ממילא אשאר 'חוטא', כי מכף רגל ועד ראש אין בי מתום, לזה האיש אנו אומרים, לא כי, עליך לעזוב אפילו הרגל אחד, 'טהר' עצמך בהתגברות זאת, ותקרא בשם הנכסף 'טהור'... ומעתה יבוארו וייתישבו כל הקושיות, לא תלה כאן גדול בקטן, רק ללמדך ענין זה שטהרה בכל מצב אפילו שנשאר טמא נחשבת טהרה, ודבר זה למד דייקא מדברי הנביאים ולא מן התורה המדברת מטהרה גמורה בשלימות, ולכן נקט 'מה מקוה מטהר את הטמאים' שמטהרת אפילו את הנשארים בטומאתם, מ"מ כל מעט טהרה נחשבת טהרה.

והקב"ה חפץ בתשובה ומקבלה אפילו תשובה כל דהו, וכמו שיש לפרש בדרך צחות מה שנאמר (הושע יד ג) 'אמרו אליו כל תשא עון', שלכאורה אין הלשון מדוקדק שהיה צריך לומר 'תשא כל עון' ואמאי נקט לשון זה, אלא ללמדך שאפילו תשובה כגון דא, שאינה מסודרת ומיושב כל צרכה, אלא היא בבחי' כל תשא ובאופן משובש, אף היא מתקבלת לעילא באהבה ובחיבה.

לו. אמר הנביא (ישע"י נה ז) 'יעזוב רשע דרכו' רבים המקשים וכי יש לרשע איזו דרך... וביאר הגה"ח רבי גד'ל אייזנער זצ"ל, במשל ל'רועה נאמן' שנקלע ליער, ולפתע והנה רואה הוא זאב שבא לטרוף את הכבשים, ב'מסירות נפש' החל מרדף אחריו, אלא שהזאב בעל כוח הוא בבריחה, ולא השיגו הרועה... עד... שהצליח הרועה לתפוס היטב בזנב הזאב אך הזאב המשיך במנוסתו, וכך יצא שהזאב בורח והרועה מחזיק היטב הזנב ונגרר אחר הזאב עד כדי סכנת נפשות... וכך נכנסו לתוככי העיר, והנה אך ראו בני העיר את ה'מחזה' ומילאו שחוק פיהם ולשונם רינה, לאידך היה הרועה צועק במר נפשו 'רחמנים בני רחמנים' הצילוני מן הזאב, הצילו... עד שנענה אליו חכם אחד עזוב נא את ה'שוואנץ' (זנב הזאב), ותינצל נפשך.

וכך אנו אומרים לכל יהודי באשר הוא עזוב נא את השוואנץ - מדוע עשית מהנהגתך 'דרך' ושיטה עד שאינך יכול לסור ממנה על דרך טוב, מי הכניס לך בדמיונך שהנך חייב להתנהג כך וכך, אין זה אלא הרגל רע, עזוב אותו וירווח לך...

כיו"ב אמר הרה"ק ה'בית אברהם' זי"ע (פרשת נח ד"ה וישלח) בשם אביו הרה"ק ה'דברי שמואל' זי"ע, דיש מין חיה הנקראת 'ביבער', וכך היא דרכה, להיכן שתלך, הרי בדרך חזרתה תשוב באותו דרך בדיוק ממש, וממילא כשרוצים לצודה מתבוננים בדרך הליכתה, ומכינים לה 'מלכודת' באותו מקום, וכשהיא תשוב בדרך חזרתה תלך ישר לתוככי המלכודת, ובאמת כשהיא חוזרת והיא רואה את אשר לפניה - כי היא עומדת להילכד - תתחיל לבכות, אבל עדיין אינה מעלה בדעתה לשנות דרכה, וכך היא בוכה ונכנסת תוך כדי בכיה למלכודת... ולכך ממש דומה היהודי ש'בדמיונו' חייב הוא ללכת בדרך פלונית, ואף שהוא רואה את גודל השבר ו'בוכה' עם כל זאת אינו נמנע וממשיך להכנס לתוככי הבור והכשלון - צא משגיונותיך, ותחליט בדעתך כי אינך כל כך מחויב לילך למקום פלוני...

הגאון רבי מרדכי פאגערמאנסקי המשיל לשני אחים קטנים ששיחקו כשהאחד משמש כעגלון והשני נדמה לסוס, ו'בעל העגלה' מושך בסוס... והנה החל לירד גשם זלעפות, 'בעל העגלה' עזב את החוטים (מושכות) ומיהר אל הבית, אם הבנים שראתה כ רק בנה האחד שב הביתה דאגה לשלום אחיו מדוע הוא בושש לבוא, מיהרה לצאת חוצה, ומצאתו עומד כשהוא כפוף תחת כיפת השמים וכולו רטוב עד לשד עצמותיו, ותשאלהו, מדוע תעמוד בחוץ, והרי הגשם יורד עליך ללא הפסק, השיב הנער, כיצד אכנס הביתה, והרי אנוכי 'סוס'... על כך אמר דוד 'אל תהיו כסוס

באר הפרשה - עשרת ימי תשובה

כפרד אין הבין... עומדים אנו בעשיית, והלה אומר 'איני יכול להיכנס כי סוס אני', איני יכול לעזוב ולשנות דרכי לטובה... מי גילה לך 'רוז' זה שאתה סוס, ומי מכריח אותך להמשיך להיות 'סוס', עזוב את הרגליך הנלוזים, פקח עיניך וראה כי עליך אמר הבורא 'נעשה אדם', ובכוּחך להעפיל למדרגות ומעלות טובות לאין ערוך.

ידוע שלשמירת הפיל (שלא יברח) די בחבל דק וחלוש, אף שבדאי בכוחו של פיל לעקור את החבל כלאחר יד, מכל מקום 'שמירה מעולה היא'... והסבר הדבר, מכיוון שכשהיה הפיל קטן בן יומו היה סגי לו בקשירת חבל דק, וכשניסה אז להשתחרר ממנו לא עלתה בידו, לכן קבע בנפשו שלעולם אין בידו לקרוע את קשרי החבל, וכבר איננו מנסה אפילו פעם אחת לחשוב אולי עתה משגדלתי ואני נושא משאות אדירים, כבר יכול אני לשחרר עצמי מחבל דק וקלוש זה... עלינו לדעת - 'מותר האדם מן הבהמה', להבין שאף אם כבר ניסה להתגבר על יצרו באיזה ענין ולא עלתה בידו, וכי משום הכי גם עתה לא יצליח, הרי יתכן שהיום נתחזקו כוחותיו ויוכל לנצח.

מעשה בחסיד אחד שנכנס אל הרה"ק רבי דוד מטאלנא ז"ע, ובכה לפניו מקירות לבו על מצבו השפל ברוחניות, ובתוך דבריו פלט בלשונו שהוא כולו טבוע ברפש ובוץ, נענה הרה"ק מטאלנא והשיב לו - הבוץ הגדול ביותר אין לו קיום ויתייבש לבסוף אם אין מוסיפים לתת בו מים... כלומר, שאין עליו כי אם להחליט בהחלטה גמורה שמכאן ואילך לא יוסיף קוצים למדורת העוונות, אלא יעזוב דרך רשע וישכון באהלי שם, וממילא יתייבש הבוץ מאליו ויצא מאפילה לאור גדול.

הרה"ק רבי שלום שכנא מפרוהבישט ז"ע היה אומר כי המהלך בדרכיו ונפל בבוץ, אם יתחיל מיד לנקות עצמו ואת בגדיו, לא די שלא ינקה בזה את בגדיו, אלא הבוץ יתפשט יותר על הבגד וילכלכנו יותר, ומה יעשה אדם זה - ימשיך בדרכו כלא היה, ולאחר זמן כשיתייבש הבוץ, אזי בגרירה אחת יתפורר כל הבוץ ויפול מבגדו ללא כל עמל ויזע. כיוצא בו מי שיתבוסס ב'סור מרע' ויחשוב הרבה מעברו שלא טוב היה, לא די שלא ינקה עצמו אלא מסוכן הוא להתלכלך יותר, ומהי תקנתו, לא יתייחס כלל לעברו - ולא יעסוק בסור מרע כלל, אלא ילך בדרכו בעסק התורה והמצוות כאילו לא אירע דבר, ובבוא הזמן 'כשיתייבש' הבוץ, בגרירה אחת - בהרהור תשובה אחד כדבעי, ינקה ויפול כל הרע מאתו (משמיע שלום, יש שהעמיסו בלישנא דגמ' (פסחים ק). 'פורס מפה - ומקדש', שיפרוס מפה על העבר ואו אז יוכל לקדש עצמו).

בסגנון זה אמר הגה"ח רבי גד'ל אייזנער זצוק"ל, במשל למי שנתלכלכו בגדיו ב'אפר' שריפה, שאם יתחיל לנקות עצמו על ידי שפשוף הבגד, אזי לא די שלא ינקה את עצמו אלא יטנפו בגדיו יותר, אלא כך יעשה - ינפח בפיו על האפר, ובנפיחה אחת יתפזר ויעוף כל האפר מבגדיו, ולדידן, המרגיש בנפשו כי נפשו נכתמה ב... לא ישפוף - ויתחיל לחשוב אודות עברו, כי נכשל בזה ובזה, ובמחשבות מעין זה. אלא ינפח פעם אחת ברוח פיו על כל ה'עבר', ויראה בעיני רוחו איך שכל עברו כאפר שכבר התפזר לכל עבר, ומעתה יעבוד את בוראו ויעסוק בתורה ויראה כמי שנולד זה עתה.

בספה"ק הביאו לשון הזוה"ק המפרש בלשון הפסוק (ישעיה נב ב) 'התנערי מעפר קומי - כהאי תרנגולתא דאיתנערת מן עפרא'. והכוונה בזה, שהנה מדרך התרנגולת להתפלש בעפר עד שכל כולה מלוכלכת ומטונפת, אמנם בשעה שקמה אינה מתחילה לנקות נוצה אחר נוצה שהרי אין לדבר סוף, אלא עומדת ומנערת עצמה ובבת אחת כל הלכלוך סר ממנה. וכך הוא הדרך בעבודת ה', שלא יתחיל לנקות ולשוב על כל חטא וחטא, אלא יתחזק ויאמר מעתה אעשה רצון קוני, והתנערות הגונה זו מכל דרכו עד עתה היא היא שתנקה אותו כראוי.

וכבר אמר גדול אחד, שכשירד לטבול במקווה טהרה ראה מודעה המכרזת ואומרת 'כשאתה יורד מדרגה היזהר מהחלקה' (פון זיך אויסגלייטשען), ולמד ממודעה זאת, כי אומרים לאדם 'כשאתה יורד מדרגה' - כלומר כשנפלת ונכשלת באיזה חטא ופגם, 'היזהר מהחלקה' - שלא תוסיף ליפול מכל המדרגות.

בעניין זה מסופר על הרה"ק רבי אהרן גראדיא ז"ע שהיה ד"ר גדול ומפורסם וחזר בתשובה על ידי הרה"ק המגיד ממעזריטש ז"ע (הוא היה מטפל ברגליו המדוכאות בייסורים של המגיד), ביום מן הימים פנה רבי אהרן אל המגיד הגדול והתאונן בפניו על מחשבות שונות מימי עלומיו, הפוקדות אותו וטורדות את מנוחתו, פתח המגיד במשל ליהודי שהיה מחזיק ברשותו בית מזיגה, והיו הערלים באים מידי לילה לשתות עד כדי שכרותו של לוט, וכל שולחנם מלא קיא, ולא זו בלבד אלא ששברו לו את חפצי הבית, עד שביום מן הימים החליט לומר די לכל הצרה הזאת, סגר את 'עסקי המזיגה', ופתח 'באותו מקום ובאותו זמן' בית מסחר לממכר 'בדים', ויהי בחצי הלילה - באו כמה 'שיכורים' ערלים לדפוק על דלתות הבית, בזעקם 'יהודי יהודי, פתח לנו, כי דבקה לשוננו מרוב צמא, יי"ש יי"ש...'

מרע, אל תהרהר ברע, עשה טוב, עשית חבילות עבירות עשה מצוות כנגדן... עם ישוב הדעת, עכ"ל.

ומדרבי התשובה, שלא ירבה להתבונן על 'עברו' יתר על המידה - הן במה שחטא, הן במה שניסה אלף פעמים לשוב בתשובה ושוב חזר ונפל לעמקי תהום רבה ל', כי אז ישקע בעצבות ואבדה תקוותו, רק יקיים בעצמו מאמר חז"ל (בר"ר כא ו) 'אין זעתי אלא תשובה', כלומר שלא יחשוב כלל על עברו, אלא

במקום שמחשבתו של אדם נמצאת שם נמצא האדם עם כל נפשו, נמצא שכשאדם חושב על הקלקול, הריהו בתוך הרע ובוודאי לא ישוב בתשובה כי מוחו יתגשם ויגרום לטמטום הלב ויכול ליפול לתוך עצבות חלילה, ומחשבה זו גרועה מעצם החטא, כי כשיחשוב על סור מרע ועל הבויץ - הפוך בבויץ והוא ישאר בויץ, בן חטא לא חטא, מה יש להקב"ה מזה, ובזמן שהוא חושב על זה הריהו יכול להיות נוקב מרגליות, ושיהיה משהו מזה למלכות שמים, לכן סור מרע - הפנה עצמך

כשמוע היהודי זעקתם בעוד ליל, לא התייחס אליהם, לא קם ולא זע מהם, אך הם בשלהם, המשיכו לדפוק עוד ועוד על דלתות הבית, עד שראה היהודי שעוד מעט קט, ותשבר הדלת, ואז יפרצו ה'שיכורים' אל תוככי הבית, ויקשה פי כמה וכמה לסלקם ולהרחיקם מן הבית, על כן השיב להם מבעד לדלת הנעולה - כבר אינני 'מוזג', יין אין כאן, שיכורים אין כאן, מעתה אין לכם מה לחפש בביתי... מכאן ואילך רק 'בדים' תמצאו כאן, כך, סיים המגיד הגדול ואמר לרבי אהרן, כאשר יבוא אליך היצר, עם מחשבות זרות ורעות, אל תפתח לו אפילו פתח קל ודק, כי אז יקשה ביותר להוציאו ולסלקו, אלא מבעד 'לדלת' אמור לו, טעות גדולה בידך - כבר איני אותו ד"ר שמלפני שנים, אלא פתחתי כאן 'עסקים' חדשים, מעתה הנני עובד ה', ואין כבר כל דריסת הרגל לכל אלו המחשבות.

הגאון הגדול רבי ברוך בער מקאמעניץ זי"ע בעל ה'ברכת שמואל' אמר פעם, דעו לכם שהיצר אינו מניח לאף אחד, ולכל אחד ימצא את הדרך להפילו בפח יקוש כפי מדרגותיו, ואף ה'ראש ישיבה' אינו נמלט ממנו, הן אמת שלא יבוא אליו לומר לו אל תלמד שהרי ראש ישיבה הוא ולא ישמע לו, ואף להדיחו מיראת שמים לא ינסהו מכיוון שהיצר יודע בעצמו שלא ישמע לו, על כן יבוא לעוררו שיחמיר בחומרות יתר על המידה עד כדי 'נערווען' (עצבים) המעבירות את האדם על דעתו, ובזה יפילנו לגמרי.

וסיפר את אשר קרה עמו בראשית הימים, שאחר המלחמה עבר להתגורר בוילנא יחד עם אביו הגאון רבי שמואל לייבאוויטץ זצ"ל, ושם חלה האב ור' ברוך בער ישב ליד מיטתו לילות וימים, ולא מש ממיטת חליו, אולם מקורביו שחששו לבריאותו הציעו לו שיחליף את מקומו עם אחד מבני הישיבה שהואיל לשבת ליד מיטת החולה. כל המאמצים לא נשאו פרי והאב הזקן נפטר, חלשה דעתו של רבי ברוך בער, בהאשימו את עצמו כי לא טיפל באביו כראוי, וכי אם היה מטפל בו די הצורך היה עשוי להאריך ימיו, צערו של הגאון גבר עליו מאד וסכנה היתה נשקפת לחייו, באחד הימים נזדמן הגאון לאסיפת רבנים שהתקיימה בוילנא, גם ה'חפץ חיים' היה נוכח שם. הסתגר ה'חפץ חיים' עם רבי ברוך בער באחד החדרים הצדדיים, ופתח בשיחה על נושא התשובה כשידו אוחזת בידיו של רבי ברוך בער, וחזר עמו פעמים רבות שכח התשובה - לא די שהעוון נמחק כליל, אלא כל מהותו של האדם נהפך לאיש אחר, עד שהחל רבי ברוך בער לומר מרוב שמחה, 'א נייער ברוך בער, א נייער ברוך בער' (ברוך בער חדש), כי פנים חדשות באו לכאן, כל ימיו הכיר רבי ברוך בער טובה ל'חפץ חיים', באמרו ה'חפץ חיים' ממש החיה אותי.

לז. הנה איתא במשנה סוף יומא 'האומר אחטא ואשוב אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה, אמר רבי עקיבא, אשריכם ישראל, לפני מי אתם מטהרין ומי מטהר אתכם - אביכם שבשמים... מה מקוה מטהר את הטמאים אף הקב"ה מטהר את ישראל... וביאר הרה"ק ה'שפע חיים' זי"ע שרבי עקיבא בא לחלוק על תחילת המשנה, ולדבריו אף מי ששייך לכת זו של 'אחטא ואשוב' גם כן מספיקין בידו לעשות תשובה, וכדוגמת טהרת המקוה - מה מקוה מטהר את הטמאים - אף אם כבר נטמא וטבל, ושוב נטמא וטבל וחזר להיטמא אפילו אלף פעמים מכיוון שטבל עלה מטומאתו, 'כך' הקב"ה מטהר את ישראל אפילו אלף פעמים.

לח. כבר פירש אחד מצדיקי דורנו מדברי רש"י הק' על הפסוק (נצבים כט יא) 'לעברך בברית ה' אלוקיך - כך היו כורתני בריתות עושין, מחיצה מכאן ומחיצה מכאן ועוברים בינתיים', שהכוונה היא שכל הרוצה לכרות ברית עם ה' אלוקיו על ידי התשובה עליו לעשות 'מחיצה מכאן' - שלא לחשוב כלל על עברו, אלא יחשב עצמו כתינוק שנולד, כבריה חדשה, ועוד עליו לעשות 'מחיצה מכאן' - בינו לבין עתידו, שלא ידאג על העתיד היאך אוכל עמוד בעבודה הקשה, וכך יוכל לבוא לפני ה' אלוקיו ולכרות עמו הברית.

באר הפרשה - עשרת ימי תשובה

ברזל. ואין דבר העומד כנגד התשובה), ומוכיח בן ממה שנשבע הקב"ה ואמר על יכניה 'כה אמר ה' כתבו את האיש הזה ערירי גבר לא יצלה בימיו כי לא יצלה מזרעו וגו' (ירמיה כב ל), ובדברי הימים (א' ג יז) כתיב 'ובני יכניה אסיר שאלתיאל בנו, הרי שהיה לו זרע אנשים ולא מת ערירי, אין זה אלא מפני שחזר בתשובה, וגדולה התשובה שקורעין על ידה אף גזר דין שיש עמה שבועה, ועעו"ש.

עצה נתן לנו הרה"ק רבי שמואל שמעלקא מניקלשבורג זי"ע בבארו את הפסוק 'שובה ישראל עד ה' אלקיך', בדרך משל, לאדם הנושא משא, ובאמצע הדרך הרגיש כי אזלו כוחותיו, ואין בידו להמשיך בהליכתו, מה עשה, החל עושה לעצמו סימנים, וחשב לעצמו הרי עד בית פלוני אינו מרחק רב, ולא יקשה עלי לישא המשא, אלך רק עד שם. בהגיעו לשם חזר על תחבולה זאת, הביט על אבן גדולה במקום פלוני ואמר רק עד שם אבוא, כך המשיך בדרכו עד שהגיע לתכליתו ולמחוז חפצו. וזה פירוש 'שובה ישראל עד', כך היא דרכה של תשובה - שבכל עת יחזק את עצמו עד פה אבוא בענין פלוני, ועד שם אבוא בענין אחר, אז יגיע עד ה' אלקיך - שיוכה לבוא לתכלית השלימות, ויסורו מאתו כל המסכים המבדילים בינו לבין השי"ת.

יחשב עצמו כתינוק שנולד לט', כבריה חדשה, ויגש לחזות בנועם ה' מעתה^מ, וכך יוכל לבוא לפני ה' אלוקיו והתקרב אליו כבעל תשובה גמור.

כי לא ידח - ענין התשובה שווה לכולם בלי יוצא מן הכלל דברים נוראים ביאר 'רבינו חננאל' בדברי הגמרא דלעיל, 'גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד - אפילו אם הגיע חטאתו עד כסא הכבוד, וכלומר שאף אם הגדיל בחטא ורבו עוונותיו עד לכסא הכבוד, עדיין לא ננעלה הדלת בפניו - אם ישוב מיד יקבלנו הבורא. על כן 'בל יראה ובל ימצא' שום איש מישראל שיתייאש מן התשובה, כי אין לך דבר העומד בפני התשובה.

ועל כל פשעים תכסה אהבה, שאין לך דבר העומד בפני התשובה, ובצוואתו כתב השפתי צדיק זי"ע לבני משפחתו (צוואה ב) שבכל עת התעוררות ילמדו את דברי הוזה"ק בפרשת משפטים (ח"ב ק"ו), ומאריך שם מאד בענין התשובה, ותמצית דבריו, שאין לך דבר העומד בפני תשובה ועל כל החטאים מועילה תשובה, ובידה אף לבטל שבועה של הקב"ה כביכול, ובלשונו הקדוש 'מכאן התשובה מתברר כמה גורין ודינין, וכמה שלשלאין דפרולא, ולית מאן דקיימא קמי דתיובתא' (מכאן שהתשובה משברת כמה גורות ודינים, וכמה שלשלאות של

כה המליץ הגה"צ בעל ה'קול אריה' זצ"ל (ליקוטים ד"ה בר"ה אמר רב יצחק) דהנה איתא בגמרא (ר"ה יז): אמר רבי יצחק 'אין דנין את האדם אלא לפי מעשיו של אותה שעה, שנאמר (בראשית כא יז) כי שמע אלקים אל קול הנער באשר הוא שם, ומעתה נישא ק"ו, מה ישמעאל 'בן השפחה' היה נידון לפי מעשיו באותה שעה, ק"ו בן בנו של ק"ו שבני א-ל חי, בני אברהם יצחק ויעקב שבפנימיות לבם חפצים לעשות רצון קונם, הגם שלפעמים נכשלים והולכים אחרי תאוותיהם, אם יקבלו על עצמם לתקן מעשיהם, אזי ידונו אותם כפי המצב שהם עומדים בו עכשיו, שהרי מעתה בריה חדשה הוא על ידי התשובה, וממילא יפסוק הקב"ה להם שנה טובה ומתוקה.

כי זה דרכו של היצר להשפיל את רוחו של אדם שירגיש שאינו שווה מאומה, ועל ידי שהוא מזכיר לפניו את עברו הרי הוא מפיל את רוחו בהווה. ועל זה כבר אמרו צדיקים שאפילו לאלף שנים של עבר אין זכות להחריב אפילו רגע אחד של הווה. כי על האדם לשכוח מכל עברו ולומר, מאי דהוה הוה, מכאן ואילך חושבנא.

וכבר אמרו דלכן אין 'ויהי' אלא לשון צער ואילו 'והיה' הוא לשון שמחה, כי 'ויהי' המחשבות על מה שהיה ועל העבר זהו צער גדול, אבל לחשוב רק אודות העתיד 'ויהי' - זהו שמחה גדולה...

לט. ובזה שמעתי לבאר את האמור בנביא (הפטרות שבת שובה, יואל ב כה) 'ושלמתי לכם את השנים אשר אכל הארבה' (בהענישו אותם על עוונותם), ותמוהים הדברים, הרי בצדק אכל להם הארבה את תבואתם כ'עונש' על חטאם, ואף אם עתה שבו בתשובה, הרי מעתה הם פותחים פרק חדש בחייהם, אבל מה יש להקב"ה להשלים ולשלם להם על שהענישם כראוי לחוטאים. ומכאן תלמד כוחה של תשובה, שעל ידה נחשב האדם כאילו לא חטא מעולם, ונחשב לו כמי שהעונש בא עליו בחינם עד שיש לומר 'ושלמתי לכם את השנים...'

מ. בדרך צחות אמרו, כי אם אמרינן 'לב יודע מרת נפשו' הרי וודאי ש'לב יודע מתיקות נפשו' - עד היכן ביכולתו להגיע, ואם הדברים אמורים בכל ימות השנה, הרי על אחת כמה וכמה בימים מסוגלים ונעלים אלו.

מלך אוהב צדקה - ריבוי הצדקה וחסד בימים אלו ותפילה וצדקה מעבירין את רוע הגזירה^{מ"א}. ואיתא בימים אלו מרבין בני ישראל בצדקה, וכך אנו להרבות בצדקה וחסד^{מ"ב} ובמעשים טובים^{מ"ג} ולעסוק

מא. בימים מקדם כשהיתה אימת הצבא של מדינת ליטא עלה למעונו של הגאון הגדול רבי יצחק אלחנן ספעקטאר זצ"ל בחור בן עשירים שהגיע זמנו להתייצב לפני הצבא, וכה בכה לפניו, רבי קדוש, עד לאחרונה היו בני העשירים משחדים את פקידי הצבא בממון רב והללו היו מוציאים כנגד ה'מצלצלין' שטר שחרור ו'פטור' מהצבא, אך לאחרונה גדלה רשעותם של פקידי הצבא הנוטלים את השוחד בשמחה רבה, ולאחר שהממון בכיסם הם שבים 'למסור' את המשחדים וכך אוסרים בבית האסורים את הבחורים ואביהם גם יחדיו, על כן נפשי בשאלתי, כדת מה לעשות, כי אם לא אתן שוחד הרי מיד אלקח לצבא, ולאידך, הרי גם נתינת השוחד איננה עצה... חשב הגאון כמה דקות, ולאחר מכן נענה ואמר, שמע נא, יש לי עסקן גדול (מאכער) שלגביו אין דלת נעולה, הכל פתוח לפניו - הב לי צרור מעותיך, ואני אמסור אותו לאותו עסקן, לך בשלום לדרכך, תן תנומה לעפעפיך ושטר השחרור יגיע ע"י הדואר עד לפתח ביתך, וכן עשה הבחור.

ואכן, כעבור שבועיים ימים נקש בביתם איש הדואר ומסר לידי הבחור מכתב מטעם הצבא הפוטרו משירות בצבא 'מטעמי בריאות' ושם ניתן בידו זכות ערעור עד יום פלוני... וליהודים הייתה אורה ושמחה וששון, הבחור שלא ידע את נפשו מרוב שמחה מיהר לביתו של הגאון להודות לו ולברך את שליחו הנאמן, ובתוך הדברים אמר לרי"א, הנה, מובן מאליו שאי אפשר לפרסם בראש כל חוצות מיהו העסקן שהרב השתמש בו, אבל אע"ז לבקש מהרב שיפרסם את שמו לכה"פ בין אנ"ש, ועכ"פ בין העשירים... אמר לו רי"א, שמע היטב, עסקן זה טוב הוא לא רק לענייני הצבא אלא לכל מיני הצלות שבני דורנו צריכים להם, ולא רק לעשירים... ואפרש שיחתי, באותו היום שבאת אלי לפני כשבועיים נכנסו אלי כלה ואמה אשר באו לשפוך ליבם כי מועד הנישואין קרב ובא ולרש אין כל, ובושה תכסה פניהם מרוב פחד ובהלה שתתפרד החבילה, משיצאו שניהן נכנסת עם 'שאלתך' אמרתי לעצמי, הנה הקב"ה בעל הגמול בוודאי לא ישיב ריקם את פני נותני הצדקה אשר גדולה צדקה להגן מכל מיני פורעניות צרות ויסורים, על כן ביקשתי ממך את צרור הכסף, נתתיו להם ובזכות שמחת לבם בא אליך כתב ה'פטור' עד הבית... (מפי הגאון הגדול רבי ראובן פיין זצ"ל, ששמע מהבחור בעצמו שכבר נהפך להיות 'בעל בעמיו' - בימי נודדיו מאדמת אירופה לשנחאי שביפאן בימי המלחמה).

מב. במכתב שכתב הגאון רבי אלחנן וואסערמאן על פטירת הגאון רח"ע נמצא כתוב וז"ל. 'נמצאו פתקאות ממרן ז"ל, והן קבלות מערבי יוהכ"פ, באחת מהן מעיו"כ כתוב... לעשות חסד עם כל המבקש.

באחד השנים בערב יום הכיפורים לפנות ערב נראה הרה"ק רבי שלומ'קה מזוועהיל זי"ע מטפל ומתקן בצינור שבור של מי שופכין (ביוב) שעמד בסמיכות לבית מדרשו כשהוא כבר לבוש בקיטל וטלית לקראת 'כל נדרי', אחד העוברים שראה את המחזה הנורא... וכמעט נעתקה לשונו מרוב תדהמה שאל הלה את הרבי, רבי קדוש, מה מעשיכם כאן בזו השעה - לטפל במי שופכין בשעה שאנו עומדים על פתחו של היום הגדול והנורא. אמר לו ר' שלומ'קה, מעשיי אלו הם כמעשיי של הכהן גדול בשעה שעמד אחת בשנה לפני ולפנים ב'קודש הקדשים' (כי מסביב אותו ה'שבר' שבצינור פרצה מחלוקת בין השכנים, ולהשקיט הסערה עשה ר' שלומ'קה מה שעשה).

פעם ישב הרה"ק רבי דוד בידערמאן זי"ע מעיה"ק ירושלים וערך את 'סעודה המפסקת' בעיוה"כ כשהוא מוקף בנשברי לב - חסרי בית ומשפחה חולים ונדכאים, והיה יושב ומדבר על לבם בדברי בדיחותא וניחותא - מדברים המיישבים ומשמחים את לבם. באותה שעה עבר הגאון רבי דוד בהר"ן זצ"ל בדרכו לבית הכנסת ל'כל נדרי' וכולו אומר הדרת קודש, ומבעד לחלון ראה את הנעשה אצל ר' דוד'ל, נכנס ר"ד בהר"ן ושאל את הרבי, וכי זו עת זמן לשחוק עם אנשים אלו, אמר לו הרבי אמשול לכם משל, לתינוק שתקפוהו 'כאבי שיניים' ל"ע, מה תעשה אמו תעזוב את כל עסקיה וענייניה, תשחוק לפניו ותרקד לפניו (בכל כוחה) - להסיח דעתו מהכאב הנורא, אף אלו נשברי הלב הינם כביכול 'כאב השניים' של הקב"ה, אין לנו אלא לעמוד בכל עת ובכל זמן לרקוד לפניהם ולשמח אותם כי בזה כביכול הננו עושים רצון קוננו בשלימות...

באחת השנים לאחר 'כל נדרי' יצא הגאון רבי משה מרדכי חדש זצוק"ל מביהכ"נ לכמה רגעים, ובעת שנטל ידיו ראה את אחד מבוגרי הישיבה שעדיין לא מצא את זיווגו זה שנים רבות שבא לערוך את סדר עבודת יוה"כ בכותלי

באר הפרשה - עשרת ימי תשובה

הישיבה... נענה רמ"מ לעומתו בפנים מאירות ומסבירות ואמר... אה... אף אתה באת להיות עמנו, הרי יהא לנו א אנדערע יוה"כ... (יוה"כ באופן נעלה ומרומם), והנה דברי חיזוק אלו נכנסו עמוק עמוק ללבו, ריפאו וחיזקו אותנו... ממחרת יוה"כ"פ ישב הלה עצמו אצל ה'גמרא', ומני אז עלה ונתעלה ונשתנה מצבו לבלי הכר ברוחניות ובגשמיות וכהיום הוא ממקימי עולה של תורה, והוא מעיד על עצמו כי דבריו הקצרים של ראש הישיבה באותו מעמד הם שהעמידוהו על מקומו.

מספרת אשה אחת חשובה המסובלת ביסורים כשבעלה הגדול שליט"א חולה זה שנים רבות, ובכל שנה היה הגאון הגדול רבי מאיר בראנסדארפער זצ"ל מתקשר לברך אותה בברכת השנים, ובקביעות היה שואל אותה, האם במשך השנה שעברה באו כמה יהודים לעזור לך, ותען ותאמר, הן, וודאי, בכל יום ויום באים הנה אברכים יקרים לעזור ולססיע לבעלי, אמר לו הגר"מ, על כן, בגשתך להדליק את הנרות בערב ראש השנה, פתחי ואמרי נא לאבינו שבשמים, כי בני יקרים וטובים יש לו בעולם הזה, גלי לך לפניו כמה טובות ועזרה הם מגישים בביתכם, כי אין לך תענוג וקורת רוח לאב כשמיעת דברים טובים על בניו בשעה שהם (הבנים) נצרכים לך, כאומר, מחר הוא יום הדין, ובעת הדין דיבורי הסגור נצרכים וחסרים לנידונים, אין לך סגור טוב מזה...

פעם ראה הגה"ק רבי ישראל סלנט'ער זי"ע אדם מיישראל המהלך ברחובה של עיר בערב יוה"כ"פ בפנים נפולות לרוב יגונו על 'עונותיו', והיה הלה משרה סביבותיו רוח נכאה ודכאון, אמר לו רבי ישראל 'וכי מה אשמים כל עוברי אורח שחטאת'.

מענין לענין, בענין הוותרנות, מקובל על הרה"צ רבי יעקב אביו של הרה"ק רבי אהרן הגדול מקארלין זי"ע, ששנים רבות היה חשוך בנים רח"ל, וזכה בבן שהאיר את עיני העולם על ידי מעשה שהיה, במשך שנים רבות שימש רבי יעקב כשליח ציבור בביהמ"ד בימים הנוראים, שנה אחת בליל יום הקדוש ניגש כדרכו לתפילת 'כל נדרי' לפני התיבה, והאריך בתפילת הלחש של מעריב מעט יותר מהרגלו, דבר זה גרם לעורר כעסו של אחד העשירים שהיה מנכבדי הקהילה שנאלץ לחכות כל כך הרבה זמן על הש"ץ, ויהי כאשר פסע רבי יעקב את שלש הפסיעות בסיימו להתפלל, ניגש אליו העשיר העונה עזות וחוצפה, וסטר לו על לחיו לעיני קהל ועדה, כשהוא נוזף בו בגאווה וכעס על שהקהל צריך לחכות כ"כ הרבה זמן, מיד רצו הקהל למחות באותו רשע אך רבי יעקב השתיק אותם, וכאילו לא ארע דבר התחיל לומר בנעימה את הפיוט 'יעלה תחנונינו מערב', וגם בסיום התפלה לא התייחס כלל לכל אותו המאורע, רק בירך את כל המתפללים בברכת 'גוט יום טוב' וחזר לביתו. לאחר זמן מה בהיותו שוקד על תלמודו שמע דפיקות על הדלת, וכשפתח את הדלת עמד שם אחד מעשירי העיר, שביקש ממנו למכור לו את זכות הבזיונות שספג היום ברכים, אך רבי יעקב השיב בתום לב, שאינו יודע על מה הוא שח, כי כבר בתוך כדי דיבור סלח ומחל לאותו עשיר בלב שלם ובנפש חפצה, ואין לו עליו שום טינה והקפדה בלב ח"ו. בלילה ההוא חזה רבי יעקב מחזה אלוקים בחלומו, וגילו לו שבשכר וותרנותו יזכה להוליד בן שיאיר עיני ישראל בתורה, ואכן כעבור שנה נולד לו הרה"ק רבי אהרן הגדול זי"ע שהאיר את העולם בקדושתו.

מג. מובא בגמ' (כתובות סז:) שמר עוקבא היה רגיל בכל 'מעלי יומא דכיפורי' (- ערב יו"כ) לשלוח לעני שהיה בשכנותו סך ארבעה מאות זוזים. וכתב המהרש"א (ח"א ד"ה ארבע) וז"ל, דקדק ליתן צדקה זו הגדולה ערב יו"כ, שזכות זו היא מכריע לטובה, (א"נ בו ביום צריך העני יותר לסעודתו). עכ"ל.

סיפר הגה"צ רבי יצחק שלמה אונגאר זצ"ל אב"ד 'חוג חתם סופר' ב"ב, מעשה שהיה אצל הגה"ק בעל ה'חתם סופר' זי"ע, בשנה אחת אחרי 'סעודה המפסקת' קרא החת"ס לאחת מבנותיו, ואמר לה, שתלך להציע שידוך ליתום פלוני עם יתומה פלונית, אמרה הבת כי מיד בצאת החג תפעל להוציא את השידוך מן הכח לפועל, אמר לה החת"ס, הנה זקוק אנכי לאיזה זכות לקראת יום הדין והחתימה. מיד שלחה הבת לדבר עם הבחור אודות יתומה פלונית, ויען הבחור מה אעשה ואין הפרוטה מצויה בכיסי, הביאה הבת את דבריו אל אביה הגדול, נענה החת"ס והשיב שהוא מבטיח שלעולם לא יחסר להם דבר בביתם... מששמע הבחור את הבטחת החת"ס הסכים מיד (ואכן, לימים סיפר הלה, שתמיד היתה פרנסתו מצויה, ואף שלא זכה לעשירות לא היה חסר לו כלום מעולם), אף צד הכלה הסכימו מיד ובאו בברית האירוסין לשמחת החת"ס, שרק אחר שקיבל את הבשורה הטובה פנה לצאת לבית הכנסת לתפילת 'כל נדרי'.

בהגיעו לבית המדרש כבר שקעה החמה והכל עמדו מוכנים ומזומנים לתפילה מזה זמן רב, ובכניסתו רימזו הגבאי על השעה המתאחרת, נענה החת"ס ואמר 'לא אחרתי כלל', כי בשמים לא יתחילו 'כל נדרי' טרם בואי...

אך מדוע משנים ואומרים 'המלך המשפט' הלא בלאו הכי מזכירים 'מלכות' כשאומרים 'מלך אוהב צדקה ומשפט', ואדרבה יש מקום לומר דנוסח זה עדיף טפי, שאומרים שהקב"ה אוהב את הצדקה ומשפט שעושה בימים אלו.

והסבר לזה מצינו בספר 'מעיל צדקה' (אות תקמ) לבעל ה'שבט מוסר' זצ"ל, ראשית דבריו הרי הוא מפרש את דברי הברכה 'מלך אוהב צדקה ומשפט' - שהקב"ה אוהב את מעשה הצדקה הנעשית כמשפטה (כתיקונו). הוסיפו על כך את הנוסח בעשי"ת - 'המלך המשפט', פירוש שבימים אלו הקב"ה הן האם קיימו כראוי את הצדקה. נמצא דהמלך המשפט קאי על מה שאומרים בכל ימות השנה 'אוהב צדקה ומשפט', ומשום הכי רמזו המשפט על מצות הצדקה הגם שכל מעשי בני אדם נידונים בימים אלו, מכל מקום 'לא רמזו כי אם בענין הצדקה, להודיע שאין חביב לפניו בצדקה' מו.

במצות מראש השנה ועד יום הכפורים יתר מכל השנה מו.

כתב רבינו אפרים רמז מן התורה להרבות בצדקה בימים אלו, בלשון הכתוב (דברים טו כ) 'צדק צדק תרדוף למען תחיה וירשת את הארץ', שראוי להרבות בצדקה ולרדוף אחריה, למען תחיה - שבזכות הצדקה תזכה להיכתב ולהיחתם לחיים, אימתי הכתוב מדבר, 'וירשת' אותיות 'ו תשרי', שכן מתוך עשרת ימי תשובה ישנם שישה ימים שניתן לתת בהם צדקה [שהרי בשני ימים דר"ה ובשבת שובה ובווה"כ אי אפשר לתת צדקה] מו.

פסק המחבר (שו"ע תקפב א) 'בעשרת ימי תשובה אומר המלך הקדוש, המלך המשפט, וצריך להבין, דבשלמא 'המלך הקדוש' שאומר במקום 'הא-ל הקדוש' שפיר, מפני שרוצים להזכיר ענין המלכות בימים אלו,

הרי לך מחד גיסא סבר החת"ס שאין בידו שום זכות לגשת ליכל נדרי, והוצרך לפעול בכל כוחו כדי לעשות את השידוך בין יתום ויתומה קודם 'כל נדרי', אף שידע שאין מתחילים במרומים כל נדרי קודם ביאתו לביהמ"ד (וידוע דבר המעשה, שבשנה אחת נכנס אליו חתנו כדי להתברך מפה קדשו לפני תפלת 'כל נדרי', ובכניסתו החדרה נפל תיכף על הארץ בהתעלפות, משהעירוהו הסביר לבני הבית, שראה בחדר עמוד אש ומרוב פחד התעלף, ויהי כשמוע כן החת"ס נענה לעומתם בפשטות, שאליהו הנביא התגלה אצלו היום ואולי זו היתה האש שראה חתנו), עאכו"כ עלינו להרבות בצדקה וחסד בימים אלו.

מד. הגאון רבי חיים קרייזוורטה זצ"ל גאב"ד אנטוורפן יצ"ו היה אומר, שיתכן שעל ידי ה'גארטל' [החגורה] בתפילה יקיים מצות עשה מן התורה, ואיזוהי כאשר מלוה את ה'גארטל' שלו לחבירו, דאז מקיים מצוה דאורייתא של גמילות חסדים.

מה. ראיתי לחכמים וגדולים המבארים הא דאיתא בירושלמי (סוף פאה) שהזקנים היו נוטלים מעות צדקה רק בעשי"ת ולא בכל הנה כולה, ומבארים, שבכל השנה נמנעו הזקנים מלקבל כמובא ברמב"ם (מתני"ע סוף פ"י) שיש מעלה במי שאינו נהנה מן הצדקה כדי שלא להטריח על הציבור, אבל בימים אלו שה'נותנים' נותנים כדי להרבות בזכויות שעל ידי זה יצא משפטם לאור, נמצא, שאדרבה לא 'לקחיה' זקנים אלא 'נתנו' למי שנתן להם. מו. מה רב שכרם של גומלי חסדים, ובפרט אם גומל חסדים למי שאינו מכירו ואינו מאוהביו, כדמצינו נוראות בדברי ה'משך חכמה' (פר' אמור ד"ה במדרש) המבאר מדוע קבע הקב"ה את יום הדין - ראש השנה בחודש תשרי, והרי בימות החמה עסוקים בני ישראל בעבודת השדה, בקציר ובציר ושאר העבודות, ואילו בימות החורף הם מרבים זכויות כשהם יושבים ועוסקים בתורה, אם כן היה עדיף לקבוע את 'יום הדין' בחודש ניסן בחג הפסח, כי אז יצאו ישראל זכאים בדין, אחר שעברו עליהם ימות הגשמים מתוך עסק התורה, ולעומתם הנכרים עסוקים בתאוות עולם הזה ודברים אסורים, והוא פלא.

אלא מבאר ה'משך חכמה' עפ"י דברי הגמרא (ב"ב יא.) וז"ל. תניא אמרו עליו על 'בנימין הצדיק' שהיה ממונה על קופה של צדקה, פעם אחת באתה אשה לפניו בשני בצורת אמרה לו, רבי פרנסני. אמר לה, העבודה (לשון שבועה) שאין בקופה של צדקה כלום. אמרה לו רבי אם אין אתה מפרנסני הרי אשה ושבעה בניה מתים, (כשמעו כך) עמד ופרנסה משלו. לימים חלה ונטה למות, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה, רבש"ע, אתה אמרת כל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא, ובנימין הצדיק שהחיה אשה ושבעה בניה ימות בשנים מועטות הללו, מיד קרעו לו גזר דינו, תנא הוסיפו לו עשרים ושנים שנה על שנותיו. ומביא ה'משך חכמה', שמעתי שלא לחינם נקרא

יום הכיפורים

שבעת ימים קודם - ענין ההכנה לקראת יוה"כ
 בה רמז הרה"ק רבי יחיאל מיכל מזלאטשוב זי"ע (תורת המגיד מזלאטשוב יוה"כ) בלשון המשנה (יומא נג): שם נתבאר כל ענין עבודת כה"ג ביום הכיפורים, נכנס למקום שנכנס ועמד במקום שעמד, שאף אם יכנס למקום הקדוש ביותר אינו נכנס אלא 'למקום שנכנס' מתחילה, כלומר מה שהכין את עצמו מבעוד מועד, וכך 'עמד במקום שעמד' במדרגה שהכין את עצמו להתייצב מראש.

'צדיק' ובוודאי היה מלא מצוות ומעש"ט, ואעפ"כ בבואו לסכנת חיים, כשכלתה קצבת חייו, כדי להוסיף לו חיים לפני משורת הדין הוכרחו למצוא לו זכות צדקה וחסד שהחיה לאותה אשה ושבעה בניה משלו. מעתה תתיישב התמיהה מדוע לא קבעו יום הדין אחר החורף, כי אם היה הנידון בראש השנה רק אודות פרנסה ובריאות אכן היה מועיל לבני ישראל זכותם שהם עוסקים בתורה לעומת הגויים העסוקים בשפלות תאוותם, אבל מכיון שבר"ה הנידון הוא 'מי לחיים ומי ל...' לזה מוכרחים זכות צדקה וחסד לפני משורת הדין, וזה יש להם דייקא אחר הקציר ובציר שהם מניחים פאה, לקט ושכחה, יותר מ'תרומות ומעשרות' שהם ניתנים למכיריהם הכהנים ויש להם מזה 'טובת הנאה', אבל לקט שכחה ופאה שהבעלים עוזבים את השדה ומניחים מ'עמלם' ויגיעם לכל הזוכה, ואף ייתכן ששונאו זוכים בזה, עי"ז יזכו להיכתב לחיים טובים ארוכים ולשלום, כי א"א לדון בשמים אם הוא ראוי לחיים או לאו, שהרי יש לנהוג בו 'מידה כנגד מידה', והוא חנן דלים אף למי שאינו ראוי. ומכאן ילמד כל איש לנפשו להיות 'טוב ומיטיב לכל לרעים ולטובים'.

בימים אשר למד הגאון רבי חיים קרייזווירטה זצ"ל גאב"ד אנטוורפן בישיבה לא היו מספיק מיטות לבני הישיבה, ולו ניתנה ה'זכות' לישן אצל 'בעל הבית' שהיה דר במרחק אדיר מהישיבה, וכמה שעות מ'סדר יומו' הלכו לאיבוד רק עבור ההליכה לאכסנייתו וחזרתו משם... במשך שנתיים תמימות טרח ופעל ועשה כל מיני טעדיקי כדי לקבל מיטה בישיבה, ואכן אחר מאמצים שונים הצליח להשיג את מבוקשו. ויהי בלילה הראשון בעת שעמד לעלות על יצועו, ניגש אליו בחור מסכן ובעל יסורים שהגיע זה עתה ללמוד בישיבה ושאלו היכן מיטתו של מר, הגר"ח הבין שכוונתו לומר על עצמו אנה אלך לישן, אנא. תן לי מיטתך. חישב הגר"ח הרי יגיעות רבות טרחתי על מיטה זו אשר בישיבה, ואיך אתן לו אותה, בפרט שכ"כ הרבה 'ביטול תורה' כרוך בהליכה למרחקים, סוף דבר, התגבר הגר"ח על כל רגשותיו ונתן לאותו בחור לישון על מיטתו, כאשר הלה אינו מבין עד היום כמה קשתה עליו החלטה זו. לא עברו ימים מרובים עד שהרשע וקלגסיו ימש"ו עלו במדינת פולין וגאליצי' להשמיד להרוג ולאבד את כל עם ישראל הי"ד, וגם על אותה ישיבה קדושה לא פסחו, באחד הימים נכנסה קבוצת חיילים לבית המדרש וציוו על כל הבחורים לעמוד בשורה, ובאכזריות נטלו אחד אחד וירו בהם למות, כאשר לאחר מכן זרקו את הגוף הטהור מן החלון בזלזול, והנה טרם הגיע תורו של הגר"ח קרייזווירטה התייחד עם קונו וביקש על הצלת חייו 'זכרה לי אלוקי לטובה' אותו וויתור הקשה - רק אתה ה' היודע תעלומות יודע כמה היה קשה לי לעמוד בניסיון זה. אכן, בהגיע תורו, ניסה הגר"ח והתחנן לפני החייל האכזר והרשע שירחם עליו, והגם שלא היה שום הגיון שאותו רשע יקשיב לדבריו, זכה למצוא חן בעיניו והסכים להצילו, ואמר לו שהוא יירה באקדחו בקיר, ואז יפיל עצמו מיד על הארץ כמת, והוא יזרוק אותו מן החלון בין המתים, וכאשר יראה שאין שם איש יברח ויציל את חייו. ובסיפור זה היה הגר"ח מוכיח כוחה וזכותה של גמילות חסד (בגופו) עד היכן היא באה.

איתא במדרש (קה"ר ג ב) מעשה היה בימי ר"ש בן חלפתא שהלך לברית מילה וסעד שם אביו של תינוק והשקה אותן יין ישן בן שבע שנים. אמר להן, מן היין הזה אני מיישן לשמחתו של בני וכו'. ר"ש בן חלפתא, שהיה בטוח על כוחו, יצא לו בחצי הלילה לילך לעירו, מצא שם מלאך המות בדרך וראה אותו משונה וכו'. אמר לו ומפני מה אתה משונה, אמר לו אני משיחתן של בריות, שהן אומרים כך וכך אנו עתידין לעשות ואינו יודע אימתי הוא נקרא למות. אותו האיש שהיית סועד אצלו ואמר לכם מן היין הזה אני מיישן לשמחת בני, והרי הגיע פרקו ליטול אחר ל' יום. 'אמר לו חייך דאת מחמי לי פיטקי (כלומר הפינקס שנרשם בו זמני), אמר לית אנא שליט על דיך ולא על דחברייך, אמר לו למה, אמר דבכל יום אתון עמלין בתורה ובמצוות ועושיין צדקות והקב"ה מוסיף ימים על ימיכם'.

ויקרא גור דינו בתכלית תשובתו [ומוסיף, שלכן נהגו עם הכפרות להרבות בצדקה 'ולשלוח מנות לאביונים' עם התרנגולים ההם - איש כמתנת ידו], ומציין שמצא כיוצא בו בגאונים שכתבו, שעיקר המנהג הוא כדי שהחי יתן אל לבו ויעורר את לבו ליראת שמים.

ובשו"ת מהר"י ווייל (סימן קצא, הובא ב'שער הציון' סימן תרה סק"ב) כתב, שנוטלים תרנגול לכפרות ונוהגים לעשות בו ארבע מיתות בית דין, 'סקילה' מה שנוהגים בעת השחיטה להטות את העוף כלפי מטה, 'הרג' על ידי שחיטה, וכמו כן נוהגים לשרוף חלק מ הנוצה במקום 'שריפה', וקודם השחיטה נותן אצבעותיו סביב צוואר התרנגול כדי לרמוז על מיתת 'חנק', 'ויחשוב בלבו כאילו הוא חייב מיתה... שאם נגזר מיתה על האדם כשיבטל הגזירה צריך ליתן לו למלאך המות כופרו וכו', וזה הענין שצדיק מצרה נחלץ, היינו שידמה בנפשו שהיו ראויים לעשות עליו ככל אשר עושים עם העוף, ועל ידי שיתן את התרנגול לעניים יזכה לכופר נפש, ותחת שעשו ארבע מיתות בעוף יצא הוא ובני ביתו לחיים טובים ארוכים ולשלום^{מז}.

כל האוכל ושותה בתשיעי - מצות אכילה בעיוהכ"פ

בתיב בתורה (ויקרא כג לב) 'ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש', והקשו חז"ל (ר"ה ט). 'וכי בתשעה מתענין והלא בעשירי מתענין, אלא לומר לך כל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי^{מח}.

הנה במשנה סוף דימה התנא רבי עקיבא את 'טהרת יוהכ"פ' לטהרת המקוה, בדמיון זה כתב ב'ילקוט הגרשוני' (קונט"א ערך תשובה) שאם בטהרת המקוה מצינו ברמב"ם (מקוואות פ"א) הקופץ למקוה הרי זה מגונה, א"כ אף גבי טהרת יוהכ"פ נאמר כן הקופץ לטהרת זה היום ללא הכנה הרי"ז מגונה, אלא יתחיל בהכנה קודם לכן דרגא בתר דרגא, ולא 'קפוצ' בריגעא חדא.

עוד ביאר ב'בינה לעיתים' (דרוש יא) כי כמו שבטהרת מעיין ומקוה הרי מעיין ובור מים לפניך ומ"מ לעולם לא יטהר האדם אם לא עשה תחילה איזה פעולה לטובה - שהכניס כל גופו תחת המים המטהרים, כך הוא בטהרת יוהכ"פ, אף שהקב"ה בא לטהר את בני ישראל, מ"מ על האדם לנקות ולטהר עצמו תחילה, וזהו אומרו 'לפני מי אתם מטהרין' - שמתחילה יטהר עצמו ואז ירוק הקב"ה עליו מים טהורים ויטהרהו.

זה כפרתי - מנהג כפרות

נהגו ישראל במנהג הכפרות קודם יום הקדוש. וצריך להתבונן בדברי המאירי ב'חיבור התשובה' (מאמר ב פרק ח) המבאר טעם למנהג 'כפרות' (ראה רש"י שבת פא: ד"ה האי פרפיסא) שהוא כדי לעורר את הפחד מיום הדין, 'ולדעת' רצ"ל בזה, שאין הכוונה במנהג רק להעיר לב האדם ולהרעידו [ס'זאל עהם כאפן א ציטער, שכל גופו ירעד ויתעורר מפחד]. להיות מראה את עצמו כאילו הוא ובני ביתו מחויבים לכך מצד עוונותיו, ושאם ישוב לה' בכל לבו יהפוך האליו את הקללה לברכה,

מז. וכן העמיס הרה"ק רבי מאיר מפרעמישלאן זי"ע בפסוק (איכה ג א-ב) 'אני הגבר ראה עני בשבט עברתו, אותי נהג וילך חשך ולא אור, אך בי ישוב יהפוך ידו כל היום', שנרמזו כאן דברים נוקבים כנגד המשכימין בערב יוה"כ ונוטלים תרנגול וסובבים אותו על ראשם כמנהג ישראל, ולכם בל עמם, דמה הועילו חכמים בתקנתו, ונרמז בקרא אני הגבר זה התרנגול הנקרא גם גבר (יומא כ.), ראה איש עני במעשיו (אין עני אלא בדעת, נדרים מ.) בשבט עברתו שעבר עבירה, וכדי להנצל, בא ואותי נהג וילך סובב אותי סביב לראשו כשעדיין חושך ולא אור קודם עלות השחר בעוד שהחושך מכסה ארץ, אולם אינו מעורר את לבו לתשובה, ובכהאי גוונא שהוא חושב שאך בי ישוב - שרוצה לתלות התשובה רק בי התרנגול, אזי, אפילו אם יהפוך ידו כל היום ויאמר 'זה חליפתי' לא יועיל כלום, כי עיקר הטעם למנהג זה הוא 'מרדות אחת בלבו של אדם' - להתעורר, לחזור ולהתקרב אל השי"ת.

מח. ענין מיוחד יש באכילת האי יומא - ליישב דעתו של אדם ולהשקיט סערת רוחו ובזה יהא בידו להתפייס בין איש לרעהו. וז"ל בעל ה'ענף יוסף' במסכת יומא (דף פא: בעין יעקב), ובספר 'שפת אמת' (הקדמון) כתב וז"ל, ולי נראה כי לענין כפרת עון יותר תלוי ביום ה'ט' מיום העשירי, כי בט' צריכין ישראל לתווך השלום ביניהם וכמו שאמר רבי אלעזר בן עזריה (יומא פה:): דעבירות שבין אדם לחבירו אין יוה"כ מכפר עד שירצה את חברו, ומטעם זה נתן הקב"ה מצוה זו לאכול ולשתות ביום זה שיהיה לאדם לב אחד ושמת, כי קודם שיאכל האדם יש לו ב' לבבות כי אז יש לו לב רגז, ולכן אמר הכתוב (ישעיה נח ד) 'הן לריב ומצה תצמו', כי ביום הצום תתגבר המרה המחחרת כל

מפני דאגות העוונות 'ועיני כל ישראל הם תלויים לאביהם שבשמים' לכן הקדימה תורה מצות אכילה בתשיעי כדי שישמח בו ואז תתקבל התענית בעשירי, מפני שעניני העשירי אינו נרצה לפניו מפני שהוא בדאגה, אלא אם שמח בתשיעי אז מקבל תענית העשירי, נמצא ששמחת התשיעי הינו מעין צום ותשובת העשירי.

ביו"ב כתב ב'שערי תשובה' (שער ד ח ט) וע"כ אמרו רז"ל (ר"ה ט) כל הקובע סעודה בערב יום הכפורים כאילו נצטוו להתענות תשיעי ועשירי והתענה

הלבוש מבאר (תרד א) מדוע הוציא הכתוב את המצוה בלשון עיני ולא אמרה בהדיא 'ואכלתם', כי לפום צערא אגרא, ושכר מצוה הנעשית מתוך עמל ויגיעה גדול משכר המצווה הנעשית ללא קושי, ורצה הקב"ה לזכות את ישראל ולהגדיל שכרם, על כן החשיב להם מצווה זו כמי שבאה ע"י עיניו^ט.

השל"ה הק' (יומא תורה אור, אות קלד) מביא 'לשון האלקי' מהרמ"ק בספר עבודת יום כפורים, בטעם מצות אכילה בתשיעי, כי ביום הקדוש אי אפשר לשמוח

ריב וכל נגע, ולכן צוה ה' לאכול ולשתות ולהתענג בדשן, אז לב שמח ייטיב פנים נזעמים אל פנים לחבר את האהל ויאסוף כל ישראל חברים ברגל יחף עומדים לפני ה' ע"כ.

הרה"ק רבי יהושע מבעלזא זי"ע ביאר מצות האכילה ביום זה, דהנה בכל תענית אנו מבקשים ומתפללים (ומקורו בברכות יז) 'רבון כל העולמים גלוי וידוע לפניך, בזמן שבית המקדש קיים, אדם חוטא ומביא קרבן, ואין מקריבין ממנו אלא חלבו ודמו, ואתה ברחמיך הרבים מכפר, ועתה בעונותינו חרב בית מקדשנו, ואין לנו לא מקדש ולא כהן שיכפר בעדנו, לכן יהי רצון מלפניך, שיהא מעוט חלבי ודמי שנתמעט היום, כחלב מונח על גבי המזבח לפניך ותרצני', וטבע האדם הוא שעל ידי הצום מתמעט חלבו ודמו שנוצרו מן האכילה שאכל ביום אתמול, וזאת הוא מעלה ומקריב כקרבן אשה לה', לכן אין זה מן הראוי לאכול בערב יום כיפור אכילה של 'רשות', כי איך יקריב חלב ודם זה לקרבן מן המובחר, לפיכך אמרה תורה לאכול בתשיעי כדי שיווצר חלב ודם מאכילת 'מצוה', וממילא יהא חשוב כאילו הקריב חלב ודם של מצוה על גבי המזבח.

ולפי דבריו הקדושים הוסיף בנו הרה"ק רבי ישכר דוב מבעלזא זי"ע לפרש הפיוט שאומרים בסליחות בערב יום כיפור 'יִרְצָה צוֹם עִמָּךְ אֲשֶׁר דָּמּוּ לָךְ מִזֶּה, חָשׁוּב חָלְבוֹ פְּעַל זָבַח וְקִרְבָּנוֹ אֶל תְּבַזָּה, חָתוּם עָלָיו אוֹת חַיִּים וְתִפְלְתוּ תִחְזָה, מְחַר יִהְיֶה הָאוֹת הַזֶּה, כִּי הַצּוּם וְהַתְּעִינִית בְּיוֹם הַכִּיפּוּרִים חָשׁוּב כְּהַקְרַבַת קִרְבָּן וְהַזֹּאת הַדָּם עַל הַמִּזְבֵּחַ, לִכֵּן מִן הַרְאוּי לְהַחֲשִׁיב אֶת הָאֲכִילָה שֶׁל עֲכָשָׁיו 'כַּעַל זָבַח שְׁלָמִים', וּמִמִּילָא 'וְקִרְבָּנוֹ שֶׁל מַחֲר' 'לֹא תִבְזֶה', וְיַעֲלֶה לְרִיחַ נִיחּוּחַ אֲשֶׁה לָהּ' ואז יקבל תפילתו שיתפלל למחר ביום הקדוש.

מט. מפורסמים דברי הטור (או"ח סימן תרד) שמביא מעשה רב בשם המדרש, 'מעשה בשוטר העיר, שאמר לעבדו קנה לי דגים ולא מצא אלא דג אחד ונתן בו זהוב, והיה שם יהודי חייט, והוסיף עליו עד שהעלהו לחמשה, ונשאר [הדג] לחייט, בא העבד אל אדוניו, וסיפר לו כל המאורע, שלח השוטר אחר החייט, ואמר לו מה מלאכתך, אמר לו חייט, אמר לו ולמה קנית דג שוה זהוב - בה' זהובים, ולא עוד אלא שלקחתו מיד עבדי ששלחתיו לקנותו לי, השיב לו, והיאך לא אקננו אפילו בי' כדי לאוכלו ביום כזה, שצונו הקב"ה לאכול ולשתות, ושאונו בטוחים שהקב"ה יכפר לנו עונותינו, אמר לו א"כ יפה עשית ופטרנו והלך לשלום'.

וב'בית יוסף' הביא שכיו"ב הובא במדרש (בר"ר יא ד) ומסיים שם 'מה פרע לו הקב"ה, הלך וקרע אותו וזימן לו בתוכו מרגליות טובה, והיה מתפרנס הימנה כל ימיו'. צדיקים ביארו שכאן הוסיפו את סוף המעשה ללמדנו שהאכילה בערב יו"כ מסוגלת שלא יחסרו לו מזונותיו כל ימיו, ויהיה לו שפע פרנסה בכבוד ורווח.

כתב ה'פרישה' (סק"ה), דצריך לומר שהחייט הגיע יחד עם עבדו של השר אצל מוכר הדגים, דאי אמרת שבא אחריו, 'וכי שייך לומר שמפני שצויה ה' ביום הזה לאכול יסיג גבול או יגזול מיד חברו, ולמדנו מכאן, שהגם שיש לחזר לקיים מנהגי ישראל שישודתן בהררי קודש, מ"מ מאד יש להיזהר שלא לשכוח מן העיקר, וחלילה להיכשל באיסור הסגת גבול או בשאר איסורי תורה ויתברך בלבבו לאמר שהוא מקיים עכשיו מנהג ישראל...

ויש לאכול סעודה זו בכובד ראש ומתוך יראה עילאה, וכמו שהסביר הרה"ק ה'בית אברהם' זי"ע שבעת אכילתו בעיו"כ יצייר בנפשו שבקשו לחנך ולהדריך זולל וסובא לאכול בדרך ארץ, על כן הושיבו אותו לאכול לפני ארי, ששם צריך לשקול ולמדוד תנועותיו, כן נמי תהא אכילתו בערב יום הכיפורים.

נ. הרה"ק רבי מרדכי חיים סלאנים זי"ע היה רגיל לספר ב'סעודה המפסקת' בעיו"כ את המשל הידוע, ל'בעל הבית' שהיה לו תרנגול, והיה מחבבו כבבת עינו, מאכילו ומשקהו, מלבישו ומכסהו ודואג לכל מחסורו, ויהי היום, חמד

ולכן איתא שהשטן מתגבר בעיו"ב לפי שהיטב חרה לו אשר נצחו אותו ביום הזה.

ולבך מנסה השטן זה היצר הרע בהגיע העת והמועד - יוה"כ והיום שקדם אליו, להכשיל את ישראל במדת הכעס שהיא אבזוריהו דעבודה זרה שהרי אמרו (ע"י שבת קה:): כל הכועס כעובר ע"ז, וצריך לזוהר מאד לברוח מן הכעס ביום הזה.

ומצינו דברים כדרבונות שמוכיח הצ"ח (בדרשותיו לשבת שובה, דרוש כד אות יב) וז"ל. והנה מעשה שטן ביום הקדוש - ערב יוה"כ, רובם באים לידי כעס עבור דבר שמוזת... וגם הנר אינו צריך (שהרי הכל ממחרים לביהמ"ד עם 'נרות חיים' בדיהם, כדי להדליקם כנהוג משום סימן טוב, עיי' רמ"א תרי ס"ד), 'שכבר הגדיל המדורה מדורת גיהנם, שכל הכועס כל מיני גיהנם שולטין בו ע"כ. והיינו שכבר הבעיר אש להבה של מדורה וכבר אינם זקוקים עוד להדליק אור של נר, ואוי שכך עלתה בידם רח"ל.

ובך אמר ה'בית אהרן' (דף קלא:): 'כי אי אפשר לקבל יום הקדוש הזה (על ר"ה)... ואמר, רק בשמחה ובישוב הרעת, כי ע"י שמחה המוח מזוכך, ועיקר התשובה ע"י מוח זך.

ומי מטהר אתכם - ענין הטבילה בכלל, ובפרט בעיו"ב נוהגים בכל תפוצות ישראל למבול במקוה טהרה בערב יום הכיפורים כמו"ש ב'טור' (תרו),

בהם, כי הראה שמחתו בהגיע זמן כפרתו, ותהיה לו לעדה על דאגתו לאשמתו, ויגונותיו לעונותיו. והשנית כי בשאר ימים טובים אנתנו קובעים סעודה לשמחת המצוה, כי יגדל וישנא מאד שכר השמחה על המצוות, כמו שנאמר (דה"י א' כט יז) 'ועתה עמך הנמצאו פה, ראיתי בשמחה להתנדב לך' ונאמר (דברים כח מז) 'תחת אשר לא עבדת את ה' אלוקיך בשמחה ובטוב לבב, ומפני שהצום ביום הכפורים, נתחייבו לקבוע סעודה על שמחת המצוה בערב יום הכפורים.

וגדולה השמחה להמתקת הדינים, והעמיסו בדרך רמו בפסוק (תהלים מז ז) 'זמרו אלקים זמרו', שעל ידי הזמר והניגון אפשר לומר ולהכרית את מדת הדין המרומז בשם 'אלוקים'.

שלא אכעוס היום - זהירות מיוחדת מן הכעס בערב יוה"כ כתב הרה"ק השפת אמת' זי"ע (יו"כ תרס"ב) וז"ל. הסעודה שעושין בעיו"ב משום שלא היה יום טוב לישראל כיוה"כ שבו ניתנו לוחות האחרונות. ולפי שמתעניין ביוה"כ מקדימין הסעודה, ונראה דעיקר שזכו ללוחות אחרונות מכח התשובה שעשו בערב יוה"כ, כי בלוחות הראשונות החטיאם השטן כדי שלא יזכו אל הלוחות ביום האחרון שהי' מוכן משה רבינו ע"ה לירד מן ההר למחרת. ובודאי גם באחרונות עמד השטן בכל כוחו לעכב אותן ולהחטיאם. ואבותינו גברו עליו, ועיקר בעל תשובה באותו מקום באותו הזמן ולפי שעמדו על נפשם זכו לתשובה שלימה וזכו לקבל לוחות אחרונות.

לו 'גנב העיר' לאמץ לעצמו את התרנגול, כי במה שונה הוא מרעהו בעל הבית... וממחשבה למעשה, ויהי בחצי הלילה פרץ הגנב את דלתות הבית, ועשה בתרנגול 'מעשה ליקוחין', בעה"ב הרעיש עולם ומלואו לתפוס את הגנב אך העלה חרס בידו, ובבית הגנב - הגנב לא ידע כיצד לטפל בתרנגול, ומחוסר מזון ומים נחלש התרנגול מיום ליום, בלית ברירה הלך לבית השחיטה כדי לשוחטו, בעמדו שם לפני השוחט נכנס בעל-הבית והכיר בתרנגול שלו, מיד התחיל לצעוק על הגנב שיחזיר לו את הגניבה, אולם הלה כפר במצח נחושה שלא היו דברים מעולם, והוסיף לראיה כדבריו, שהרי התרנגול שלו היה גדול ושמן ואילו התרנגול שבידו הינו כחוש וחלש, אך הבעה"ב לא ויתר וטען ששתי רעות עשה הגנב, גם נטל דבר שאינו שלו וגם הזיקו והכחישו, בראות השוחט את כל המהומה שלח את שניהם לפני רב העיר שיפסוק עם מי הצדק, מששמע הרב טענותיהם לא ידע מה להכריע, שהרי כל אחד טען טענת ברי 'כולה שלי', עד שעלה ברעיונו להוכיח את האמת מיניה וביה, שיתירו את החבל הקושר את רגלי התרנגול, ונחזי אנן למי ירוץ, ואכן כך עשו, וכמוכן שהתרנגול חזר מטבעו אל בעליו הראשונים.

ובזאת סיים את דבריו בדמעות שלישי, במשך כל ימות השנה מצליח השטן זה היצר הרע לצוד את האדם ברשתו, והוא מכחישו ומורט כנפיו על ידי שמכשילו בעוונות, אולם כבוא יום הכיפורים כאשר הקב"ה זורק על בני ישראל מים טהורים ומטהרם, ונפתחים כל החבילין דמעיקין של השטן וגונדא דיליה, מיד חוזר כל יהודי ורוץ אל הקב"ה באהבה ובחדוה....

באר הפרשה - יום הכיפורים

ולפי זה יש לטבול שלש פעמים, וזה חיזוק גדול לכל אחד ואחד, שיזכור ביוהכ"פ שמעתה נפתח לו נייר חלק וחדש, והרי הוא כקטן שנולד²¹.

כי גדול יום ה' - תוקף קדושתו ועיצומו של יוהכ"פ

כי גדול יום ה' זנורא מאד ומי יבילנו (יואל ב יא), ודרשו חז"ל (תנחומא וישלח ב) דקאי על יום הכיפורים²², והיינו שאין ביד אנוש להכיל ולהשיג גודל מעלת היום כי הוא נורא ואיום ולמעלה מכל השנה²³.

וב'מאירי' (בחיבור התשובה ב פ"ח) כתב שמקור טבילה זו היא 'ממנהג זקנים', ואסמכוהו אקרא (ישעיה א טז) 'רְחֲצוּ הַזָּבֹן הַסִּירוּ רֵעַ מֵעֲלֵיכֶם מִנְּגִד עֵינַי, וברא"ש (יומא פ"ח סכ"ד) כתב הטעם, כדי שיהיו נקיים וטהורים ביום הקדוש הזה, והעיר השועה"ר (סימן תרו סעיף יא) על טעם זה [ומקורו במהר"י וויל ס' קצא], דאם בן 'אין ענין כלל לומר ויודים במקוה', וכן אין צריך לטבול אלא פעם אחת, לפיכך מביא טעמו של מהר"ל (הל' ערב י"ב עמו' שטו) 'שמעם טבילה זו הוא משום תשובה כגר המתגייר²⁴,

נא. טהרת המקווה היא כח הטהרה היחיד שנשאר לנו עד עצם היום הזה, וכבר האריכו למעניתם קמאי עד כמה בכוחה לרומם את נפש האדם למ"ט שערי טהרה.

איתא בשו"ת רדב"ז (ח"ג תטו) כל עבירה ששב צריך טבילה לכתחילה.

ואמרו צדיקים בגדולת המקווה, כי אם המקווה מהפכת מנכרי ליהודי, הגע בעצמך מה תעשה המקווה מיהודי... גם נאמר לכל יהודי באשר הוא, אף אם הנך מיואש מעצמך והנך מביט על עצמך כגוי, הרי בכח המקווה להפוך את הגוי ליהודי...

ובזה ביארו אמרינו בתחילת יוהכ"פ את הפסוק (במדבר טו כו) ונסלח לכל עדת בני ישראל ולגר ולגר בתוכם, כי אכן 'בתוכם' הוא הגר הלז, כי כל איש מישראל נחשב היום כגר שנתגייר.

כתב הרה"ק הבני יששכר זי"ע (תשרי מאמר ד' דרוש יא סי' לא) שבשעה שהאדם מתכופף לטבול במקוה המים נעשה גופו כפוף ומכונס כצורתו של עובר במעי אמו, נמצא שיציאתו מהטבילה הוא לו היא כלידה חדשה, וכמו שנברא עתה מחדש, ומסיים, שכל זאת מועיל אך ורק אם הוא מכויין לבו לשמים ברעותא דליבא.

כה כתב הרה"ק מסאכטשוב זי"ע בהקדמה לספה"ק 'אגלי טל', דאיתא במשנה (כלים יז יג) 'כל שבים טהור' שכל החיות אשר בים אינם מקבלין טומאה לא בחייהם ולא במותם, וכשאדם מישראל נכנס למקור מים חיים נחשב כמי שנכנס אל עולם שכולו טהרה - שהרי במקום ה'מים' אין בהם כל טומאה, וממילא כל הטומאה מסתלקת ממנו לגמרי והוא יוצא מן המים כבריה חדשה וכתינוק שנולד דמי.

נוראות אמר הרה"ק רבי שלמה מזוועהיל זי"ע בדברי המשנה (יומא פה:) 'מה מקוה מטהר את הטמאים כך הקב"ה מטהר את ישראל' וידוע הכלל שמי נתלה במי קטן נתלה בגדול (תענית ז.), וכאן אנו רואים שכביכול כביכול עשה בורא העולם עצמו כקטן לגבי טהרת המקוה שגדולה היא עד מאד עכד"ק.

וידוע שהבעש"ט הקדוש זי"ע אמר על עצמו שזכה לכל מדרגותיו בזכות הקפדתו בטהרת המקוה, וכלשונו, שמקוה בתמידות תביא את האדם לידי מדרגה.

נב. הרה"ק רבי יששכר דוב מבעלזא זי"ע אמר בשם הרה"ק רבי יחזקאל שרגא משינאווא זי"ע, שמצד הדין לא היה בידינו לברך ברכת 'שהחיינו' ביוהכ"פ מרוב פחד, כי איך יודה בשר ודם לפני מלך מלכי המלכים כשהוא מגיע במצב נורא כזה, אך מאחר שהקב"ה מטהר אותנו מכל עוונותינו, וכל אחד נעשה כבריה חדשה ממש, לכן צריך לברך 'שהחיינו', כי הוא מתחדש כבריה חדשה ממש פשוטו כמשמעו.

נג. הרה"ק ה'בני יששכר' זי"ע (מגיד תעלומה ברכות יב:) כתב על דברי הגמ' 'אלו עשרה ימים שמראש השנה ועד יוהכ"פ' וז"ל. הנך רואה שבכאן דקדקו לומר ועד יוה"כ להורות שיוה"כ גופיה הוא יום הרחמים ולא נקרא יום הדין והמשפט, ומבאר שם שיש 'עשרת ימי תשובה' הנקראים ימי דין, כי ט' תשרי נחשב לב' ימים כאומרו 'כל האוכל בתשיעי כאילו התענה תשיעי ועשירי...'

נד. וכוננע מה שכתב עוד ב'בני יששכר' (תשרי ח) בטעמא דמילתא שהמסכתא העוסקת בדיני והלכות יום כיפור נקראת 'מסכת יומא' סתמא ולא 'מסכת יום הכיפורים' כשאר מסכתות ששמן מעין קדושת היום כגון שבת, פסחים, ראש השנה, סוכה, 'להורות' כי קדושת היום היא ממקום נעלם ראוי להסתירו [שהוא למעלה מן הזמן והשכל], על כן מנהג אנשי מעשה שלא להזכיר שמו כל כך בפשיטות באיזה דברים [פירוש שלא לומר 'יום כיפור'], רק כשמוזכרים מעניינו לאיזה הצטרכות קוראים אותו סתם 'יום הקדוש', ודי בזה למשכיל, עכ"ל.

יבוא בכל עת' רמז שלא יבא כלל בשום יום שהוא בכלל העת, כי אם ביום שאינו בכלל העת, והוא ביום מחילה וסליחה שישראל נמשלו בו למלאכי השרת, שאינם נופלים תחת העת ואינו בכלל ימות השנה, עכ"ל.

והנה כתב ה'באר היטב' (תריש סק"ד) ומנהג פשוט להתעטף בטלית מבעוד יום ומברכין עליו, וכך כתב האר"י ז"ל, ואם נתעטף בלילה אין לברך עליו, ועי' ספר הכוונות. עכ"ל. ברמח"ל בספרו 'קיצור הכוונות' (סדר יוה"כ) כתב הטעם לפי דרכו, כי בשעת שקיעת החמה של יום הקדוש פורס קוב"ה 'טלית' על כל כלל ישראל, ובחסדו מחביא אותנו בצל ידו תחת כנפי השכינה, ומכוון שהדבר הזה נעשה מעצמו לכן אין מברכין עליו.

איתא ב'חתם סופר' (דרשות, ח"א עמוד 70 טור ב) שאף גופו של אדם מתעלה ומתקדש ביותר ביום הזה, ומביא ראיה ממה ששינינו (יומא פב.) 'עוברה שהריחה מאכילין אותה עד שתשיב נפשה', ואיתא בגמרא (שם ע"ב) שהייתה אשה מעוברת שהריחה, אמר להו שילחשו לה באזנה שיום הכיפורים הוא, אולי על ידי כך תחלש תאוותה ולא תצטרך לאכול, ואם לא תירגע אז יתנו לה לאכול משום פיקוח נפש, ולמה לא מצינו דין זה בשאר אכילות איסור כגון נבילות וטריפות שנצטרך ללחוש למעוברת שהתורה אסרה לאכול נבילות וטריפות. אלא הטעם, כי עובר במעי אמו יש לו קדושה נוראה בשעה שהוא לומד כל התורה כולה עם המלאך (כמבואר בנדה ל:), ואילו לא גוף עבוד של אמו מקיפתו, הוא גדול יותר ממלאכי השרת, לכן בכל השנה קרוב לוודאי שלא יועיל מה שילחשו באזנה שאסור לאכול נבילות וטריפות, כי הגוף העבוד מושך אותו לתאוות גשמיות וחומריות. אבל ביום הכיפורים גם גוף האם מזדכך, וממילא כאשר יזכירו לעובר שהיום יום כיפורים יתכן שיפסיק מלהתאוות עוד...⁷⁷

וכך אומרים משם הרה"ק רבי צדוק הכהן מלובלין זי"ע, שקצרה בינתנו לדעת מה הוא מלאך, וכל שכן שאיננו מבינים מהו כסא הכבוד, אבל זאת ידענו, שמלאכי אש קודש עומדים סביב לכסא הכבוד ומשמשים את הקב"ה באימה ויראה ורתת וזיע, והנה, ביום הכיפורים מוריד הקב"ה את כבודו לעולם הזה, ממילא נעשה כל יהודי כאחד המלאכים האלו, וכדכתיב (ויקרא 17, ל) 'לפני ה' תטהרו', שעומדים אנו כלפני ה' ממש, ולכן אומרים 'ברוך שם כבוד מלכותו' בקול רם דוגמת המלאכים.

נוראות כתב ה'חתם סופר' (דרשות, ח"ב שסמ:;) בהאי לישנא 'תענית יוה"כ איננו לענות נפש ולצער ישראל ח"ו, כי אם מחמת קדושה וקריבות ודביקות במלאכי השרת, והוא בענין מ' יום הראשונים והאחרונים שהיה משה רבינו ע"ה בהר - לחם לא אבל זמים לא שתה מדביקות וקדושה ונהנה מזיו השכינה, וכדכתיב (ויקרא 17, כט) 'תענו נפשותיכם' איננו לשון עינוי אלא התעוררות...

בתוב בתורה (ויקרא 17, ב) 'ואל יבוא בכל עת אל הקודש' - שאסור לכהן גדול לבוא ולהיכנס לתוך בית קדשי הקדשים 'בכל עת'. והקשה ה'כלי יקר' (ד"ה ואל יבוא), לשון 'בכל עת' אינו מדוקדק כי משמע שלא יבוא בכל עת רק לפרקים, ובאמת אינו כן - שהרי לא הותר לו להכנס לשם כי אם ביום הקדוש פעם אחת בשנה.

ומבאר ה'כלי יקר' זי"ע. ואומר אני, כי ביום הכיפורים נמשלו כל ישראל ביום ההוא למלאכי השרת, שהם למעלה מן הזמן ואין הזמן שולט בהם, על כן דומה יום קדוש זה כאילו אינו בכלל העת והזמן, כי כל ימות השנה בכלל העת דהיינו הזמן, חוץ מיום זה... על כן אינו בכלל העת של כל ימות השנה, אלא הוא עומד בעצמו נבדל מכל ימות השנה, וכשאמר 'ואל

77. וה' ואף 'עביות וארציות' העולם מתעלה למאד ביום זה, כדברי הרה"ק ה'בני יששכר' זי"ע ('אגרא דפרקא' אות דש) בבארו מדוע נאסר 'נעילת הסנדל' ביוה"כ, כי אמרו חז"ל 'לעולם ימכור אדם קורות ביתו ויקח מנעלים לרגליו' (שבת קטט.), ומהי גודל הנחיצות שהפליגו כל כך בעד נעליים, אלא, כי מבואר בדברי הרב מהר"מ חאגיז' (ב'משנת חכמים') בשם חכמי הרמז, שבשעה שחטא אדם הראשון נתקללה האדמה, כמו שנאמר (בראשית ג יז) 'ארורה האדמה בעבורך', ולכן ימכור אדם 'כל מה שיש לו' כדי שלא ידרוך על מקום קללה, אמנם בבית המקדש שקרקעו אדמת קודש היא, יש להשיל המנעלים ולילך יחף, ולכן 'לא יכנס אדם בהר הבית במנעלו' (ברכות סב:), כדי שלא תהא

שמעי בת וראי, ולא זו מחבבן עד שקראן אחותי שנא' (שה"ש ה ב) פתחי לי אחותי רעיתי, ולא זו מחבבן עד שקראן אמי שנא' (ישעיה נא ד) הקשיבו אלי עמי ולאומי אלי האזינו - ולאמי כתיב, עמד רשב"י ונשקן על ראשו ואמר אלו לא באתי אלא לשמוע מפיד הטעם הזה די.

ומבאר ה'באר מים חיים' שהוא כדרך האב האוהב את בנו ומגביהו עד קומת ראשו של אב, ולפעמים כשמחבבו יותר יגביהנו למעלה מראשו, ולפעמים מגביהו על ראשו ממש ועושהו עטרה על ראשו. והיא הבחינה והמעלה הגבוהה ביותר - שבני ישראל הם כביכול במדרגת 'אמו', שהיא גבוהה יותר כביכול מבורא כל עולמים עצמו, כאב שמרוב אהבתו לבנו יחידו מגביהו ומרימו למעלה מראשו, והוא גבוה יותר ממנו. הכי נמי כביכול מרים הקב"ה כל יהודי ומזכרו ומטהרו מכל טינף, על פי זה יבואר אומרם 'שעטרה לו אמו - זה יום הכיפורים' שבזה היום עולים אנו למדרגה זו".

לפני מי אתם מטהרין ומי מטהר אתכם - טהרת היום כתב ה'חינוך' (מצוה קפה) וז"ל. שהיה מחסדי הא-ל על בריותיו, לקבוע להן יום אחד בשנה לכפרה על החטאים עם התשובה שישבו, שאילו יתקבצו עוונות הבריות שנה שנה תתמלא סאתם לסוף שנתיים או שלוש או יותר, ויתחייב העולם כליה", על כן ראה בחכמתו ב"ה לקיום העולם, לקבוע יום אחד בשנה לכפרת חטאים לשבים, ומתחילת בריאת העולם יעדו וקדשו לכך, ואחר שיעדו הא-ל ב"ה אותו היום לכפרה,

והאמת, כי בני ישראל אינם רק כמלאכי השרת אלא אף גדולים וגבוהים יותר, דהנה בכל השנה כולה אומרים בתפילות שחרית ומנחה 'נקדישך' ורק במוסף אומרים 'כתר' (ולנסח אשכנז 'נעריצך'), ואילו ביום כיפורים אומרים בכל התפילות 'כתר' (ובני אשכנז 'נעריצך'), ומה הטעם לשינוי זה (עיי' ב'לבוש'), וכתב ה'מטה משה' (אות תתעב), שביום הזה מתעלה כביכול 'כסא הכבוד' על ידי תהילות ישראל (ע"ד האמור בזה"ק (ה"ג ו): 'ישראל מפרנסין לאביהם שבשמים'), וכבודו עולה ונגבה ומתרום למקום גבוה כל כך מתהילותיהם עד שאין ביד מלאכי השרת להגיע ולהשיג קדושת המקום ההוא, ולכן הם תמהים וצועקים כל הזמן 'איה מקום כבודו להעריצו', ומשום הכי אין אומרים 'נקדישך' שכתוב שם 'ממקומך' בלשון נוכח, כי המלאכים אינם יכולים לנקוט בלשון זו מפני שאין משיגים את 'מקום' הכסא, ומשום הכי חוזרים ואומרים 'ממקומו' בלשון נסתר.

הנה כתיב (שה"ש ג יא) 'צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה בעטרה שעטרה לו אמו', ואמרו חז"ל (תענית כו: רש"י ד"ה זה מתן תורה) שעטרה לו אמו - זה יום הכיפורים. נוראות ביאר הרה"ק ה'באר מים חיים' זי"ע (נשא ד"ה ולקח הכהן), עפ"י דברי המדרש (שהש"ר ג ב) א"ר יוחנן שאל רשב"י את רבי אלעזר בן רבי יוסי, אמר לו אפשר ששמעת מאביך מהו 'בעטרה שעטרה לו אמו', אמר לו (משל) למלך שהייתה לו בת יחידה והיה מחבבה יותר מדאי והיה קורא אותה בתני, לא זו מחבבה עד שקרא אותה אחותי, לא זו מחבבה עד שקרא אותה אמו, כך היה מחבב יותר מדאי הקב"ה לישראל וקראן בתי הרא הוא דכתיב (תהלים מה יא)

חציצה בינו לאדמת קודש'. כיו"ב, ביום הכיפורים לא נהלך במנעלים, כי כל הארץ וכל החומריות שבה יוצאים היום מכלל ארור לכלל ברוך ואמרים לו 'של נעליך מעל רגליך כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא'. נו. וכבר אמר הרה"ק רבי מנחם מנדל ה'שרף מקאצק זי"ע, שאם היו בני אדם יודעים באיזה צחצוח מתנקה נשמת האדם ביום הכפורים, היו נזהרים ביותר לשומרה בטהרה שלא יטנפה שוב.

נז. הרה"ק ה'עטרת ישועה' מדז"יקוב זי"ע סיפר, פעם בהיותי ברחובה של עיר בווינא עיר הבירה, ראיתי היאך שאחד מנקה את הרחובות, ניגשתי אליו ושאלתיו, לשם מה יטרח כבודו כל כך, הרי ממילא בעוד כמה שעות ישוב הרחוב להיות מלוכלך כדאשתקד, ומדוע תיגע לריק, ויענני ה'מנקה', הן אמת שתוך שעות ספורות שוב יתלכלכו הרחובות, אבל, אם לא אנקה אותם תמידים כסידרן, תעלה הזוהמא עד למעלה ראש עד שלא יהא שייך להלך ברחוב... סיים ה'עטרת ישועה' ואמר, זוהי עבודתנו בימי הטהרה, 'לנקות ולשטוף', ואין כאן כל מקום לחשבונות - הרי ממילא אשוב לקלקל לבסוף, ומה ארוויח בנקיון עצמי כעת הזאת, אין זו טענה כלל, שהרי אם לא יעמול עתה לנקות עצמו, ליטהר מכל חלאה וזוהמא, הרי הם יציפו אותו עד למעלה ראש ח"ו...

השכימו ועלו לפני הר סיני, ישראל היו בוכים לקראת משה, והוא היה בוכה לקראתם, עד שעלתה בכייתם למרום, באותה שעה נתגלגלו רחמיו של הקב"ה על ישראל וקיבל את תשובתם, בישרה אותם רוח הקודש בשורות טובות ונחמות. ואמר הקב"ה לישראל, פני נשבע אני בשמי הגדול שלי ובכסא הכבוד שלי, שתהא לכם בכיה זו לששון ולשמחה גדולה ויהיה לכם יום זה יום סליחה וכפרה ומחילה לכם ולבניכם ולבני בניכם עד סוף כל הדורות.^פ

עוד איתא בתנא דבי אליהו (פ"א) בארוכה, וז"ל. 'ימים יוצרו ולא אחד בהם' (תהלים קל"ט טו), זה יום הכפורים לישראל (כי הקרי הוא 'ולו' בוא"ו, והיינו שהוא יומו של הקב"ה כביכול), לפי שהיתה שמחה גדולה לפני הקב"ה שנתנו באהבה רבה לישראל, משלו משל למה הדבר דומה, למלך בשר ודם שהיו עבדיו ובני ביתו מוציאים את הזבלים, ומשליכין אותם כנגד פתח בית המלך, וכשהמלך יוצא ורואה את הזבלים הוא שמח שמחה גדולה, לכך נדמה יום הכפורים שנתנו הקב"ה באהבה רבה ובשמחה. ולא זו בלבד אלא בשעה שהוא מוחל לעונותיהם של ישראל, אין מתעצב בלבבו אלא שמח שמחה גדולה, לכך נאמר (יחזקאל לו ד) 'כה אמר ה' אלוקים להרים ולנבעות לאפיקים ולגאות' וגו', באו ושמחו שמחה גדולה שאני מוחל להם לעונותיהם של ישראל, עכ"ל.^{סא}

נתקדש היום וקיבל כח הזכות מאתו יתעלה עד שהוא מסייע בכפרה.^{יח}

ה'לבוש' (סימן תקפ"ב סא) מבאר מה שאומרים קודם תפלת שמו"ע בליל יוה"כ פ' כי ביום הזה יכפר עליכם... לפני ה' תטהרו', שאין בזה משום הפסק בין גאולה לתפלה, כי הכפרה והטהרה היא גאולתנו, ואין לך גאולה אריכתא יתירה מזו.

אשריכם ישראל - תשובה מתוך שמחה

זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו, עת שמחה הוא היום לנו שהקב"ה בכבודו ובעצמו מטהר אותנו מכל חטאותינו^ט, כמו שאמרו בסוף יומא (פה:): 'אמר רבי עקיבא, אשריכם ישראל, לפני מי אתם מטהרין ומי מטהר אתכם - אביכם שבשמים, שנאמר (יחזקאל לו כה) 'וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם', ואומר (ירמיה יז יג) 'מקוה ישראל ה', מה מקוה מטהר את הטמאים אף הקב"ה מטהר את ישראל'.

ובפירושו אמרו בתנא דבי אליהו (זוטא ס"פ ד) ובארבעים יום האחרונים שעלה משה להר סיני להביא את התורה, גזרו [בני ישראל] יום צום ותענית, וביום האחרון שבכולם, שהוא סוף ארבעים יום, גזרו תענית ולנו בתעניתם כדי שלא ישלוט בהם יצה"ר, ולמחרתו

נח. הרה"ק רבי שלמה קלוגער (חכמת שלמה תרב) נתן טעם למנהג ישראל שאין נושאים נשים בעשרת ימי תשובה (עי' ב'מטה אפרים' תרב ה), דהנה אמרו חז"ל (ירושלמי ביכורים פ"ג ה"ג) 'חתן מוחלין לו כל עוונותיו', לכן אינו ראוי לישא אשה מפני שנראה כאילו הוא מחפש דרכים איך לזכות למחילת עוונות, 'ובזה הוא כמרים יד במלך מלכי המלכים שהבטיח' כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם' (ויקרא טז ל).

וט. ואם בל"ג בעומר מכרכרים ורוקדים בשיר זה בהתלהבות מפני עניינים נשגבים שיום זה מסוגל, ק"ו בן בנו של ק"ו ביום הקדוש, שאין מקרא יוצא מידי פשוטו ועיקר כוונת רבי עקיבא היא על יום הכיפורים. מספרים על הגאון רבי יחזקאל לעוונישטיין זצ"ל משגיח דישיבת פוניבז', ששנה אחת ביו"כ ראו אותו תלמידיו בהפסקה שבין תפלת מנחה לנעילה כשהוא חוזר בהתלהבות על דברי המשנה 'אמר רבי עקיבא, אשריכם ישראל', כי הרגיש בטהרה ובקדושה האופפת ומאירה על נפשו.

ס. שמא תאמר כיצד ניתן לשלב בין השמחה לבכיה, כבר כתב ה'לבושי מרדכי' (חותנו של המהרי"ץ דושינסקי) בלישנא דקרא (תהלים מז ח) 'כי מלך כל הארץ אלוקים זמרו משכיל', שאם אנו מתעוררים כי הוא 'מלך על כל הארץ' כיצד שייך לומר לפניו, אך על כך אמר הכתוב 'משכיל' - שמי שיש בו דעת ושכל יודע שאין זה סתירה כל וכלל. סא. בתוספת נופך הסביר הרה"ק הר"ב מפשיסחא זי"ע את עומק המשל והנמשל, דאי כפשטיה איזו שמחה יש לו למלך כשרואה הררי זבל מונחים מחוץ לביתו, אלא הכוונה לאב רחום שרואה את בנו מתפתל מכאבים עזים בבטנו, וממהר לדרוש ברופאים שמצאו שיש לילד תולעים במעיו, מיד נתנו סממנים שונים עד שלאחר זמן מה יצאו כל התולעים כולם מתוכו והילד נרפא לגמרי. הנה, כאשר יראה האב את התולעים בחוץ, תגדל שמחתו עד מאד, שהרי מלכלוך זה נתייסר בנו ועתה הכל מחוץ לגופו, כך גם לדידן, הקב"ה שמח במחילת עוונותיהם של ישראל, על שהם הוציאו מקרבם את החלקים המעופשים והמקולקלים שהיו במעיהם, והאב שמח ברווחת בניו אהוביו.

דברי הספר בנהו בכי תמרורים על הסתלקותו של החייל, שהרי אם יעשה כן באותו הזמן ימשיך האויב להסתער ויקל עליו להפיל עוד חללים, ועוד שכתוצאה מההספד תשתרר עליהם עצבות ויאבדו ה'מוראל' ורוח הלחימה ומכאן ואילך ילחמו ברפיון ידיים, ודא קשיא מכולהו, אלא יצווה המפקד להמשיך במלחמה כאילו לא היה כלום, ורק כשוך סערת הקרב יתפנה, ועל דרך זה ממש, גם אם גבר עליו יצרו ח"ו אל יכנס לעצבות ולמרה שחורה כי בכך יפול שדוד לגמרי.

נוראות מצינו בדברי הרה"ק רבי צדוק הכהן מלובלין זי"ע (פרי צדיק כי תבוא י) שמעיקרי התשובה לדעת שכל אותו חטא לא היה אלא כי כך גזרה חכמתו העליונה (פשיטא שקודם החטא אין מקום למחשבות אלו אלא התפקיד המוטל עליו לברוח מן העבירה ובידו הבחירה, וגם לאחר שכבר נכשל אסור לו לחשוב כן כדי להיפטר מן התשובה, אך יש מקום לומר כן כדי שיוכל להתחזק), וממילא אין כאן סיבה לנפילה כלל. כי היצר הרע מפתה אותו לחשוב שנפל מראש הגג עד לארץ וכולו מרוסק וחבול... אך האמת שעדיין הוא בראש הגג, וכל הנפילה היא בדמיון רוחו.

מוודה ועוזב ירוחם - מצוות וסגולת הווידוי

'מתנה טובה' נתן לנו אבינו אב הרחמים - שכל המודה על חטאתו ירוחם, וכן אנו אומרים ב'ווידוי הגדול' של רבינו ניסים (ביו"ק ועוד)... ומנהגך לרחם על בריותך, וביחוד לשבים אליך ומודים לפניך ועוזבים ומתנחמים על פשעיהם ולא מכסים אותם, שכן כתוב (משלי כח יג) 'מכסה פשעיו לא יצליח ומודה ועוזב ירוחם', ומציל את נפשו מדינה של גיהנום. רבוש"ע מנהג בית דינך הצדק לא כמנהג בתי דינין של בני אדם, שמידת בני אדם כשהוא תובע את חברו בממון אל בית דין או אל השופט, אם יכפור ינצל מן הממון, ואם יודה מתחייב ליתן, ובית דינך הצדק לא כן הוא, אלא אם יכפור אדם אזי לו ואזי לנפשו, ואם מודה ועוזב אתה מרחמהו^{סג}.

איתא ב'דרשות' הרה"ק ה'חתם סופר' זי"ע (ריש ה"א) לפרש הכתוב (תהלים יד ז) 'מי יתן מציון ישועת ישראל בשוב ה' שבות עמו יגל יעקב ישמח ישראל', וז"ל דהנה בימים הקדושים ישלח מקודש עזרו לעורר לב כל ישראל לתשובה, וא"כ בתשובה כזאת יש לבעל דין לחלוק ולומר, כי לא עשו תשובה רק ע"י ההתעוררות מן השמים (ומי יאמר שהם מתחרטים בחרטה גמורה על העבר שלא ישבו לכסלה עוד), אמנם, משום כן, מצווה לשמוח בבוא ימים אלו במצוות עשה של תשובה, ומשמחת לבנו ניכר כי שמחים אנחנו לקראת בואו, ורוצים אנחנו לשוב ולחדול מעושק ידינו. ונתברר כי שבו באמת מתוך רצונם הטוב. ונסתמו דברי המקטרגים.

וזהו שאמר נעים זמירות ישראל מי יתן מציון ישועת ישראל - כיצד תוכל הישועה לבוא לישראל, והרי בשוב ה' שבות עמו - התשובה באה רק ע"י התעוררות ממרום, ואם כן יאמרו המקטרגים שאין ישראל זכאים ח"ו לישועה, לזה מייעץ דוד המלך ע"ה יגל יעקב ישמח ישראל - שישמחו בני ישראל בתשובתם, ושמחה זו תזכיה שבאמת רוצים הם לשוב אל אביהם שבשמים - אף בלא שיעוררו אותם מן שמיא, אלא שהשאור שבעיסה מעכב...

כתב הרה"ק ה'תפארת שלמה' זי"ע (ויגש ד"ה ועתה) על הפסוק (בראשית מה ה) 'ועתה אל תעצבו'. וז"ל. הנה 'ועתה' הוא לשון תשובה (ב"ר לח ז), לכן אמר אעפ"י שאתם צריכין לשוב בתשובה על המעשה הזה אשר עשיתם. אך אל תעצבו - לא בעצבות הוא דרבי התשובה כי התשובה היא מצות עשה מן התורה, וצריך לעשותה בשמחה כמו שכתוב (תהלים ק ב) עבדו את ה' בשמחה^{סג}.

ולעולם לא תפול רוחו בקרבו, והדבר דומה לאותו שר הצבא בחיל המלך שיצא עם גדוד חייליו לשדה הקרב, ובאמצע המערכה פגע חיץ באחד החיילים והרגו נפש, ברור לכל בר דעת שלא יעמוד המפקד לשאת

סב. דברים נוראים כתב הרה"ק ה'מאור עינים' זי"ע (פר האזינו ד"ה איתא בש"ס) אודות העבירות שנאמר עליהם בזוה"ק (ה"א טו). שאין התשובה מועלת רח"ל, כי חטא זה מביא את האדם לידי עצבות, ואי אפשר לשוב בתשובה מתוך עצבות, נמצא שתשובה הנעשית מתוך שמחה תכפר ותטהר את האדם מכל שמץ וטינוף. סג. ידוע המעשה באחד שהכה על לבו באמירת הווידוי, אמרו לו מה לך דופק, הבעל הבית אינו בבית... כלומר שלבו אינו ברשותו, ואל יכה לחינם אלא יקבל על עצמו על העתיד ואז יחזור הלב לרשותו.

וידוע כי גדול כוחו של וידוי להעביר מעליו כל פורענות^ס, כדמצינו גבי בלעם הרשע, דכתיב ביה (במדבר כב לד) 'ויאמר בלעם אל מלאך ה' חטאתי', ואמרו במדרש (במדבר כ טו) שהיה רשע ערום, וידוע שאין עומד מפני הפורענות אלא תשובה, שכל מי שחוטא ואומר 'חטאתי'^ס אין רשות למלאך ליגע בו^{סח}.

ה'ראשית חכמה', מבאר מדוע תקנו חכמינו ז"ל את סדר הווידוי על פי סדר אותיות הא'-ב', כי

והזמן גרמא, כדכתיב בגמרא (יומא פז:) תנו רבנן, מצות וידוי ערב יום הכפורים עם השכחה...^{סד} כי אי אפשר לתשובה בלא וידוי, וכמו שכתב הרמב"ם (הל' תשובה א א) כל מצות שבתורה בין עשה בין לא תעשה אם עבר אדם על אחת מהן בין בזדון בין בשגגה בשיעשה תשובה וישוב מחטאו חייב להתודות לפני הקל ברוך הוא, שנאמר (במדבר ה ו-ז) איש או אשה כי יעשו... והתודו את חטאתם אשר עשו זה וידוי דברים, וידוי זה מצות עשה^{סה}.

בשם המהרי"ד אמרו שנדבר דומה לכן כפר ששהה בעיר והנה ראה שלפתע פרצה דליקה, וקרא ה'כרוז' לאמור הצילו... שריפה משתוללת, מיד רצו כל אנשי העיר עם דליי מים וכיבו את השריפה. כשחזר הכפרי הנבער מדעת לביתו סיפר בהתלהבות לכל אנשי הכפר הדומים לו, שראה דבר פלא בעיר, שצועקים ונכבית הדליקה... ונמלכו לנהוג אף הם במנהג נכבד זה... וכאשר פרצה שריפה לאחר זמן בכפר עמדו וזעקו... וכמוכן שלא הועילו ולא כלום... הגיעו במרוצה לאנשי העיר והתמרמרו בפניהם מדוע אצלכם הועילה 'הסגולה'... הסבירו להם שאין התכלית בזעקה אלא במעשה... ואין הזעקה אלא כלי לאסוף את העם לכבות את האש. כך כיוצ"ב עיקרו של וידוי אינו החרטה והזעקה אלא הוא התעוררות לשינוי המעשים מכאן ולהבא.

הרה"ק ה'ישמח משה' זי"ע מפרש מה שנאמר (קהלת יא א) 'שלח לחמך על פני המים כי ברוב הימים תמצאנו', שהכוונה היא לבקשה הנשלחת למרומים על פני המים - אלו הדמעות ששופך כמים, שהם עושות רושם רב במרומים, ופועלות כמו עבודה וגייעה של ימים רבים, וזהו כי ברוב הימים - הנפעל ברוב הימים תמצאנו בנקל אם תבקש בדמעות.

סד. בגשתו לאמירת 'אשמנו' יתבונן במה שאמר הרה"ק ה'ישמח משה' זי"ע ממה ששמע בנעוריו מפי מגידי אמת, שצריך לזכור בשעת אמירת הווידוי, שעתיד הוא להיות לבוש ב'קיסל' (תכריכים) וטלית ויתוודה (לפני ביי"ד של מעלה) ולא תתקבל תשובתו, שהרי אז כבר אין מועיל הווידוי, ואילו עכשיו עדיין בידו לתקן על ידי הווידוי, וזה יעשה עליו רושם.

באופן אחר אומרים משם הרה"ק רבי יעקב יחזקיהו מפאפא זי"ע בדרך הנכונה איך צריך האדם לומר וידוי, שיצייר בעיניו שהוא עומד בתוככי יער ו'שודדי דרכים' מצאוהו, וכבר הוציא הרוצח את חרבו מנדנה, והוא מתחנן לפניו שלא יהרגנו תיכף אלא ימתין דקות ספורות כדי שיוכל להתוודות קודם מותו.

סה. ה'משך חכמה' (פר' וילך לא יז) מוכיח, שווידוי הוא עיקר מצות תשובה, שהרי אין לומר שעיקר התשובה היא עזיבת החטא, דהא גם בלא תשובה אסור לחטוא מכאן ולהבא, ואם כן מה הועילה לו מצות תשובה במה שמקבל על עצמו דבר שהוא מושבע ועומד עליו מהר סיני, אלא ודאי עיקר התשובה הוא הווידוי מעומק הלב על מה שחטא.

סו. וכך אמר הגאון רבי חיים מוואלוז'ין זצ"ל שהאיש אשר ייסורים באים עליו ומתוודה באותה שעה על חטאיו ודאי שילכו מאתו היסורים, והיה אומר, שהדבר בדוק ומנוסה, שמיד כאשר יחזור בתשובה ויתוודה ימתקו הדינים ויהפכו לרחמים.

סז. וכתב על זה הרה"ק השפתי צדיק זי"ע (בפרשתן אות כב) וז"ל. מזה לימוד עצום שלא יאמר האדם איני מוכן לתשובה וכדומה מחסידישע תירוצים הכל הבל, רק בכל עת פתוחין שערי תשובה. ועל עצם מחשבה זו - שאין בכוחו לשוב, יעשה תשובה, כי זה וודאי שזה הרשע - בלעם, לא היה מוכן לתשובה, ולא חשב לשנות דרכיו אף לרגע אחד, ואעפ"כ הועיל לו אמירת חטאתי, ק"ו לכל בר ישראל יהיה מי שיהיה, בעת שישום לבו לשוב בתשובה - יקבלנו אביו שבשמים באהבה וברצון.

סח. הרה"ק ה'בית ישראל' זי"ע היה חוזר על דברי מדרש זה, והיה אומר שמצווה לפרסמו לבני הנעורים - במקום שיענו יומם ולילה תירוצים על מעשיהם, יענו ויאמרו 'חטאתי' ויחזרו לדרך המלך - מלכו של עולם.

להתוודות בדרך הזה, שאנחנו בטוחים בחמלתו יתברך שמו שירחם עלינו וימחול לנו על חטאתינו, ולא בעצבות שמפרש את חטאיו ומעורר דינים על עצמו, כי אם בכטחון גדול, כמאמר הכתוב (משלי כה יג) ומודה ועוזב ירוחם, עכ"ל. והיינו כי התשובה היא מצווה ככל מצות שבתורה שיש לקיימם מתוך שמחה ובטוב לבב.

והיה לפנות ערב - בשגב זמן כניסת יום הכיפורים

בעת התקדש היום נהגו בני ישראל לומר 'כל נדרי' - והנה הכל רועשים ומתעוררים לקראת רגעים הללו ו'בכיה' גדולה באה לעולם בזמן זה, אף שלכאורה אין בו כל 'התעוררות'. ו'מה נשתנה' כל נדרי מסתם התרת נדרים, כי לא מצינו שינועו אמות הסיפים

חכמי הקבלה כתבו, שהעולם נברא על ידי הכ"ב אתון דאורייתא, וכשהאדם חוטא מחריב הוא את העולם שנברא באלו האותיות, לכן בעת שנפשו מתעוררת לשוב אל בוראה, ובא לתקן את הפגם על ידי תשובה יש לו להתוודות בווידי המיוסד על סדר האלפא ביתא, ומוסיף, שמכל מקום מקדימים תחילה לומר 'חטאנו' אף שהוא מתחיל באות ח', כי תיבת חטאנו נצרכת לכל לראש, מאחר ובשעה שאדם עונה ואומר 'חטאתי', הרי הוא משבית מעליו את היצר הרע וקטרוניו, ואז בשר הוא לומר את הווידוי, ללא שיקפרג עליו השטן לעילא^{סט}.

כתב הרה"ק רבי אלימלך מליז'ענסק זי"ע ב'ליקוטי שושנה' (ד"ה שאו מנחה) 'ומלמד אותנו הכתוב

בקרב חסידיו של הרה"ק ה'בית אהרן' היה חסיד בשם רבי ירוחם, והיה הבית אהרן מרבה לשלחו לגשת להתפלל לפני העמוד. פעם שאל אחד החסידים שגם נפשו אוותה להתפלל לפני העמוד... רבי קדוש, וכי משום שהוא נקרא בשם 'ירוחם' יגש כל כך הרבה לעמוד... (כטוען מבלי אומר ודברים, נפשי מה תהא עליה), אמר לו הרבי, לכשתהיה מודה וגם עוזב אז גם אתה תיקרא ירוחם...

פעם ראה הרה"ק הבית ישראל זי"ע שני בחורים המדברים ביניהם בשעת התפילה, ניגש אל אחד מהם ואמר לו לא תדרוך כף רגלך בבית מדרשי משך שבועיים ימים, החל הבחור להצטדק ולומר שאין האשמה בו, רק הלה דיבר והוא לא דיבר כלל רק האזין לדבריו, אמר לו ה'בית ישראל' מכיון שאתה מתחיל עם תירוצים לא תיכנס לבית המדרש ששה שבועות, לאחר מכן ניגש אל חברו ואמר לו מעתה אל תיכנס לבית מדרשי שבועיים, ענהו הבחור, רבי, חטאתי, ורוצה אני לשוב על מעשה זה, אמר לו ה'בית ישראל' [אחר שלא תירץ עצמו] היכנס תיכף ומיד לקידושא רבה.

אף הוא אמר פעם לאחד מחסידיו (שמעתי בשם בעל המעשה) שערך אליו 'נסיעה' וכשקיבל שלום שאלו הרבי למטרת בואו, אמר לו 'באתי הנה אל הרבי', אמר לו הרבי המדבר באמצע התפילה לא בא אלי לשבת (כאומר, אל תאמר במצב כזה שבאת אלי...), ומספר בעל המעשה שעפ"י אמת הוא לא דיבר מאומה בעת התפילה, רק זה היושב לצידו דיבר והיה נראה כמו שהוא השתתף בשיחתו, אבל זה החסיד נהג בחכמה ולא ענה לרבי - לא אנכי המדבר, אלא נענה ואמר, איך וועל שוין מער נישט רעדן... (יותר לא אדבר בעת התפילה) אמר לו הרבי ב'תוך כדי דיבור', אכן, באת אלי לשבת...

ומבואר כן להדיא במדרש פרשת נשא (במד"ר יג ג) כי טרם שגורש אדם הראשון מגן עדן ביקש ממנו הקב"ה שיחזור בתשובה, ואמר לו 'אפילו עכשיו עשה תשובה ואני מקבלך', ומאחר שלא עשה תשובה גירשו אותו, והן הן הדברים, שעל עצם החטא היה בידו להצטדק, וכמו שטען בעצמו (בראשית ג יב) 'האשה אשר נתת עמדי היא נתנה לי מן העץ ואוכל', אך על הטענה מדוע לא חזר בתשובה לא היה לו מה להשיב, ומשום הכי נענש מן הדין. סט. הגה"ק ה'חפץ חיים' זי"ע המשיל את הדבר לאחד הלווה מעות מרעהו, אם כשיבוא המלווה לתבוע את חובו, ידחה ויאמר לו הנה המתן לי עוד יום ויומיים, שבוע או שבועיים, אזי יחכה לו. אך באם יטען כנגדו איני יודע מה אתה סח לא היו דברים מעולם, תיכף ומיד יתפסהו הלה ויוליכו אל בית הדין למשפט על הכחשתו. זהו ביאור הכתוב (ירמיה ב לב) 'הנני נשפט אותך על אמרך לא חטאתי' כי האומר לא חטאתי הרי מיד יבוא במשפט לפני מרן דבשמיא. אמנם אם יודה האדם על חטאו, אזי מודה ועוזב ירוחם.

ע. וכמו שאומרים העולם, שלכן יש 'תנועה' מיוחדת של ניגון באמירת הווידוי, כדי להזכיר שגם בעת כזאת אסור להיות בעצבות, ואדרבה יעשנו מתוך שמחה ונעימת השירה, וכמו שאומרים בשם החזן מזאסלאב שהיה מנגן פעם באמירת הווידוי ומתוך כך נענה ואמר 'רבש"ע', אם לא היו בני ישראל חוטאים, מהיכן היה לנו 'אשמנו' מתוך כזה.... והאמת שאין זו מליצה בעלמא, רק יסודתה בהררי קודש בשם הרה"ק רבי זושא מאניפולי זי"ע, שהיה רגיל

(תורת אבות, יו"כ) שאמר לאידך גיסא, דכיון שהשטן יודע שאין לו רשות להשטין ולהכשיל את האדם ביום הקדוש, לכן הוא מעורר את הבכי בשעה כזו כדי שיבואו לידי עצבות ומרה שחורה ח"ו. על כן יזהר וישמר לצאת ידי שניהם - לבכות מתוך שמחה, ולחזק עצמו בהתחזקות ובטחון - כי ביום הזה יכפר עליכם לפני ה' תמהרו בטהרת הלב^ב.

נוראות כתב ה'אור החיים' הקדוש זי"ע אחר יום הקדוש שנת תק"ג לבני חברת 'כנסת ישראל' באיטליה, (בסיפורו על קורותיו בירושלים), ובתוך הדברים כתב 'ראיתי הארה גדולה' בשעת 'כל נדרי', וקנה לי גביר אחד מהמערב הוצאת ס"ת ד'כל נדרי', ובשעה שפתחתי החיבל ממש היה בעיני כפתיחת שערי גן עדן ככל כך הארה שהייתה בבית הכנסת (הובא ב'נר מערבי' עמו' ריו).

תענו את נפשותיכם - סגולת התענית

ידוע שהרה"ק רבי מנחם מנדל מרימנוב זי"ע החמיר מאד בתענית של יום כיפור, ולא התיר את האכילה כי אם בשעת הדחק במקום פיקוח נפש ממש, והיה אומר דמאחר שכתוב בתורה שצריך להתענות ביום זה הרי שמצד דרך הטבע הצום והעינוי מזין את הגוף בדרך הטבע, לכן אין צורך להקל בכך, ואמר עוד, שהתענית ביוה"כ^פ מסוגלת לאריכות ימים כי היא מזינה ומרפאה את כל אברי האדם^ג.

מ'התרת נדרים' שבער"ה. אמנם בזה"ק איתא (ה"ב קו). שעל ידי תשובה אפשר לבטל גזירות רעות שיש עמם שבועה, ובשעת תפלת 'כל נדרי' נעשה עת רצון ושעת הכושר לבקש ולהתפלל להתיר ולבטל שבועות וחרמות אלו, דכיון שבית דין של מטה מתיר אותן שלא יהיו שרירין וקיימין עי"ז פועלים ומעוררים רחמים במרום וכך יהיו מותרין בב"ד של מעלה, ומשום הכי מתעוררת הבכיה באותה שעה, כי כל ערום מפשפש במעשיו וחוזר בתשובה ומשתדל בכל כוחו לבטל כל גזירות קשות ורעות.

ואילו מרן הבעש"ט הק' זי"ע ביאר (בעש"ט עה"ת ר"ה ויוה"כ"פ כב), דהנה ידוע (יומא כ:) דשטן לית ליה רשותא לאסטוני ביום כיפור, לכן בערב יו"כ עם חשיכה מתאמץ היצה"ר בכל כוחו לקטרג על בני ישראל, ואע"ג דאינון לא חזי מזלייהו חזי - לכן מתעורר הבכי באותה שעה...

יותר מזה ביאר הרה"ק רבי פנחס מקאריין זי"ע (אמ"פ השלם תקל"ז) לסיבת הבכיה בעת אמירת 'כל נדרי', כי קוב"ה ושכינתיה וכל הפמליא של מעלה יורדים לעולם הזה ביום הקדוש, ואין שום מקום בזה העולם שיוכל לסבול אותם ואת קדושתם, רק הם מתלבשים בדמעות שהגנו מורידין אז לפני ה'.

אמנם יזהר שהתעוררות זו לא תביא אותו לידי עצבות^ע, ויזכור דברי הרה"ק מקאברין זי"ע

לומר לזכותן של ישראל, אם לא היינו חוטאים מאין היה להקב"ה 'ונסלח' כזה שאומרים בנעימה ובהשתפכות הנפש. והלימוד מזה פשוט וברור, שהודי חייב להיות מתוך שמחה של מצוה.

עא. ראיתי לחכם אחד שמביא רמז נפלא בפסוק (ויקרא ט זיז) 'וכל אדם לא יהיה באהל מועד ב'בואו ל'כפר ב'קודש ע'ד צ'אתו ו'כפר ב'עדו' ר"ת **בלב עצוב**, היינו שעם היות היום הקדוש הזה נורא ואיום לעת חיתום גז"ד אך כל אדם אל יבא בלב עצוב ח"ו בהיכלא דמלכא.

עב. וכבר פירשו במה שנאמר (איכה ב יט) 'שפכי כמים ליבך', שדימה שפיכת הלב למים, שכשם שהמים מעיקרם מחוברים לקרקע עולם, וכשדולה בכלי הרי הוא מנתקם ממקור חיותם וחיבורם, ואילו כאשר המה נשפכים הרי הם חוזרים אל שורשם, כך על דרך זה ישפוך האדם ליבו נוכח פני ה' עד שיחזור לשורשו ולמקור חיותו האמיתי.

עג. פשיטא, דהני מילי היכי דליכא הוראה מרב מוסמך ומורה צדק המתיר לו אכילתו, כי אז מחויב החולה לאכול משום (דברים ד טו) 'ונשמרתם מאד לנפשותיכם', וכמו שכלל ישראל מצווה מן התורה להתענות ולצום כן מצוה על החולה לאכול ולשתות כדי להחיות את נפשו.

ונעתיק מכתב קודש שכתב הרה"ק ה'שם משמואל' זי"ע לחתנו, וכה הובא שם (סוף הספר בחלק המועדים) בדבר חיוב הצום והתפילה ביוה"כ^פ לחולה. ב"ה אור ליום ג' וא"ו מימי התשובה עז לפ"ק

החיים והשלום ובריאות לכבוד ידידי חתני הרבני הנכבד חריף ותיק וחסידי מפואר ומפורסם וכו' מו"ה יעקב הלוי נ"י. דבר מצבך האומנם שמעתי מבתי מרגלית תחי' בשם הד"ר שעל הריאה מצב בריאותך הולך וטוב, יתן ה' ויאמנו דבריהם שתשוב לאיתנך במהרה. אבל כאשר יום הכפורים ממשמש ובא, הנני להזהירך מאוד לבל תצדק הרבה בדבר

זכתב ב'יסוד ושורש העבודה' (פרק עשירי) 'ופשוט הוא', ששכר קיום מצות עשה זו שכרה מרובה יותר, כי צערא גופא עדיף בידוע, הנה אחר כל ההצעות האמיתיות והכנות האלו, אחיי ורעיי, יתבונן כל אדם בשכלו כי ראוי וטוב לו לשמוח שמחה עצומה עד מאד בכל רגע בצער העיני מאכילה ושתייה וחליצת הסנדל,

על קיום מצות עשה מן התורה שמקיים בכל רגע שסובל העיני, ובודאי מי שתקועה בלבו אהבת הבורא יתב"ש ויתעלה - חשקן ורצונן שיתארך היום הצום הקדוש הזה בפלי כפלים, בכדי שיקיים בכל רגע בצער הענוי מצות עשה מן התורה שצוה לו יוצרו ובוראו יתב"ש ויתעלה"י.

הצום, וכפי אשר יאמר לך הד"ר כן תשמור לעשות אם יאמרו שדי פחות מכשיעור היינו פחות מחצי ביצה בתוך שמונה מינוט, אך באם יאמרו שגם זה לא יספיק, חלילה לך להחמיר. כי מי שציוה לצום ביום הכפורים הוא ציוה לשמוע לרופא ושלא לצום. ואל תחשוב שאין להתיר אלא לחולה שיש בו סכנה לשעתו, חלילה, אלא אפילו לספק ספיקא - כי אין הולכים בפקוח נפש אחר הרוב, ואפילו לזמן מרובה שאין האדם יכול להחמיר. וכן אמרו ז"ל (יומא פג.) אפילו החולה אומר אין צריך והרופא אומר צריך שומעין לרופא, ואפילו החולה הוא חכם בטבעיות ויודע לשער בשל אחרים, ואפילו הוא עצמו מומחה, אין שומעין לו.

וכן בענין התפילה, ידוע שהש"ץ מוציא הנך דאניסי ואפילו עם שבשדות, וחשוב כמו שמתפללים בעצמם. ואם כן אם יצוה עליך הד"ר שלא תתפלל, ואתה אנוס בדבר - הש"ץ מוציאך, ולא דוקא הש"ץ דעירך אלא אפילו הש"ץ דסוף העולם, וא"כ בזה יפה כח היוצא ע"י הש"ץ, כי אי אפשר דליכא חד בסוף העולם היודע להתפלל יותר מש"ץ דעירך, והוא הוא המוציאך יד"ח.

ובכן, אכול בשמחה לחמך ושתה בלב טוב יינך כי כבר רצה האלוקים את מעשיך, וידוע שפסוק זה הוא בת קול שיצאה בימי שלמה על שאכלו ביום הכפורים בבנין הבית (עיי במדב"ר פי"ז ב.). הנני ידיך חותנך, הדו"ש באהבה ומברכך בחתימה טובה, שמואל, עכ"ל. כה אמר פעם הגה"ק החזון איש זי"ע לחולה שנצטווה לאכול ביום כיפור ואמר יש לי כאב לב מכך שלא אוכל לצום השיבו החזון"א מעולם לא שמעתי על מי שיש לו כאב לב מכך שצריך לעשות ברית מילה ביום השבת (מעשה איש ח"ד קסג).

וכך כתב הרה"ק רבי יהושע מבעלזא זי"ע אל מחותנו הרה"ק רבי מנחם מענדל בעל ה'צמח צדיק' מויזניץ זי"ע, בעשרת ימי תשובה שנת תרמ"ה לפ"ק [שבועות ספורים לפני הסתלקותו של הרה"ק מויזניץ ביום כ"ט תשרי], וכבר ביום הקדוש היה חלש ותש כח, ואע"פ שהרופאים ציוו עליו לאכול לא הסכים לקבל דבריהם וגמר בדעתו להתענות, לכן שיגר אליו הרה"ק מבעלזא מכתב קדשו כדי לשכנעו שישנה את דעתו, וזלה"ק ב"ה יום ג' לסדר 'תאריכו ימים' תרמ"ה לפ"ק בעלזא. בין כסה לעשור, באור החיים לאור, כבוד אהובי מחו' ה"ה הרה"צ הקדוש המפורסם בוצינא קדישא חו"פ תפארת ישראל כשת"ק מו"ה מנחם מענדיל שליט"א. אחדש"ה באתי במכתב הלזה, כי לפלא בעיני ששמעתי כי עלה מורא בלב אנ"ש ד' עליהם יחיו, פן ירצה כ"ק להתענות ביום הקדוש הבעל"ט, ומי יוכל להאמין כזאת על איש קדוש כמותו ירבו בישראל, הלא מרועה אחד מצוים אנחנו ועומדים לבלתי לאכול ביום הכיפורים, ובמקום המצטרך נאמר ונשמרתם לנפשותיכם. זכרתי בעת שאאמור"ר זצ"ל היה חולה, והלכנו במבוכה פן לא ירצה לאכול ביוהכ"פ, אמנם הוא ז"ל בגודל צדקתו היה זריז בדבר, ותיכף אחרי 'כל נדרי' מיהר וציוה ליתן לו לאכול כפי שהיה צריך, ואמר בזה הלשון הריני מוכן ומזומן לקיים מצות בוראי כפי שאמרו חז"ל, ואכל בשמחה יתירה, כמעט לא ראינו שמחה כזאת רק בעת אכילת מצה ונטילת לולב.

ובוודאי גם כ"ק יהיה זריז במצוה זו ויתנהג כפי פקודת הרופאים עליו, ובפרט אדם גדול אשר עיני ישראל עליו, צריך להיזהר ביותר, פן כי אם יחמיר בזה ילמדו ממנו, ויבואו ח"ו לידי סכנה, יאמין לי כי מכתבי זה נגד רצוני הוא, לכתוב לכ"ק דעתי בענין התנהגותו, אמנם למען תיקר נפשו הטוב בעיני, הכרחתי לכתוב מה שנגד רצוני. השי"ת יברך לחמו ומימיו ויסיר מחלה במהרה מקרבו, וישלח לו במהרה רפואה שלמה, ויברכו בגמר חתימה טובה. דברי מחו' אוהבו באמת, מצפה ובוטח לשמוע בקרוב בשורות טובות מבריאותו הטובה' (נדפס בספר 'לקט אמ'ק' ח"ה עמו' קפא).

עד. מן הראוי לעיין שם בכל דבריו הקדושים, שמאריך בכוונת העיני ובקדושת היום כי הוא נורא ואיום, ומנהמת לבו הטהור מלהיב את לב הקורא להתכונן כראוי לקראת יום זה עי"ש.

בעת נעילת שער - תוקף זמן נעילה

איתא בספח"ק 'זרע קודש' (לעיו"כ, ובעוד ספרים), וכבר כתב בן בסידור האר"י, שנעילה הוא מלשון נעל י-ה - והוא מורה על שהקב"ה מתייחד עם בני ישראל בלחוד - 'ולא יתערב זר...'^{ע"ה}

כתב הרמח"ל ב'קיצור הכוונות' (עבודת יום כפורים לתפילת נעילה), שביד כל אחד להגיע בעת כזאת להיות כאדם הראשון קודם החטא, כמו יציר כפיו של הקב"ה טרם שנפגע בחטא^{ע"ו}.

כתב ה'רוקח' (סימן ריו, הל' יוה"כ) 'לעת ערב חותם הקב"ה, ועומדים כל צבא מרום, אלו מיימינים ואלו משמאלים, ואז כל הנשמות עומדות לפני הכסא להליץ, ועומדים שני מלאכים על גלגלי רוח, זה כנפיו מסוף העולם ועד סופו וזה כנפיו כמלא עולם, אחד סופר וחותר למיתה ואחד לחיים, והקב"ה חותם אמת וכו', ועד עת החיתום יכול היחיד לשוב - אם ישבר לבו^{ע"ו} בתשובה שלמה מתקבלת^{ע"ח}.

חידוש נפלא חידש ה'תרומת הדשן' (סימן רעה) 'במוצאי יוה"כ, אין הדין והבימה מסתלקים עד שישלימו

פעם קרא הרה"ק רבי משה מרדכי מלעלוב זי"ע לשנים ממקורביו, וציוה עליהם להפיץ את דברי היסוד ושורש העבודה' אלו, מה שלא הורגל בכגון דא, ויצא מגדרו בראותו גודל התועלת שבקריאת הדברים.

ע"ה. הרה"ק מסאטמאר זי"ע היה נוהג בכל שנה לעלות על ציונו הק' של הרה"ק רבי יצחק אייזיק מקאליב זי"ע ביומא דהילולא דיליה (ז' אדר), ותמיד הגיע אל חלקת מחוקק ספון לקראת ערב סמוך לזמן השקיעה, שנה אחת הקדים לבוא לקאליב כבר בשעות הבוקר בעוד היום גדול, אך לא פקד את ה'ציון' אלא לעת ערב, שאלו משמשו מה ראה על ככה לבוא דווקא כי ינטו צללי ערב ובפרט שכבר שהה בעיר והיה בידו סיפק להגיע מקודם, נענה לו הרה"ק ואמר שבנוהג שבעולם ביום היריד 'אין די לעצטע מינוט'ן כאפט מען מען מציאות' (ברגעים האחרונים מוצאים מציאות גדולות...) ונתכוון לומר בדבריו שעיקר התעוררות הרחמים הוא דווקא בעת נעילת שער כי פנה יום.

והעיקר שלא לאבד ולא להפסיד הזדמנות זו לעת החיתום, כמעשה שהיה אצל הגאון ה'מנחת יצחק' זצוק"ל, שהיה נוהג לדבר בעת סעודה שלישית מידי שבת בשבתו דברי פלפול ודרוש, פעם עלו אליו שני אברכים וביקשו ממנו שיוסיף לומר גם 'דברי חיזוק', נענה המנח"י בענוותנותו מי אנכי שאחזק יהודים אחרים... ברם, בשבוע שלאחריו חזר על משל מדברי 'חובות הלבבות' (שער התשובה פרק י) משל שהמשילו הקדמונים, לאדם שהיו בידו מטבעות כסף, והיה צריך לעבור בנהר גדול, התחיל האיש להשליך מטבעותיו לתוככי הנהר, כי חשב שכך יעלה בידו לסתום את הנהר, אמנם אחר שכבר השליך את כל המטבעות לבד מאחת שנשארה בידו, וראה כי עדיין מים רבים ועמוקים לפניו - ואין בידו לעבור את הנהר ולהגיע למחוז חפצו, אמר למלך (מנהיג ספינות) אחד שעבר שם עם ספינתו - קח נא ממני מטבע זו אשר בידי, והעבירני בספינתך אל עבר הנהר. עשה המלך כדבריו, והביאו למחוז חפצו תמורת המטבע האחרונה שנשארה בידו.

עתה תחזה, 'חכם' זה זכה והציל את עצמו ב'הזדמנות' אחרונה שנקלעה בידו, ואף אחר שנהג כ'שוטה גמור' המאבד כל מה שנותנים לו, מ"מ 'בשעתא חדא ורגעא חדא' תפס והציל עצמו... מכאן ילמד כל אדם שלא לומר הן אבדתי גם אבדתי את כל ימים הקדושים ב'שטויות והבלים' כרחוק מזרח ממערב מ'עבודת הבורא'... מה אעשה עתה... כי אדרבה 'בשעתא חדא ורגעא חדא' במטבע האחרון (בימים ושנים שנשארו לו) ישכור אניה להפליג בלב ים ויגיע בס"ד למטרותו ולמחוז חפצו לתכלית הטוב. (העידו אנשי ביתו של המנח"י כי מאז והלאה היה חוזר רבות על משל זה ברשפי אש).

עו. ואולי אף בכלל זה, שבידו לבטל מעליו כל היסורים ומרעין בישין שנגזרו עליו, כי לאחר חטא עץ הדעת נתפזרו הניצוצות בכל העיניים הגשמיים, וכל יושבי תבל בכל הדורות צריכים לתקן חטא זה ולהחזיר הכל לשורשם, וגם תכלית היסורים 'קול יעקב נוהם מתהומותיך' איש איש נגעו ומכאובו הכל הוא כדי לתקן את הניצוצות במקום עליון, ואם זוכה האדם להיות במצב של קודם החטא משמעו שיוכל להסיר מעליו כל מיני פגעין ומרעין בישין, ונעשה כאדם הראשון קודם החטא, ומראשית כזאת הודעת ומלפנים אותה גילית, שביד כל אחד להיות כמו בתחילת הבריאה.

עז. וכמו שזעק פעם הרה"ק מסאטמאר זי"ע בדרשתו קודם כל נדרי, כל השערים פתוחים עתה, אבל השער הראשון המוליך ומביא עליהם עדיין סגור - והם שערי הלב...

אולם בשברון לב ובקבלה טובה יוכל למנוע נעילת השערים, משל למה הדבר דומה למי שעומד בשערי הבית ועמדו השומרים לסגור ולנעול בפניו את הדלת, מה עשה, דחף רגלו לפניו הבית ובזה נמנע מהשומרים מלנעול את הדלת בפניו, ויכנס האיש הביתה, כך נמי, על ידי הקבלה נשאר רושם מהיום וא"א לסגור.

הגעלה, והם באכול האדם דבר איסור, שהגוף בלוע מאיסור כקדרה הבלועה מאיסור, זה צריך הגעלה, וההגעלה היא התענית, שעל ידי התענית מרתית כל הגוף ומוזע ופולט האיסור, וזהו יותר טוב לו ולא תבקע כריסו כאשר לא תוכל לסבול גיעוליה בקבר ותשפוך לו על פניו, ואם יגעיל הרי פלט האיסור. ויש דברים שבלועים ביבש באור והם צריכין ליבון, ואלו הם וכו' והכועס, והמרחיק דברי רז"ל שלא להאמין בהם וכו', וכל זה חוטא באש וכו', כנגד אלו אלו צריך ללבן, והליבון הוא עסק התורה בתמידות ביגיעה שהיא אש, על ידי אש התורה תוציא בליעת האיסור שנבלע בגוף האדם בעבירה, הרי שהיא הטהרה הגדולה ביותר המועילה נגד כל הטומאות והקליפות.

והרה"ק ה'בית ישראל' זי"ע רמו ליה באמרם (תמיד לב): 'כל העוסק בתורה בלילה שכינה כנגדו, דאע"פ שהוא בבחינת לילה, ולא עוד אלא שהוא כנגדו להשכינה רח"ל, ואינו גורם במעשיו שתשרה שכינה בישראל, אעפ"כ זוכה ע"י עסק התורה להשראת השכינה, ואדרבה דוקא מחמת היותו בשפל המצב זוכה שהמאור שבה מחזירו למוטב.

אבינו אב הרחמן יזכנו לשוב בתשובה שלימה, ובזכות זה נזכה לגאולה שלימה, לרפואה שלימה בבריאות הגוף והנפש, בני מעלי חיי אריכי ומוזני רוויחי, ונחתם כולנו לחיים טובים ולשלום.

ישראל סדריהם, ואע"ג דכבר פנה היום ותוספות יוה"כ אינו אלא עשה, אלא חביבים ישראל לפני המקום, דהקב"ה מנהיג ב"ד של מעלה אחר סדריהם, לכן כל זמן שהאדם מתפלל תפילת נעילה יכול עדיין לקרוע שערי רחמים אע"פ שכבר ירד הלילה.

אין טהרה כתורה - ע"י לימוד התורה תטהר נפשו של אדם בימי התשובה נוסף בעסק התורה כי המאור שבה מחזיר את האדם למוטב, וכך אמרו צדיקים על לישנא דגמ' (פסחים מב): 'עמילן של טבחים - פת תבואה שלא הביאה שלישי שמניחה על פי קדירה ושואבת הזוהמא', ומרומז בזה בדרך 'לשון נופל על לשון' - כשם שעמילן שואבת הזוהמא מהקדירה כך עמלה של תורה שואבת ומבטלת את הלכלוך והזוהמא שבאדם. והאריך בזה ה'אור החיים' הקדוש זי"ע בספרו 'ראשון לציון' (משלי ב ז) שנפש האדם זוכה לליבון והגעלה ע"י עסק התורה ביגיעה, ונפלט מגופו העבירה והאיסור שבלע ע"י החטא, והא לך לשונו. 'יש ג' עבירות באדם, כי יש עבירות אשר יעשה האדם ויספיק לו הטבילה, ויש על ידי הגעלה, ויש על ידי ליבון האש, והם אלו: הטבילה היא במים ארבעים סאה, וזה יועיל לכאשר יחשוב האדם מחשבות רעות אשר לא תעשנה - צריך לטבול במים להעביר המחשבה העולה על רוחו, ולזה היתה 'עולה' באה (ע"י ויק"ר פ"ז ג), לזה יטבול במים ויעביר טומאתו ממנו. ויש דברים אחרים שצריכין

עח. וצריך להתאזר ולהתאמץ בכל הכוחות כדי לדפוק על שערי רחמים באותה שעה, משל למה הדבר דומה, לצייד שהלך ביער לצוד ציד להביא, לפתע החשיך לו הדרך ואימה גדולה וחשיכה נפלה עליו, ומרוב פחד היה נדמה לו כל קול עלה נידף כאילו חיה רעה עומדת לפניו ורוצה לטרפו, לפיכך היה יורה עם חציו לכל דבר חשוד שאיקלע בדרכו, אך כולם היו סתם עלים ודברים של מה בכך, ויהי כאשר נשאר בידו החץ האחרון נתגלה אריה טורף מול עיניו, וידע האיש שיש לו בידו רק חץ אחד בלבד כדי להורגו, ואם חלילה לא יקלע במטרתו להסיר את הסכנה מעליו עלול הוא להיות טרף לשיניו ח"ו, לכן בטרם זרק את החץ התאמץ בכל כוחו לקלוע את החץ שלא יחטא. וככל המחזה הזה יעלה בלב האדם בטרם תפילת נעילה, שכבר חלפו ועברו עליו ימי אלול וראש השנה ורובא דרובא מעשרת ימי תשובה, וכבר בזבז את כל החיצים על דברים של מה בכך, ועתה נשאר בידו החץ האחרון ועדיין יכול להציל את חייו וחיי בני ביתו על ידי תפלה כנה ואמיתית מעומק הלב.